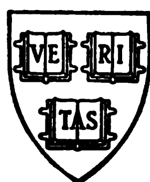
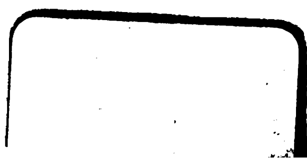
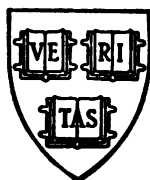
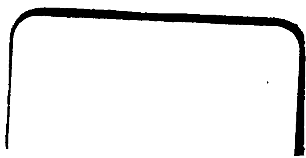
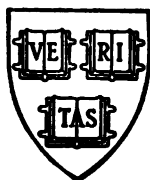











VE RI
TAS

A

SEPSI-SZENTGYÖRGYI

ÁLLAMILAG SEGÉLYEZETT EV. REF.

SZÉKELY MIKÓ-KOLLEGIUM TÖRTÉNETE.

1859—1895.

AZ ELŐLJÁRÓSÁG MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

DOMJÁN ISTVÁN

R. TANÁR.





1898.

JÓKAI-NYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSULAT

SEPSI-SZENTGYÖRGYÖN.


HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JUL 12 1971

Előszó.

Közbejött akadályok és félreértések miatt csak most jelenhet meg a s.-szentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. Székely Mikó-kollegium alapítása történetének folytatása, maga a tulajdonképeni történet.

Nem a szokásos főgimnáziumi történet ez: felsorolása rendeleteknek, életrajzoknak s talán e tekintetben hiányos is. De ettől a megszokott formától valami belső érzet kényszeritett eltérnem, a mint mélyebben és mélyebben ismerkedtem meg a történettel. A közönségestől annyira elütő és azok fölé emelkedő érdek, szenvedély, a jellemek oly sokfélesége tárult fel, hogy azok kellő bemutatásához nem is volt elég erőm.

A székely jellemvonások oly gazdag tárháza nyílt meg, de ép oly kevéssé tudtam, érzem, kidomboritani azokat, mint a mily gazdag a Székelyföld a természet áldásaiban s a mily kevéssé ismerik azokat.

Kérem a szives olvasót, vegye tekintetbe e nehézségeket e kis munka olvasásánál, mely legfölebb uttörői érdemre ha számot tart.

Bevezetés.

A Székely Mikó-kollegium tulajdonképeni története 1859-ben kezdődik. Harmincz év telt el, mig az alapítók az eredetileg kitűzött czélt legalább fele részben elérhették. Az eredeti terv szerint reál vagy ipariskolával kapcsolatosnak kellett volna az intézetnek lennie, de a lefolyt három és fél évtized alatt is csak a gimnáziumot lehetett megvalósitani. Hogy megvalósul-e valamikor, hogy a kollegiumban a gimnázium mellett reál vagy ipariskola is legyen, nagyon is kérdéses. Tanügyi politikánk most más irányban halad, mint az ötvenes években, mikor az „Entwurf“ volt az irányadó. Az „Entwurf“-nak tulajdonítható a reáliskolával kapcsolatos gimnázium eszméje is. „Wo die Errichtung eines vollständigen Gymnasiums wegen Mangels an Mitteln nicht möglich, oder wo das Obergymnasium nicht nothwendig ist, weil die Mehrzahl der Schüler den Orts- oder Landesverhältnissen gemäss aus dem Untergymnasium unmittelbar in Berufsgeschäfte übertritt, dort kann das Untergymnasium auch ohne ein Obergymnasium bestehen; ein solches kann auch mit einer Bürger- oder Unter-Realschule verbunden werden.* Hogy milyen szervezete lenne ennek az alreál-

* Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich. Wien 1849. 15. l. 7. §.

iskolával összekötött algimnáziumnak, azt az „Entwurf“ sem fejti ki, de maguk az alapítók sem voltak tisztában avval a kérdéssel; igy történik aztán, hogy bár jelszónak -- különösen a praktikus irányt sürgető felsőbb hatóságokkal szemben — ezután is fenmarad a reáliskolával kapcsolatos gimnázium, de a fejlődés alatt a realiskola eszméje mindinkább halványul s végre is csak a gimnázium valósul meg.

Sok küzdelem után lehet csak a gimnázium ügyét is diadalra vezetni. Harmincz év telik el, az első alapítók nagyrészben elhalnak, mig elkövetkezik az idő, midőn Háromszék fiainak nem kell messze vidékekre menniök, ha teljes középoktatásban akarnak részesülni.

Három főkérdés megoldása veszi igénybe az alapítók tevékenységét e három évtized alatt, u. m. az új iskola czéljaihoz szükséges telek megszerzése; az iskolaépület felépítése, és az államsegély megnyerése; mind a három kérdés megoldása, egyenként tiz évet vesz igénybe, igen kevés különbséggel. Ezen kérdések miként megoldásától és a megoldás alatt folytatott küzdelmektől függ az intézet minden más ügye is. Önként kinálkozik tehát a történelem legtermészetesebb felosztása három, illetve négy korszakra; a negyedik korszakot képezi 1892-től kezdve a teljes főgimnázium története.

Első korszak.

— 1859—1869. —

ELSŐ RÉSZ.

— A kormányzat. Telek vásárlása. Anyagi ügyek. —

Felekezetünk középiskoláinak kormányzata meglehetősen bonyodalmas. Nemcsak az egymás fölé emelkedő felekezeti hatóságoknak, de a világi kormánynak is megvan a maga hatásköre. Ugyanilyen volt középiskoláink kormányzata az ötvenes években is, avval a nagy különbséggel azonban, hogy míg most alkotmányos magyar nemzeti kormányunk van, melytől csak jót remélhetünk, addig az ötvenes években egy ellenséges szellemű absolut kormánynyal kellett számolni. A fiatal tanintézet szerencséje volt, hogy az absolut kormány 1859-ben, Villa-Frankánál, már megkapta az első intést; a későbbi Schmerling-Nádasdy kormány sokkal inkább el volt foglalva, sem hogy ilyen keletkező tanintézetre nagyobb gondot fordíthatott volna. Nem is foly be ténylegesen az absolut kormány az intézet sorsára, sem jó, sem rossz irányban. Benn, a felekezet törvényei keretén belül dől el a kérdés: miképpen kormányoztassék az új tanintézet?

A kormányzat megállapítása nehéz volt a kommunitás miatt. A már meglevő kollegiumok elölјá-

róságai fölött közvetlenül az egyházi főtanács (consistorium) állott; a kommunitás régi kiváltságaira és alapítói működésére hivatkozva az új intézettel szemben a maga számára szintén bizonyos jogokat akar biztositani.

Az alapítás ideje alatt az E. F. T. közvetlenül a kommunitással érintkezett; de az igazgató választmány felállítása után ez a testület is érintkezik közvetlenül az E. F. T.-al, jóllehet minden tettéről a kommunitásnak beszámol, más ügyeket meg a kommunitás utasitása szerint igazít. E szerint a kezdet szerint, ha az igazgató választmány helyére a rendes gondnoki kar lép is, a kommunitásnak helye a két hatóság között csak ugy lehetne, ha mindkettő jogaiból egyet-mást neki átengedni. Ez által azonban az új intézet kormányzata olyan lenne, a milyenhez hasonló eset még nem volt s a mi az egyházkerület különben sem nagymérvű egységére jó hatással alig lehetett volna, épen abban az időben, midőn az egységre nagyobb szükség volt, mint bármikor.

A helyzet különösségét érzi a kommunitás; érzi, hogy őt megilletik az általa alapított intézettel szemben bizonyos jogok; az egyházi főtanács is belátja, hogy a kommunitást teljesen mellőzni nem lehet.

Foglalkoztatja e kérdés az igazgató-választmányt is. Az iskolai év ünnepélyes megnyitása alkalmával tartott ülésen mindjárt az első pont alatt fölvetik: „hogy minő szabályok alapján legyen a mai nap életbe lépett gimnázium és a fennállott elemi iskola igazgatása s minő viszonyban a kommunitás irányában?“ A kérdést egy bizottsághoz teszik át javaslat készítés végett, mely bizottság tagjai: Gyárfás Imre, Dónáth József, Erősdi Mihály és Demeter Sámuel. Mielőtt a bizottság munkálatával elkészült volna, megérkezik az E. F. T. 506—

1859. sz. leirata, melyben felszólítja a kommunitást, hogy miután már a S.-Szentgyörgyön felállított tanintézet életbe lépett, gondnoki kar állítása tekintetéből, fő- és algondnoki állomásokra közbizalmat biró világi egyéneket ajánljon fel, megerősítés végett. Az igazgató-választmány most ismét az előbbi bizottságot küldi ki, hogy a már hozott elvi megállapodások* alapján készítsen munkálatot, hogy a választmány a fontos tárgyban alapos javaslatot terjeszthessen az egyházközönségi közgyülés (kommunitás) elé. A bizottság a november 30-iki ülés elébe öt pontból álló javaslatot terjeszt, mely javaslatot aztán a deczember 20-án tartott kommunitás, némi stiláris módosításokkal el is fogad és megerősítés végett fölterjeszt az E. F. T.-hoz. E javaslat a következő.

1. Választassék 3 főgondnok az egész erdélyi anyaszentegyház hitbuzgó férfiai közül és négy algondnok, a négy egyházszékből, mindenikből egy-egy. 2. Ha a kormányszék S.-Szentgyörgy város 24 ezer p. forint adományát megerősítendette: az alapítványi oklevélben tett feltétel értelmében ezen város részéről is választatni fog egyházközönségi gyülésünk által, algymnasiumunk részére egy algondnok. 3. Minthogy tanintézetünk jelen alakuló állapotában a gondnoki karra temérdek teendő vár, addig, mig tanintézetünk kinőhetné magát, teljes professoratusu lehetne, két papi egyén is választassék egyházközségi gyülésünk által, kik a gondnoki gyülésekben s tanintézetünk kormányzásában részt vegyenek. 4. A tanintézetünk részéről ürességbe jött gondnoki állomás, mindig egyházközönségünk közgyülése által választott egyén által betöltendő, a fennebbi szabályok értelmében. 5. A

* Ez elvi megállapodások csak szóbeliek lehettek; jegyzőkönyvben nem találtam nyomukat. Az irányelvek azonban a javaslatból kivehetők.

gondnokság tanintézetünket a már fennálló tanodai törvények szerint igazgatandja, a mélt. egyházi főtanács főfelügyelete alatt. Azonban, minthogy egyházközségünk által alapított tanintézetünk tovább fejlődése és emelkedése csak ugy remélhető, ha egyházközségünk buzgósága, tanodánk ügyeinek ismerete s ellenőrizhetése által, szüntelen ébren tartatik és élesztetik: annálfogva algymnasiumunk pénztárnoki számadása, miután az a gondnokság vizsgálatán átment, az egyházközönségi gyűlés előtt, tudomásvétel s a lehető visszaéléseknek, a mélt egyh. főtanács útjáni orvosolhatása tekintetéből, pontról-pontra felolvasandó. Ugyszintén minden más fontos, tanintézetünk életgyökerére ható intézkedések is, minők pl. a nagyobb mérvben tervbe vett s egyházközségünk segélyezését nagy mértékben igénylő építkezések, avagy csak a közsegélyezés sikeresebb eszközölhetése tekintetéből is, egyházközönségi gyűlésünk elébe terjesztendők. Valamint azt is megvárja egyházközönségünk, hogy a gondnokság az általa, a fennálló tanodai törvények értelmében, tanintézetünk rendes tanári állomásaira történendő s a mélt. egyházi főtanács elébe terjesztendő kijelentéseket is, tudomás végett, elébe terjeszti.

A kommunitás ugyanezen gyűlésben, a kimondott határozat értelmében meg is választja a gondnokokat.

A gondnok választásra szavazatjoggal birt minden jelenlevő alapító vagy tényleges adományozó; egyházak és községek meghatalmazott által gyakorolták, egy testület csakis egy szavazatot adhatván.

A szavazás megkezdése előtt a tanintézet főgondnokaivá gróf Mikó Imre, idősb gróf Teleki Domokos és az egyházközönség főgondnoka Gyárfás Miklós a közgyűlés kitörő lelkesedése és élénk éljenzések között egyhangulag felkiáltattak.

Az algondnokságra, titkos szavazás útján kapott a sepsi egyházmegyéből Székely Gergely . 164

	Forró Ferencz . .	7
	Antos Ferencz . .	3
orbaiból	Dónáth József	171
	Gál Elek	1
kézdiből	Lázár Mihály	148
	Antos Ferencz	12
	Barabás Farkas	6
	Farkas Pál	3
	Veres Péter	1
erdővidék	Zatureczki István	133
	Cserei Elek	27
	Bora Sándor	5

A gondnoki gyűlésbe rendes részvevő tagokul a s.-szentgyörgyi lelkész s egyh. közönségi elnök, Gödri Ferencz és az ilyefalvi lelkész és sepsiszéki jegyző, Erősdi Mihály kiáltattak ki.

A megejtett választásról az E. F. T.-hoz jelentést tesznek s kérik a választás megerősítését.

Feliratot intéznek gróf Mikó Imréhez, melyben előadva a választások lefolyását, igy irnak:

„Hivatali tisztünkből folyólag bátrak vagyunk alázatos tisztelettel felkérni Exczellencziádat, méltóztassék e székely népünk osztatlan őszinteséggel nyilatkozott közóhajtását kegyesen, a maga rendin elfogadni.

Az ügy, mint korunk kiváualma, szent higgadt megfontolás és szilárd közakarat kifolyása. De csakis ugy koronázandja siker a legszentebb nemzeti ügyet is, ha a nemzet köztiszteletét megnyert jeles és bölcs férfiak állnak az ügy élén. Ezek képezik a köz- és korszellemet. Reájuk néz szüntelen, mint valami felsőbb lényekre, a sokaság. Mert, kik megérdemlik tiszteletünket, hódolatunkat, méltók is a követésünkre.

Exczellencziádban a szellemi élet és nemzeti-

ségünk főtényezőjét tiszteli a jelenkor; s időnk történeteivel összeszövődve az utókor előtt is méltán áldásban marad emléke.

Itt egy kevés, de kegyeletszülte kitéréssel — Exczellencziád dicső emlékű édes atyja, gróf Mikó György ő nsgának, ki 12 év alatt 1808—1820. főgondnoka volt Rikán belőli egyházszékeinknek, felejthetlen emléke s avval kapcsolatban egyházi rendünk közjava előmozdítására irányzott nagylelkű müködései, kezdeményei újulnak fel keblünkben*

Exczellencziádra, ki nagylelküségben is örököse dicsőült atyjának, maradt egyházi és iskolai ügyeink felvirágoztatását illetőleg a dicső szerep.

Buzgón esdünk a Mindenhatóhoz, védje, nyujtsa, Excell. becses életét, hogy mint szellemi haladásunk s illetőleg zsenge tanintézetünk nemtője, soká élvezze azon öntudat örömét, hogy tanodánk bölcs felügyelete alatt virágzott fel."

Mikó Imre gróf a főgondnokságot elfogadta, mit az 1860. január 20-án tartott kommunitási ülésben kitörő éljenzéssel vettek tudomásul; ugyanezen ülésben olvasták fel azt a válaszát is, melyet az igazgató választmány adakozásra felhivó levelére irt. A levél igy hangzik.

Tiszteletes Esperes Ur!

Tisztelt iskolaigazgató választmány!

A s.-szentgyörgyi ipariskolával egybekötve tervezett és jóvá hagyott négy osztályu algymnasium alaptőkéje gyarapítására felhivó, september 12-én kelt becses megkeresésökre, részint a közelebbi három hónap alatt sok közdolgokkal elhalmozottságom, részint a felhivásnak irományaim között eltévedése s csak épen e napokban elő-

* Papi özegy-árvai nyugdíjat akart létesiteni, de közbejött halála és a papság részvétlensége miatt a szép eszme csak később valósult meg.

kerülése miatt, máig nem válaszolhattam: most azonban mindkét akadály el levén háritva, sietek válaszomat megtenni.

Azon tény, hogy háromszéki hitrokonink az ottani közszükségérzetnek kifejezést adtak, s a minden szépre és jóra fogékony és jó sorsra érdemes székely nemzet keblében a szellemi erők kifejlődésének és sokszorozásának egy merőben uj eszközét léptették életbe s ez által nemcsak a székely, de az összes magyar nemzet erkölcsi mérlegébe egy kis sulyt vetettek, mely idővel nagygyá, sőt eléfordulható esetekben tán döntő is lehet, oly vigasztaló, oly örvendetes, hogy azon a haza sorsát szivén hordozó embernek nem örvendeni, azt nem helyeselni és tehetsége szerint nem gyámolitani, nem lehet.

Én ez intézetet a közelebbi szomoru idők által előidézett gyakorlati irányú hazafiui felbuzdulások egyik nemesebb és szebb művének tekintem. Attól — helyesen és bölcsen vezetve — a székely nemzet kebelében a közértelmesedés elterjedésére nézve sok jót várok s mint ilyen iránt rokonszenvemet az idezárt 2000 kétezer pengő forinról szóló urbérváltsági kötelezvénynek, mint alapitványi tőkének elküldésével kivánom bebizonyitani. Küldenék két annyit, küldenék tiz annyit is, ha lelkem óhajtását követhetném, s ha holnap, holnapután s majd mindennap nem jelentkeznék a szükség: szép és hasznos, vallásos és nemzeti intézetek részére anyagi gyámolitással járulnom.

Csekély adományomhoz feltételeket nem kötök. Csak annyit látok jónak kimondani, hogy az önelszigetelés, önmagára szerfölött támaszkodás, minden tartósb lételre törekvő s hatásra számitó intézetnél káros levén: bölcsen tesz az igazgatóság, ha többi tanintézeteinktől, központibb tanodáink tanári karától s különösen az egyházi főtanács irányadó befolyásától el nem zárja magát; hanem az elsőbbekkel nemesen versenyzőleg lehető sürüen érintkezik, saját szellemét amazok netalán magasabb kinyomatú szellemével felfrissiteni igyekszik, szóval folytonos egybeköttetésben lesz.

A mi egyéb mondani valóm van, az: kérés a Mindenhatóhoz, hogy a magot, mely a legjobb földbe van vetve és zsenge, de szép hajtásából itélve, ugy látszik, hű kezek gondja alatt áll, védelmezze meg minden, az emberek túlhevétől, félreértésből ugy, valamint az idők romlottságából jövő bajoktól; erősitve a kisded szellemi növény vékony gyökereit, növelje sudarát s árnyával és gyümölcsével éltesse egykor mannaként ama szép föld szabadságszerető s nemes hajlamokban gazdag lelkü népét. Éljen, erősödjék folyvást a s.-szentgyörgyi uj algymnasium s terjedjen élete annyira, mint az én jó kivánságom azon derék nemzet iránt, mely szellemi gyarapodására, saját maga áldozatai által ily intézetet birt alkotni!

Megkülönböztetett tisztelettel s elhalhatatlan rokonszenvvel vagyok a tiszteletes esperes úr és tisztelt iskolaigazgató választmány

Kolozsvártt, deczember 28. 1859.

alázatos hazafi szolgája:

G. Mikó Imre s. k.

Kitörő lelkesedéssel fogadta a gyülés Mikó gróf levelét; a feliratban, melyben a nagy ember pártfogását megköszönik, nem találtak szót örömük és hálájuk kifejezésére: „Exczellencziádban a gondviselés jósága tündöklött ki hazánk irányában. Exczellencziád ott van mindenütt, mint egy védszellem, hol nemzetünk anyagi érdeke, ott van mindenütt, hol szellemi érdeke pártolásért esd. Exczellencziád ott van és lesz nemzetünk szivében, míg csak nemzetünk létez." Az eredeti levelet a gyülés határozata értelmében az egyházközönség levéltárába tették, lemásolva pedig a kebli esperességek levéltárába „mint nemzeti kleinodiumot, hogy légyen az az utókor előtt mint egy szent ereklye, mely a honszeretet és nemzetiség netalán hamvadó tüzét mindannyiszor feléleszsze."

A gondnokok választását az E. F. T. is helybenhagyta 23—1860. sz. leíratával, de avval a felhivással, hogy jövőre a gondnoki s tanári választások is a többi tanodánál szokásos módon történjenek. A kommunitási gyülés 1860. márczius hónap 20-án, midőn ez a leirat felolvastatott, a megerősítést, a felhivással együtt egyszerüen kedves tudomásul vette.

A gondnoki kar ki levén nevezve, Gödri esperes az ig. választmány nevében lemond, mely lemondás elfogadtatván, a gondnoki kar felkéretik hivatala átvételére. A jelenlévő gondnokok közül Székely Gergely és Dónáth József lendületes beszéd kiséretében foglalják el széküket; Lázár Mihály a maga és neje nevében 1500 frt 6%-os alapitványt tesz az algymnasium javára.

A gondnoki kar haladék nélkül meg is kezdi működését. Még az nap délután, mikor a kommunitás felhívta hivatala átvételére, megtartja első ülését. Felkéri a főgondnokokat, hogy állásaikat foglalják el; intézkedik, hogy az alapítás története a jegyzőkönyvben e czélra üresen hagyott helyre irassék be*; S.-Szentgyörgy városát — a kommunitás utasítása értelmében — felkéri, hogy a tett igérete szerint az algimnázium részére telket adjon, végül intézkedik a pénztárnoki számadások rendezése iránt.

A gondnokok között csakhamar hézagok támadnak. Teleki Domokos gróf, hajlott korára, távol lakására és másnemű elfoglaltatásaira hivatkozva, nem fogadja el a főgondnokságot; a megtisztelés viszonzásául azonban az algimnáziumnak adja nagybecsü könyvtárát, kivéve azokat a műveket, melyek az Erdélyi Múzeum könyvtárában nincsenek meg. Alig nehány hét mulva Gyárfás Miklóst a halál ragadja

* Közbejött akadályok miatt ez a hely maig is üresen van.

el. Az igy megürült helyekre az elöljáróság 1860. julius hónap 30-án Mikó Imre gróf elnöklete alatt tartott ülésben teszi meg a jelöléseket az E. F. T. 23—1860. sz. leirata értelmében. Az egyik főgondnoki állásra jelölik Székely Gergely algondnokot, Béldi Istvánt és Daczó Jánost, a másikra Lázár Mihály, Dónáth József algondnokokat és Gyárfás Imrét. Az E. F. T. Székely Gergelyt és Gyárfás Imrét nevezi ki. Gyárfás Imre a kinevezést nem fogadja el, de lemondása valami véletlen esetből nem jut tudomására az E. F. T-nak s ez a hely is sokáig, mint betöltetlen szerepel, a Székely Gergely kinevezése által megürült algondnoki álláson kivül.

A kommunitás nem nagy örömmel vesz tudomást a főgondnoki állásoknak az ő kikerülésével történt betöltéséről; de hevesebb kitörésre nem kerül a dolog, csak bizottságot küldenek ki, hogy javaslatot készítsen a közte és a gymnasium közti viszony szabályozásáról.

Ezen kérdés tisztázása szükséges volt azért is, mert a sepsi-szentgyörgyi városi tanács 878. sz. a. átirt, mely szerint a városi tanács a már életbe lépett altanoda számára, a város részéről tett alapítványi ajánlatokról az alapítványi levelet átszolgáltatandó, hogy a városi közönség előtt a tárgy tárgyaltathassék, s az alapitványi levél mintája megvizsgáltatván, helyben hagyattassék: felvilágositást kér egyházközönségi gyüléstől a következendőkről:

a) Minő viszonyban van a t. egyházközönség a helybeli tanoda igazgatósága irányában?

b) Van-e az iskolaigazgatóságnak a t. egyházközönségtől függőleges állása? S ha van, minő arányban?

c) Kik az egyházközönség rendes tagjai, szoros értelemben?

Megjegyzi azt is a városi tanács, hogy az alapítványlevél szigoruan az átadott községi határozatra fog fektettetni, s csupán azon határozat egyes pontjainak tágasabb kifejtése tekintetéből kéri a fennebbi pontokra a felvilágosítást.

A kommunitás tartózkodásának részint az a tisztelet lehetett oka, melylyel a Mikó Imre gr. és Székely Gergely személye iránt viseltettek, részint egy más főgondnok választási ügy, mely a kommunitást közelebb érdekelte. Gyárfás Miklós halálával ugyanis a kommunitási főgondnoki állás is megüresedett. Nagy küzdelem folyt a választás alkalmával Székely Gergely, Lázár Mihály, Dónáth József és Gyárfás Imre között, úgy, hogy a másodszori szavazás alkalmával is Székely Gergely és Lázár Mihály egyenlően 21—21 szavazatot kaptak. Tekintetbe véve a választók kivánságának ily egyenlően nyilvánulását, abban állapodtak meg, hogy legyenek mindketten, Székely Gergely is, Lázár Mihály is főgondnokok s ily értelemben tették meg fölterjesztésüket az E. F. T.-hoz. Az E. F. T. hivatkozva a régi gyakorlatra, mely szerint mindig egy főgondnok volt, csak Székely Gergelyt nevezte ki. A kommunitás ebben jogsérelmet látott s hosszasabb felterjesztésben indokolta a kettős főgondnokság szükségességét. Az E. F. T. később csakugyan bele is egyezett a kettős főgondnokságba; de ekkor meg Székely Gergely mondott le, veszedelmes praecedenst látva a régi gyakorlat ilyen megbontásában, mely nézete, tekintettel az akkori viszonyokra, nem is volt teljesen alaptalan. Végre is az E. F. T. ugy intézte el a a dolgot, hogy Lázár Mihály mintegy helyettes főgondnok legyen; ebben aztán mindnyájan megnyugodtak.

Mindkét főgondnoksági kérdés ugyanegy gyűlésen, 1860. november hónap 20-án tárgyaltatott;

de míg a kommunitási főgondnokság kérdését békésen el lehetett intézni, az algimnáziumi főgondnokság kérdése jóval tovább huzódott és csak a körülmények és viszonyok alapos változásai után lett megoldható.

Az algimnázium elöljárósága és a kommunitás között különben jó volt a viszony. Az elöljáróság tagjai ugyanazok voltak, kik a kommunitásban is a vezérszerepet vitték s jobban ismerve a helyi viszonyokat, mint a távol levő E. F. T., minden alkalommal kimutatták, hogy tisztelettel vannak a kommunitás alapítói érdemei iránt. Igy még a szeptemberi ülésben hosszabb jelentéssel számolnak be eddigi működésükről. A kommunitás is bizalommal van az elöljárósághoz s még azon a gyűlésen is, melyből a viszony szabályozására bizottságot küldenek ki, jegyzőkönyvbe igtatják: „Egyébiránt egyházközönségi közgyűlésünk teljes meggyőződéssel és bizalommal van az iránt, hogy a gondnoki kar iskolaügyünk előmozdítására ezután is teljes erővel törekedend."

A kölcsönös bizalom és támogatás nélkülözhetetlen is volt, mert a fiatal algimnáziumnak még sokra volt szüksége.

A tanítás czéljaira az ev. ref. templom körül levő épületeket rendezték be, az úgynevezett particulát vagy rektoriát; de ez a hely még tanításra is szűk volt; együttlakásra gondolni sem lehetett, holott a református kollegiumok rendszerében egyik legfőbb tényező az együttlakás volt és az jelenleg is. Ebben a rendszerben nőttek fel, talán kivétel nélkül, az alapítók is és mi sem természetesebb, minthogy ezt a rendszert akarják életbe léptetni az új algimnáziumnál. Még az 1860. márczius 20-án tartott kommunitási gyülés határozza: tekintettel arra, hogy a tanodai növendékek szerteszét, a város minden részében elzilált lakása mind szel-

lemi, mind erkölcsi tekintetben csak káros lehet, s a tanszobák szaporítása is, az újabb gimnáziumi osztályok életbe léptetésével nélkülözhetetlenné lett: szükséges egy egész alapjából új tanodai épület építtetése iránti gondoskodás. Ehhez képest felkérik a tanodai gondnokságot, hogy Sepsi-Szentgyörgy városával együtt egy alkalmas épülethelyet jelöljön ki s aztán a maga rendes útján az építés részletes kivitele, építésmód, tervek s az egész építésügy iránt bölcs belátása szerint intézkedjék. A közgyűlés maga felhivja, az esperességek útján, az illető egyházi és községi testületeket s főbb birtokosokat, hogy épületszereket, napszámot, s egyéb kellékeket, melyek az építési költségeket kevesbíthetik, lehetőleg megajánlani sziveskedjenek.

Az elöljáróság ez utasítás alapján kéri a városi tanácsot a telekadományozásra tett igérete beváltására. A tanács pár nap mulva válaszol a megkeresésre, fölkérve az elöljáróságot, hogy a rendelkezésre álló s a város tulajdonát képező telkek közül válaszsza, a melyiket legalkalmasabbnak találja. A választás gyorsan megtörténik, még ugyanabban a hónapban; választják a régi városház, az akkori csendőrőrtanya telkét és az evvel majdnem derékszögben érintkező, az új városház és Béldi-telek közt levő telket. A tanács a választás ellen nem emel kifogást, sőt azonnal megtette a lépéseket a felsőbbségi engedély megnyeréséért.

Ez a két telek képezte magvát a kollegium jelenlegi telkének. Ha a jelenlegi viszonyok között veszszük birálat alá: a telekválasztást nem tarthatjuk a legszerencsésebbnek sem tanügyi, sem gazdasági szempontból. A kollegium délről és nyugatról szabadon áll ugyan, de a nyugati oldalon a piacz terül el, a déli oldalon pedig a piaczba torkoló, meglehetős zajos utcza vonul végig; északról a városház telke mintegy ötven méter hosszuságban, azontul

és keletről magánosok telkei határolják, úgy hogy terjeszkedni csak keleti irányban lehet, de a telkeknek a piaczhoz közelsége miatt csak igen is drága áron. Az akkori viszonyokból érthető csakis, hogy ezt a telket választották, holott sokkal szabadabb és nyiltabb fekvésű helyet is választhattak volna. Az ötvenes és hatvanas évek óta S.-Szentgyörgy is sokat fejlődött. Abban az időben a kollegiumtól délre nagy kiterjedésű puszta tér volt, kincstári birtok, mely régebben a határőrezred tulajdonát képezte. Az elöljáróságnak alapos reménye lehetett, hogy ezen puszta telek egy részét legalább meg fogja kapni a kormánytól iskolai czélokra. Ezen kivül számíthatott arra is, hogy a két városi telek által képezett derékszögben fekvő Béldi-telket is olcsón megszerezheti.

A Béldi-telek megszerzésére még 1860. májusi ülésből megteszi az előljáróság az első lépést, megbízva Dónáth József gondnokot, hogy a telket 6000 forintért vegye meg. A telekvásárnál akadályt képezett, hogy ez a telek per alatt volt; Zeyk Jánosné szül. Béldi Johanna és Béldi Albert perlekedtek fölötte s igy az első kisérlet nem sikerült. Pár hónappal később Zeyk Jánosné, ki intra dominium volt, ajánlatot tesz, hogy a telket eladja 6000 forintért, mely összeg 6%-os kamat mellett a tanodánál maradhat, míg a per eldől, a telken levő épületeket pedig 2800 forintért, mely összegből aztán 800 forint alapítványt tesz. A feltételeket az előljáróság tudomásul veszi és a vásár lehető előnyös megkötésére biztosokat nevez ki.

Azalatt, míg a Béldi-telek ügye eldőlt, a város által adományozott egyik telek, a régi városház, az előljáróság tényleges birtokába jut. A tanács 735—1860. sz. a. kelt átiratára november 5-én történik meg az átvétel. A telken levő épület öt szobából állott; ezek közül két szobát az első és a szeptem-

ber hónapban már megnyitott második gimn. osztály tanterméül, kettőt a második gimn. osztály számára lakószobául rendeznek be; az ötödik kisebb szobát további rendelkezésre hagyják fenn.

A régi városház alig volt nehány hónapig az algimnázium birtokában, midőn Császár Bálint, a városi főbiró 1861. májusban cserét ajánl. Az akkori szék- a mostani megyeház háta mögött volt a városnak egy nagy kiterjedésü kertje, melyet a szék használt, viszont a széknek is volt a székháztól délre, egész az Ehédi-házig terjedőleg egy 49 □öl széles puszta telke; a város lépéseket tett a széknél, hogy azt a két telket cseréljék el, úgyszintén az előljárósághoz is ajánlatot tett, hogy a fennebbi csere létrejövetele esetében az előljáróság cserélje el a régi városházat a székháztól az Ehédi-házig terjedő 49 öl széles puszta telekért, avval a feltétellel, hogy a míg oda építeni lehet, használja a gimnázium a régi városházat. Az előljáróság az ajánlatra azt határozza, hogy annak idején figyelembe fog vétetni, mert üdvösnek találtatik. A csere mindenesetre üdvös lett volna, ugy az algimnáziumra, mint a városra nézve; de míg a város és a székház között a csere létre jött, a város és a gimnázium között nem valósult meg, noha még abban az évben folytak tárgyalások e csere fölött.

Ugyancsak ebben az évben ismét fölszínre kerül a normaliskola kérdése.* Az E. F. T. 241. számu leiratában egyik korábbi fölterjesztés alapján, fölhívja az előljáróságot, nézzen utána, hogy a k.-vásárhelyi és s.-szentgyörgyi határőrvonali iskolák átadására vonatkozólag vannak-e rendeletek a kerületi hivatal jegyzőkönyveiben s nézzen utána annak is, hogy mi akadályozta eddig is azok átadását. Az

* L. az alapitás története 42—45. ll.

elöljáróság augusztus hónapban eleget tesz a fölhívásnak és öt darab jegyzőkönyvi kivonatot küld fel az E. F. T.-hoz.*

Jóllehet a telekszerzések és más folyó ügyek egy ideig fontosabbaknak látszanak, mint a kormányzat kérdése, de azért elaludni ezt a kérdést sem engedik; majd mindenik kommunitási gyűlésen sürgetik a bizottságot, hogy adja be már munkálatát. Ugy látszik, hogy a kérdés megoldásának mikéntje felett magában a bizottságban is véleményeltérések voltak. A bizottság működését késleltette az is, hogy elnöke időközben visszalépett s helyettes elnök alatt kellett tanácskozásait folytatnia. Végre 1862. márczius 10-én tartott kommunitási ülésen napi rendre kerül ez a kérdés is.

Minthogy a bizottmány a meghívás hiánya, vagyis a meghívó elnöki levél megakadása miatt rendesen nem gyűlhetett össze: két vélemény adatott be. Miután mindkét vélemény felolvastatott — a felmerült mellett — és ellenvitatkozások folytán ugy látta az egyházközönség „teljes meggyőződésig", mikép egyfelől, mint patronus, mint alkotó és alapító testület, a s.-szentgyörgyi tanodához oly viszonyban áll, mely elébe némely teljesítendő kötelességeket szab; a kötelességek pedig jogokat feltételeznek.

Jelesen: kötelessége az egyházközönségnek, mint alapító testületnek, átalában az intézet anyagi jóllétéről gondoskodni, a szükséges tanodai épületeket megszerezni és fenntartani. Vannak tehát az intézet irányában alapítósági, úgynevezett patronatusi jogai is, melyek szerint méltányosan igényelheti, hogy azon személyzetnek, mely alapítványát kezeli, választására közvetlen befolyhasson, igényelheti, hogy alapítványa miképi kezeléséről időnként tudomást vehessen.

* E jegyzőkönyvi kivonatokat sem a kollegiumi, sem az egyházker. levéltárban nem kaptam meg.

Átlátja az Ehk. másfelől azt is, mikép a sepsiszentgyörgyi tanoda nemcsak az önalapítás joga, de a Rikánbelőli egyházszerkezet s körülmények tekintetbe vételével is, sajátszerű igazgatást, a többi, már teljesleg megalakult hitfelekezeti főtanodáink igazgatási módjától, több tekintetben eltérőt — időnkénti felvirágoztatásának nélkülözhetetlen feltételeit — igényel.

Mihezképest az egyházközönség, a nélkül, hogy a s.-szentgyörgyi tanodát a fennálló tanodai törvények alól merőben szabadalmaztatni, a többi hitfelekezeti tanintézeteinktől elszigetelni, szóval az E. F. T. felügyeleti jogát korlátozni kivánná: az ezen tanintézethezi viszonyából folyó patronatusi jogához ragaszkodni köteles feladatának ismeri s azt ezennel határozatilag kimondja, jogsérelmének tekintvén azt is, hogy a tanodai gondnoki kar, már egy alkalommal, az egyházközönség teljes mellőzésével, önmaga magát kiegészítette.

Egyébiránt minthogy két, egymástól némikép elvileg eltérő s nem épen teljesen kimerítő vélemény adatott be — a kinevezett bizottmányt visszautasítva, újonnan megbizza, készítsen egy részletesebb, az egyházközönségnek a s.-szentgyörgyi tanoda és tanoda-igazgatósághozi viszonyát s a tanoda fentartása iránti kötelezettségét kimerítőbb szervezeti javaslatot, melyet az alapító egyetemes gyülés helybenhagyása után, az E. F. T.-hoz megerősítés végett fel fognak terjeszteni. Minthogy pedig a bizottmány volt elnöke t. Szini János kézdi h. esperes nincs jelen: a bizottmány Nagy Ferencz elnöklete alatt tartandja ülését. Tagjai: Lázár Mihály, Dónáth József, Antal Zsigmond, Császár Bálint; egyházi rendből: Bartha Lajos, Péter Antal, Csákány József, Erősdi Mihály, Demeter Sámuel, Csiszér Gábor, Nagy Sándor, Biró András, Benedek Áron.

Még a mult novemberi ülésben felmerült, hogy

két tanodai gondnoki hely megürült, egyik: Gyárfás Miklós halálával fő-, és másik: Székely Gergely előléptetésével algondnokság s minthogy a gondnoki személyzet kiegészítését a tanodai teendők halmaza halaszthatatlanul szükségessé teszi, annyival is inkább, minthogy gr. Mikó Imre távolléte, Erősdi Mihály terhes betegsége s az egyházvidéki gondnokok távollakásuk s egyéb lehető elfoglaltatásuk miatt, a tanodaügy kezelése olykor rövidséget szenvedhet: az egyh. közönség felkérte volt az elnököt, hívna össze, azon gondnoki állások betöltését kitűzve, alapítói egyetemes gyűlést.

Minek következtében a mostani közgyűlésben főgondnoknak Dónáth József, az ő helyére pávai Pünkösti József és a Székely Gergely helyére sepsiszentgyörgyi Daczó János algondnokoknak megválasztatnak.

A jegyző pedig megbizatik: fogalmazzon a már felolvasott munkálatok alapján s a fentebbi tárgyalások folyamán felmerült indokolások tekintetbe vételével, egy a s.-szentgyörgyi tanoda irányában a kommunitás patronatusi jogait felfejtő s védő alapos felterjesztést az Egyh. F. T.-hoz, közölvén azt lehető észrevételei megtétele végett Dónáth József, tanodai gondnokkal is (ez a következő ülésben töröltetett, mint az egyházköz. tekintélyével össze nem férő) s egyszersmind avval kapcsolatban a szokott eljárás mellett az egyházközönség nevében kérje a megválasztott tanodai gondnokok megerősítését is (a következő novemberi ülésben módosíttatott: „nem megerősítés, hanem csak tudatás végett terjesztetett fel.“)

A felterjesztés szövege kivonatosan a következő:

Mélt. E. F. T.!

Rikán belőli helvét hitvallásu egyházközönségünk, sőt, mondhatni, minden hitfelekezeti különbség nélkül, háromszéki székely népünk ernyedetlen buzgalma a sepsiszentgyörgyi altanodát, csak rövid idő alatt, lankadatlanul küzdve a nemzetiségünk felvirulását gátló válságos korszak akadályaival, saját erején megalapította; és a még zsenge intézetet jövőben is, mint anya kedvelt szülöttét, gyöngéd szeretettel ápolni s kiskoruságából önállásra fejleszteni, tüzetes feladatának ismeri.

Hálás köszönettel bevalljuk ugyan, mikép a mélt. E. F. T. a nemzetiség és korszükség igényelte szándékunk kivitelét erélyes pártolása s irányadó befolyásával gyámolította, hatályosan előmozdította. Mert méltóztatott nemcsak tanintézetünk belterjes életének bölcs intézkedései által — igazgató tanár kinevezésével — tényleg lendületet adni, hanem még a felett az 1859—506. sz. leirata folytán — melyben „meghagyatik, hogy már életbe lépett tanodánk mellé, mint a több tanodánknál, a fő- és algonnnoki állomásokra közbizalmat biró egyéneket ajánljunk fel kinevezés végett“ — általunk megválasztott gondnoki kart is, 1860-ban 23. sz. a. leíratában kinevezni méltóztatott.

De, — meg kell vallanunk, — a tisztelt leíratnak ezen szavai: „Jövendőre nézve pedig mind az intézet ügyei vezetésére, mind gondnokai kinevezésére és tanárai választására nézve, azon átalánosan megállított gyakorlat mellett kiván maradni, mely a többi tanintézetekre nézve fennáll“ — aggodalmat, mondhatni némi jogféltést keltettek fel alapító egyetemes gyűlésünkben. Aggodalmat, mert e szerint, ha nem is éppen egyenesen, de csakugyan könynyen érthetőleg tagadó választ kaptunk az ugyanakkor tett azon felterjesztésünkre, mely szerint tisztelettel elismerve a mélt. egyházi F. T. főfelügyeleti jogát, a s.-szentgyörgyi tanoda ügyeibe némi befolyásunk megerősítését, nevezetesen: „hogy ürességbe jött gondnoki állo-

mások mindig egyházközönségünk közgyűlésében választott egyének által töltessenek be; hogy a pénztárnoki számadás, miután a gondnokság vizsgálatán átment, egyházközönségünk közgyűlése előtt, tudomásúl vétel végett felolvastassék; s hogy az egyházközönségünk segélyezését nagyobb mértékben igénylő építkezések s azoknak tervei egyházköz. közgyűlésünk elébe terjesztessenek stb.“ megerősítését, mint alapítók, patronatusi jogunknál fogva, kértük.

Ide járul, mikép egyházközönségünknek némi jogsérelmet okozott azon körülmény is, miszerint gr. id. Teleki Domokos ő nsga a tanodai főgondnoksági egyik állomást nem vállalván el, a gondnoki kar egyházközönségünk teljes mellőzésével önmaga magát egészítette ki.

Egyházközönségünk a tanodaügy melletti lelkesültség mutatkozó lehangolódását megelőzendő, 1860-ban október 20-án tartott egyetemes gyűlésében ezen kérdést tűzve ki: „Minő viszonyban lehet s kell, hogy legyen Rikánbelőli egyházközönségünk a s.-szentgyörgyi tanoda s annak igazgatóságához, hogy azon viszony által mind a tanoda érdeke előmozdíttassék, mind pedig egyházközönségünknek, mint alkotó és alapító testületnek jogszerű befolyása tekintetbe vétessék?“ — megoldására kebléből bizottmányt nevezett vala ki. (Ismerteti a bizottságok véleményére hozott határozatot.)

Üdvösnek tartja ugyan egyházközönségünk a m. E. F. T. hitfelekezeti tanodánkat központositó rendszerét, mint a mely nemzeti irányt s szellemi lendületet ad tanintézeteinknek. Nincs is szándékában, hogy s.-szentgyörgyi tanodánkat azon összpontositó rendszer áldásaitól megfossza, a fennálló tanodai törvények alól szabadalmaztaszsa, vagy hogy a mélt E. F. T. főfelügyeleti jogát korlátozni kivánja. De mégis, a m. E. F. T. főfelügyeleti joga tiszteletben tartása mellett is, vannak egyházközönségünknek, az általa alapított s.-szentgyörgyi tanodát illetőleg oly, főleg az intézet anyagi életére vonatkozó jogviszonyai, melyeket tőle nem lehet elvitatni. Mert mint

alapító testületnek, tudomásának kell lennie arról, hogy az intézet vagyona mikép kezeltetik s azon egyéneknek, kik azt kezelik, hogy bizalmát teljesleg birhassák, általa kell választatniok.

Egyébiránt is csak a helység (helyzet?) szempontjából kiindulva, — a gondnokok és pénztárnok választását illetőleg — mi ismerhetjük körünkben legjobban az egyháziasságban kitünőbb és szellemileg képesebb egyéniségeket.

A m. E. F. T., közelebbről tartott népes gyűlésében az anyaszentegyházunk egyházai kebli igazgatótestületeinek újjászervezésére megállapított alapszabályokban, meghatározá a patronusok és patronatusi jogok fogalmát. Miszerint patronusnak anyaszentegyházunk oly buzgó tagja neveztetik, ki valamely egyházat alapit s annak fentartásába oly nagy mértékben foly be, miszerint ezen segélyezés nélkül azon egyház rendeltetéséhez képest fenn nem állhatna. A patronusi jogra nézve pedig ugyanazon szabályzatban ezen példa hozatik fel: „ha valaki egy egyházat alapít, azt fentartja és fennállását halála utánra is biztosítja, — a pap és mester választás joga az alapítót s illetőleg örököseit illeti“.

A patronus és patronatusi jogok ezen, a mélt. E. F. T. által megállapított fogalmát is már elvileg a fenforgó iskolaügyre alkalmazva: Egyházközönségünk, mint erkölcsi testület a s.-szentgyörgyi tanintézetre nézve a patronus, az alapító. Tehát a patronatusi jog is, hogy t. i. a tanodai igazgatóságot válaszsza, ezen testületet illeti.

Egyébiránt egyházközségünk a kinevezve volt bizottmányt visszautasítva, ujonnan megbizta, készitsen egy részletesebb, egyházközönségünknek a sepsi-szentgyörgyi tanoda igazgatóságáhozi viszonyát s a tanoda fentartása iránti kötelezettségét kimerítőbb szervezeti javaslatot, az alapító egyetemes gyűlés helyben hagyása után, a m. E. F. T.-hoz megerősítés végett felterjesztendőt.

Azonban, (a gondnok választást adja elő.)

— — — — — — — — — — — —

Mélt. E. F. T.! Meg vagyunk teljesleg győződve,

hogy csakis az alapítók tanodaügybeni némi közvetlen részvétök lehet még csak a fejlődés küszöbén álló tanintézetünk éltető szelleme; különben egy részvétlen közöny álland be, mely a kellető kitartást s tevékeny befolyást időnként ellankasztandja. A csecsemő éhen hal, ha önsorsára bizatik, ha az anyai emlők kiapadnak.

Mire nézve könyörgünk s tartozó fiui tisztelettel felkérjük a m. E. F. T.-ot, méltóztassék, tekintetbe véve felsorolt okainkat s alapitósági jogunkat, azon általunk, az alapitó egyetemes gyűlés által megválasztott tanodai gondnok urakat lehető sietséggel kinevezni, megerősiteni.

Alázatos tisztelettel.

A kinevezett bizottság már a novemberi ülésre elkészítette javaslatát. Minthogy azonban az egyházközönségi gyülés patronatusi jogával élve, már a gondnokok választásában tettleg fellépett és a közelebbi gyülésben curatorokat is választott, de az E. F. T. e tárgyban még semmi intézkedést nem tett, az egyházközönség megmarad a közelebbi gyülésben hozott határozata mellett s erre vonatkozólag sürgető feliratot küld az E. F. T.-hoz.

A bizottmány javasolta, hogy a Rikán-belőli egyházak főgondnoka a s.-szentgyörgyi iskolának is főgondnoka legyen. A javaslatot az egyházközönség elfogadja s hogy az E. F. T. is úgy tekintse, ez iránt tisztelettel megkéretni elhatározza.

A bizottmánynak egy másik javaslata volt, hogy a curaturatuson kivül egy iskolai igazgató tanács állíttassék, mely minden egyes egyházmegyéből az Ehk. gyülésében 6—6 szabadon választandó egyénből álland, teendője pedig lenne: „az oskola bel- és küléletét figyelemmel kisérni, anyagi s szellemi felvirágozását ernyedetlenül munkálni; az oskola ügyei iránt a nép érdekeltségét fentartani, buzgóságán, áldozati készségén ápolni és igy egyfelől az oskola, másfelől az alapitó közönség

között idves közegűl szolgálni; mi czélból ezen igazgató tanácsnak legyen mindig szabad bemenetele s tanácskozási joga az elöljárósági gyűlésekben, hol az egyetemes közönség, sőt egyesek helyes és méltányos kivánalmát, óhajtásait előterjeszthesse, felsőbb helyen való kieszközlését a gondnoki kar által szorgalmazhassa és minden, az oskola sorsára nevezetesebb befolyással biró ügyeket, mozzanatokat figyelemmel kisérve, a maga saját gyűlésében, melyet a körülményekhez képest mindig az Ehk. elnöklete alatt tartand s ha a körülmények igénylendik, az alapító egyházköz. közgyűlés elé terjeszthesse." Egy ily hatáskörű oskolai igazgatótanács felállítása is meghatároztatik. Azonban, mivel a bizottmány életbe léptetése az Ehk.-nek márczius 10-iki gyűléséből az E. F. T.-hoz intézett feliratára teendő határozattól függ, míg az említett feliratra az E. F. T. határozata leérkezik, addig az iskolaigazgatótanács megválasztása elhalasztatik.

Ezen határozatról az egyházi főtanácshoz felterjesztést tesznek. A felterjesztésben hangsulyozzák:

— — — — — — — — — — —

„Távol még csak a gondolatától is annak, mintha egyházközönségünk a m. E. F. T.-nak a s.-szentgyörgyi iskolára nézve főfelügyeleti jogát elismerni nem akarná, sőt annak fogantatása perczétőli bölcs tanácsaiért s atyai gondoskodásáért hálás köszönetét fejezve ki, üdvös intézkedéseit továbbra is tisztelettel kéri."

Az E. F. T. úgy a márcziusi, mint az utóbbi, novemberi felterjesztésekre egyszerüen nem válaszolt; de nem azért, mintha érdemesnek nem tartotta volna figyelmére méltatni, hanem azért, mert nagyon is érzékenyen esett a kommunitás ezen két rendbeli felterjesztése s a hallgatás által épen neheztelését akarta kifejezni. Neheztelhetett az E. F. T., hogy határozottan kijelentett akarata daczára is a

kommunitás állhatatosan ragaszkodott a gondnokválasztáshoz, sőt ezzel meg nem elégedve a gondnoki kar mellé még — mintegy ellenőrző közegül — egyedül a kommunitásnak felelős igazgatótanácsot akart felállítani; neheztelhetett a forma miatt is, a miként a kommunitás ezen határozatait az E. F. T. tudomására juttatta, de legnagyobb befolyással volt, hogy az E. F. T. a kommunitás által tervezett igazgatótanács lényegét félreértette s aligha hiányoztak, a kik azt a félreértést még táplálták.

Kétségtelen, hogy voltak Háromszéken és az egyházkerületben is olyanok, kik egy meg más tekintetekből nem nézték jó szemmel a fiatal tanintézetet, sőt a háromszékiek egy nagy része is, nem ellenséges ugyan — de nem is nagyon meleg érzelemmel volt ez ügy iránt. Néhány év mulva igen is feltűnően fog ez mutatkozni; most elég csak Erdővidékre hivatkozni, mely egyházmegye közelebb érzi magához az udvarhelyi kollegiumot s a maga érdekében szükségesebbnek látja ezt támogatni; még közelebbi: a kézdi egyházmegye is csak langymelegen érdeklődik, mert még nem tudta elfeledni, hogy az algimnázium székhelye S.-Szentgyörgy és nem Kézdi-Vásárhely lett; bizonyítja ezen langymelegséget, hogy a székhely eldöntése előtt kézdiből tett meglehetős nagy ajánlatok, a székhely eldöntése után csak kis részben folytak be az iskola javára.

De nézeteltérések voltak, magában a kommunitásban, sőt az elöljáróság tagjai között is. A kommunitás tekintélyes része az igazgatótanácsot nem úgy értelmezte, mint az a jegyzőkönyvben kifejezésre jutott, sőt még a czímet is másképen, egyszerüen választmánynak akarta nevezni s nem az elöljáróság mintegy ellenőrzésével bízni meg, hanem csak az elöljáróság és kommunitás által társadalmi úton megindítandó mozgalmak támogatásával. Az

elöljáróság tagjai közt felmerült egyenetlenségek a kommunitásban 1862. és 1863-ban kétszer is interpelláczió tárgyát képezték. Ez interpellácziókra Dónáth József gondnok felelt, tapintatosan, úgy hogy az ügy nyilvános tárgyalásának elejét lehetett venni.

Nem maradtak hatás nélkül ezek a viszálykodások a fiatal intézet sorsára, de még sem voltak képesek arra, hogy a fejlődés helyes utjáról félretereljék. Az alkotmányos sérelmi viták között is, a derék, lelkiismeretes gondnoki kar minden lehető eszközt felhasznál az iskola igazi realis érdekeinek előmozdítására, mert tudja, hogy csakis ezek kellő fejlesztése után várható a kellő eredmény szellemi téren is.

A Béldi-telek ügye a lefolyt évek alatt tisztázódott, a mennyiben a perlekedő felektől Steriu Constantin birtokába került, meglehetős potom áron.* Az uj birtokos, brassói pénzváltó, a telkét eladóvá tette s most az elöljáróság ismét megragadja az alkalmat, hogy az iskolára ez oly nélkülözhetetlen telek másodszor is ki ne sikuljon kezei közül. A gondnoki kar kezdeményezésére a kommunitás 1863. január hónap 10-én tartott gyülésén az elnök előterjesztést tesz, míly égető szükség legyen mind az együttlakás, mind a könnyebb felügyelhetés tekintetéből állandó helyiség és tanodai épületre s felhozza, hogy kedvező alkalom adódott a város által ajándékozott telkek tőszomszédságában levő Béldi-telek örökáron megvásárlására, s már a gondnoki kar annak megvételére némi lépéseket tett is, de a tulajdonos, Steriu Constantin 8200 frton alul nem akar szerződni; kéri a közgyülést, hogy mint alapító, adjon véleményt e tárgyban.

A közgyülés helyeselvén a telek illendő áron

* Mint magán uton értesültem, körülbelül 6000 frtért.

megvételét, a gondnoki kart a lépések megtételével megbizza s a szerződéskötésre is felhatalmazza. A gondnoki kar mellé segédbiztosokat is nevez ki.

Ugyane gyűlésen merül fel a kérdés, hogy miből fedeztessék aztán a vételár? Három módozat állapíttatik meg. A hátrálékos kamatok a pénztárnoki utasítás értelmében a legszigorubb eljárással pénztárnok által hajtassanak fel. Vétessék újólag igénybe Rikán-belőli székely népünk áldozatkészsége. E végre neveztessenek ki gyüjtő biztosok, kik találják meg s lelkesítsék hitsorsosainkat s más nemeskeblü véreinket, kik eddig is tanodaügyünket lelkes buzgalommal felkarolták, e nemzetiségi érdekü czél előmozdítására. Hogyha így is a vételár fedezésére megkivántató összeg beszerzése nem sikerülne, a hiány kölcsönvétel által pótlandó. Az adakozás mindjárt a gyülés folyama alatt megkezdődik; Csulak Zsigmond 10 frtot és Pálfi János 5 frtot adnak a vételár fedezésére; Nagy Sándor lelkész pedig a hídvégi ref. egyház pénztárából 1000 frt kölcsönt ajánl fel.

A tanodai elöljáróság, támogatva több az iskola ügyéért buzgó egyesek által, a kérdésben forgó telket brassói pénzváltó, Steriu Constantintól 1863. január 15-én 8200 o. é. forinton megalkudta s készpénz hiányában a vételárt, miután abból eladó tulajdonos 200 frtot, mint saját nevére czímzett kegyalapítványt a tanodának rendesen kiállított alapító levél mellett visszaengedett, a vásárló biztosok, tanodai gondnok, Dónáth József, Sylvester Dávid, Joó Imre, T. Benedek Ignácz, T. Nagy Sándor urak nevére írt váltókkal ki is fizette, olyformán, hogy a váltókkal biztosított 8000 frt s ennek várás fejében kikötött 450 frt kamatja letörlesztése az 1863-ik év folytában eső három egyenközü időre köteleztetett t. i. 2000 frt és ennek 10% kamata, január 1-től, összesen 2050 frt, április 1-re; 2000 frt s

s ennek jan. 1-től 10% kamata, 2100 frt, julius 1-re, végre 4000 frt s ennek jan. 1-től 10% kamata, 4300 frt október hó 1-re.

Ezen 8450 frt vételári összeg kiszerezhetése czéljából a tanodai elöljáróság a Rikán-belőli egyházmegyékben 38 gyűjtő bizottságot jelelvén ki, azokat az ügy állását tájékozó s részvétre buzdító felszólítása által ugyanazon év január 26-ról atyafiságosan megtalálta, kérve, hogy a megkivántató összeg önkéntes adakozás útján kiállítására minden lehetőt kövessenek el.

Később t. i. azon évi junius 15-én a mélt. E. F. T. kérdést tevő leíratára, ezen vásári esemény felől a tanodai elöljáróság a szükségelt tudósítást indokolt felterjesztése mellett megtette s az alapító testület intézkedése folytán létesített vásárlásra helyeslő és segedelmező pártfogását kérte.

Az önkéntes adakozások, főleg kezdetben, anynyira meglepőleg nyilvánultak, hogy a felhivó levelek kiküldése után alig másfél hóval t. i. márczius 10-én már 2724 frt 86 kr, április 25-én pedig 6329 frt 58 kr adomány és ajánlat vala kimutatható.

De mivel ezen, nagyobbrészt igéreten alapult összegből az első fizetési határidőre t. i. április 1-re fizetésre alkalmazható készpénz még csak 1246 frt 22 kr jött be, az április 1-re kiállított 2050 frtos váltó letörlesztése csak úgy eszközöltethetett, hogy a hiány kiegészítésére, visszapótlás feltétele alatt, 803 frt 78 krig a tanodai központi pénztár segedelme vétetett igénybe s ennek folytán az első rész, 2050 frt, letörlesztetett.

Az ezután begyülögetett készpénz egész öszszege julius végéig sem menvén többre 808 frt 09 krnál, a julius 1-re kötelezett 2100 frt adományokból letörlesztése már teljes lehetetlen volt. De hogy a váltótulajdonos békétlenkedése némileg korlátoltassék, mint előbb, úgy most is, visszapótlás feltétele

alatt fizető pénztárnoknak a tanodai központárból előlegezés engedtetett s ez úton julius 4-én újból törlesztetett 870 frt 73 kr, maradván fizetendő e szerint az érintett julius 1-sei 2100 frtos váltóból még 1229 frt 27 kr.

A két első fizetési részlet törlesztése körül felmerült nehézségeket a tanodai elöljáróság jól figyelemre véve, s a közeledő október 1-re eső fizetéskor még nagyobbaktól tartva, hogy mind a tanodáért jótálló váltóaláírókat a bepereltetés kellemetlenségeitől megkimélje, mind a váltótulajdonos mintegy 25%-ra rugtatni szándékozott* kamatköveteléseitől megmeneküljön, a még hátra levő s kezelési költségeken kivül 5529 frt 27 kr váltótartozás fedezhetése végett legczélirányosabbnak találta vagy a m. E. F. T., vagy valamelyik testvértanoda pénztárából 6% kamat mellett pénzkölcsönt venni fel.

Ezen szándék megvalósíthatása tekintetéből a tanodai elöljáróság 1863. szept. 10-ről tiszteletteljes felírattal találta meg a tanoda nagyérdemű főgondnokát, Mikó Imre grófot, bizalommal kérve, hogy akár az E. F. T., akár valamelyik testvértanoda pénztár alapjából mintegy 6000 frtra menő összeg kikölcsönözhetését kitünő befolyásánál fogva eszközölni kegyeskedjék.

Mikó gróf a hidvégi, árapataki, peteki, szederjesi ev. ref. egyházak dézmakárpótlási előlegeire figyelmeztetett, — reményét fejezvén ki az iránt, hogy ezen előlegek kikölcsönzésébe az E. F. T. is bele fog egyezni. A nevezett egyházak közül Hidvég, Árapatak és Petek gróf Mikónak párban megküldött ajánlatának látására azonnal legszívesebb készséggel engedék át ekkor még az E. F.

* Jellemző az akkori pénzügyi viszonyokra, hogy Sepsi-Szentgyörgy város egy nagyobb épitkezéshez csak úgy kaphatott kölcsönt váltóra, hogy a váltót Schwarzenberg herczeg forgatmányozta

T.-nál levő dézmaelőlegeiket 6%-os kamat s kellő biztosíték mellett, egy évi időre. Ennek következtében az újonnan vásárolt Béldi-telek biztosítékúl ajánltatván s miután a rendesen kiállított kötlevelek E. F. T.-ilag helyben hagyattak, a szétküldött adósságos kötvényekért cserében 1863. decz. 13-ról napolva az említett három egyház illetéke, t. i. a hidvégi egyház illetékében 2210 frt 68 kr; az árapataki részében 385 frt 92 kr; a peteki egyház részében pedig 1337 frt 12 kr; összesen 3933 frt 72 kr o. é. az E. F. T.-tól a tanodai elöljárósághoz egyenesen leküldetett. Az ily módon rendelkezés alá vett 3933 frt 72 kr a tanodai középénztárból 4415 frt 90 krra egészíttetvén, pénztárnok által 1864. január 7-én az októberi, mint legnagyobb összegű váltó letörlesztésére fizettetett, oly formán, hogy abból 4300 frt magára a váltóra, 115 frt 90 kr pedig a lejárt váltó 1863. október 1-től 1864. évi január 7-ig számitott 10%-os kamat fedezésére fordíttatott. E szerint most már csak a julius 1-sői váltóból fenmaradt s előbb is említett 1229 frt 27 kr s ennek ugyan julius 1-től követelt 10%-os kamata lett volna megfizetetlen, mely összegnek mentől hamarább előszerzésére s illetőleg letörlesztésére a tanodai elöljáróság erejétől telhetőleg minden szükséges intézkedést megtett.

Felemlítendő itt még az is, hogy miután a tett igéretek együttesen 7820 frt 53 krra menő összege s eddigelé beküldött készpénzadományok, úgy a vásárolt telekkel járó javalmak által a vételár teljesen fedezettnek tekinthető, a mennyiben a felajánlott összegből 2055 frt rendesen kamatozó tőke, továbbá a benlakó tanítványok ágyhely díja, nem különben a kérdéses helyen szállásoló osztálytanítók évenkénti 20—20 frt megtakarított szálláspénze, hasonlólag Gál Károly és Petrás kereskedők 50 frt 45 krra menő évenkénti haszonbére egye-

nesen a tanodai központár számára jövedelmeznek s e mellett még jelenleg is 3 szoba köztanítási czélra használtatik, ez oknál fogva tanodai előljáróság azon eszmével foglalkozik, hogy a Bélditelek megszerzésére tett ajánlatok közalaphozi csatolhatására, másfelől ezen vásár fedezésére megkivántató minden kiadások tanodai pénztárból fedezhetésére az E. F. T. engedélyét kieszközölje, annyival is inkább, mivel a külön pénzkezelés már csak az elébb felsorolt körülményeknél fogva is gyakorlatilag teljes lehetetlen.

Sikerült végre az új intézet számára megfelelő telket összeszedni.

De e nagyobb mérvű pénzügyi művelet mellett a kisebbek sem kerülték el az előljáróság figyelmét. Igy 1863. márcziusi üléséből megbizza a pénztárnokot és Jánó Ferencz ügyvédet, hogy tegyenek lépéseket a fourage-cassa és revindicalt havasok* jövedelmének a tanoda részére megszerzése iránt. A fourage-cassa ügyében a sz.-ajtai részleges zsinat is felír gróf Mikó Imréhez.

A volt székely határőrvonali katonatiszti lakok és katonai épületek ügyében is kedvező fordulat áll be, mennyiben az E. F. T. 4—1863. sz. a. megküldötte a cs. magas miniszterium 1862. nov. 13-án kelt 19589. sz. jegyzékét, mely szerint a miniszterium nem idegen attól, hogy ez épületek egyházi vagy iskolai czélra átengedtessenek, ha azok katonai közigazgatási vagy pénzügyi czélokra nem használhatók. Az előljáróság kérelmezte is, nem ugyan az épületek átengedését, hanem csak, hogy a telkek kertje engedtessék át, de a főkirálybiró 708—1864. sz. a. értesítette az előljáróságot, hogy a telkek nem engedhetők át.

Az E. F. T. is 1865. jan. 22-én 6. sz. a. értesítést küld le, hogy a katonatiszti lakások megett

* A székely határőr-ezredek lótartási pénztára és a Moldva és Oláhországtól visszavett határszéli havasok.

levő kert nem adható át, mert az országos főhadi parancsnokság nyilatkozata szerint katonai czélra feltétlenül szükséges.

A kír. főkormányszékhez ugyanily értelemben folyamodnak pártolásért. Szükség esetén még bizonyos dijat is igérnek érette.

Az emberi természet tulajdonsága, hogy minden, bármily nagy küzdelmek között is, kivívott siker újabb és újabb vállalkozásokra lelkesít. Alig szerzi meg a tanoda elöljárósága és a kommunitás az alkalmas telket, már újabb terveket készít és némileg merész terveket. Az 1864. február hónap 1-én tartott kommunitási gyülésben határozott indítványt tesznek az ötödik és hatodik gimn. osztályok felállítására és a megszerzett telkeken épület emelésére, mely főkép az együttlakás czéljaira használtatnék. A gyülés bizottságot küldött ki e kérdések tanulmányozására és kellő előkészítésére. Május hónap 2-án kerül tárgyalás alá a bizottság beterjesztett javaslata. A bizottság az ötödik és hatodik gimn. osztályok felállítását a megfelelő real.-osztályokkal kapcsolatosan ajánlja. Az építésre vonatkozólag ajánlja, hogy az 1866. év tavaszán fogjanak hozzá, addig is rendezzenek országos gyüjtést, gr. Mikó Imre közbejövetelével; szólítsák fel a Rikán-belőli községeket és egyházakat újabb adakozásra; rendeztessenek „női művek kisorsolásával összekötött zeneestélyek, színi, szavalati előadások s tánczvigalmak." Jelenti a bizottság, hogy május 1-én már rendezett is „egy zene és szavalati versenynyel összekötött színi előadást", mely szépen jövedelmezett.* A bizottság javaslatát elfogadják s az E. F. T.-hoz teendő felterjesztéssel, valamint a további lépések tételével ezutánra is megbizzák.

A mily tiszteletre méltó és elismerésre késztető

* 379 frt volt a tiszta jövedelem, mely az új építkezés alapját képezte.

az a buzgalom, lelkesedés, melylyel Háromszék e fiai működnek a közoktatás ügyének előmozdításán, épen oly különös és majdnem érthetetlen azok eljárása, kik útjokban akadályokat igyekeznek gördíteni s hogy ezt tehessék, nem riadnak vissza oly lépésektől sem, melyet minden jó érzelmű embernek el kell itélnie.

A kommunitás, mint iskola-alapító testület és az E. F. T., mint felsőbb hatóság között, láttuk, már is volt némi félreértés a jogok tekintetében. Ez a félreértés az elmúlt pár év alatt mindinkább kiélesedett, majdnem nyilt szakadássá vált. A gondnokok választásán kivül más az elhidegülést növelő mozzanat volt az 1862. nov. komm. ülésből az elöljáróság mellé felállitott választmány, mely a komm. jegyzőkönyvben is egy ideig, mint „igazgató-tanács" emlittetik s e néven fordul elő az E. F. T.-hoz intézett felterjesztésben is. Az E. F. T. ennek a „választmány"-nak, a névből kiindulva, egészen más szerepet tulajdonitott, mint a mi tényleg volt és ez által tekintélyét mélyen sértve érezte. Hogy neheztelését a kommunitással éreztesse, ennek a gondnokok választása és az „igazgató-tanács" ügyében tett felterjesztését évekig hallgatással mellőzte. Az E. F. T. ezen rideg hallgatása viszont a kommunitás hevesebb tagjait ingerelte annyira, hogy hevesebb kifakadások is történhettek. Ehhez járult, hogy az őszinte érintkezés hiányában mindkét fél csak kósza, bizonytalan hireket hallott, melyek közül az E. F. T.-ot legmélyebben sérthette az, hogy a Rikán-belőliek külön püspökséggé akarnak szervezkedni. E hir különben nem is volt minden alap nélkül. Az 1864. október 6-iki ülésen határozatba iktatja a kommunitás: „Egyébiránt jogát tartja fenn az iránt, hogy ha netalán az E. F. T. mostani szervezete változnék, a presbyteri képviselet életbeléptével, azon esetben jo-

gát a kor kivánalma szerint érvényesithesse, befolyását jogosan gyakorolhassa.“ Hogy ez mit jelenthetett, bővebben fejtegetni fölösleges.

A fennebbi határozatra alkalmat az E. F. T. két leírata szolgáltatott. A 261—864. sz. leíratban egyszerüen értesíti a kommunitást, hogy a gondnokok és tanárok választását illetőleg a más intézeteknél eddig is szokásban volt gyakorlattól a sepsi-szentgyörgyi tanintézetnél sem akar eltérni. A kommunitás tisztelettel méltányolva az E. F. T.-nak iskolaügyük fejlesztésére irányzott befolyását, a leíratot e részben tudomásul veszi s az iskolai elöljáróságot felkéri az iskola ügyének fejlesztésére. A leíratnak azonban a második része volt a lényegesebb, melyben az E. F. T. kijelenti, hogy iskolaügyben ezután csak is az iskolai elöljárósággal érintkezik. Erre a részre vonatkozik a fennebbi élesebb határozat, melyet még jobban megvilágosít a következő tétel: „Mindazáltal elvárja a (kommunitás), hogy a tisztelt tanodai elöljáróság ezután is időnként tudósitsa az iskola szellemi és anyagi állásáról.“

A második leírat az ötödik és hatodik osztály felállításával és az építkezéssel foglalkozik.

Az E. F. T. a felsorolt érveket szigoru birálat alá véve, úgy találta, hogy egyházközönség azon főczéljához, hogy a tanoda egy reáliskolával vegyes erős középtanodává fejlesztessék, téves utat választott, mert ha az 5-ik 6-ik gimnáziális, sőt még a bölcselmi osztályok beállíttatnának is, nem lenne elérve azon czél, hogy az alapítók óhajtása szerint a tanoda reáliskolával összekötött tanintézet legyen.

Indokai: mert ez a tanoda is az újonnan beállított tanrendszer szerint van szervezve s bár ha e szerint az öt alsóbb gimn. osztályokban a realiák nagyobb mérvben taníttatnak, mint azelőtt, de az ötödik osztályon felül a realiákból csakis a szám-

tan van képviselve és így a szüléknek gyermekeiket, hogy a gyakorlati téren szükséges ismereteiket megszerezhessék, még azután rendszeresen szervezett intézetekbe kellene küldeniök. Másodszor : a tanoda pénzalapja nem elegendő arra, hogy ki tudja állítani azon tanerőt és azon szükséges taneszközöket, melyek a hat osztályú gimnázium és evvel egybekötött reálintézethez kivántatnak, midőn jelenlegi pénzerején még azon reáltaneszközöket sem birta megszerezni, melyek a négy gimn. osztály számára szükségeltetnek.

Mely okokból az E. F. T. nem hagyja helyben, hogy s.-szentgyörgyi tanoda reálintézettel kapcsolatban szerveztessék, nem akarván, mint nyilvánossággal biró intézetnek hitelét koczkáztatni.

Nem találja elfogadható indoknak azt sem, hogy az 5. és 6. osztályosok magántanítókul alkalmaztassanak, mert gimn. oszt. növendékek mellé szintén gimn. osztályosokat adni rendes korrepetitorokúl, sem lehetőnek, sem czélirányosnak nem tartja, az újonnan életbe léptetett tanrendszer szerint beosztott tantárgyakkal minden osztá ybeli növendék teljesleg el lévén foglalva.

A tanoda pénzerejét illetőleg felterjesztett kimutatásra hivatkozást, — minthogy azon kimutatásban össze van számítva mindennemű tőke, az évenként kiosztandó alapítványok tőkéje is, melynek külön rendeltetése van s a hátrálék kamatok is, s ezekből van összeállítva a rendelkezésre álló pénzerő, mint szintén a név és számokban ki nem mutatott újabb alapítványokra, mely nem biztos alap, hivatkozást is tévedésen alapultnak látja az E. F. T.

Felhozza az E. F. T. azt is, hogy a tanodában már meglevő tanerő sem elégséges a tanterv szerint kivánt eredményhez jutásra.

Azért is a 4-ik gymn. osztály beállításakor a tanodai elöljáróságot felhivta vala, hogy az addig

beállított osztályokhoz még egy rendes tanári állomás alapjáról gondoskodjék, annál több tanerő kivántatik az 5. és 6-ik osztályokban, melyekben a többi tanodáknál jól képzett segéd és rendes tanárok tanítanak.

Végül az együttlakásra megjegyzi, hogy a milyen üdvös hatásúnak tartja a kollegiális rendszert, illő beosztással és kellő felügyelet mellett, épen oly káros hatású az, mind erkölcsi, mind fegyelmi szempontból, ott hol a kellő közvetlen felügyelés hiányzik, valamint azt sem látja helyesnek, hogy az alapítók áldozatkészsége tanodai épület felállitására vétessék igénybe, most midőn a volt határőrvonali normalis iskolai épület és alapja átadása dolga a kir. főkormányszéktől vett értesítés szerint az eldöntés végpontjához közelít.

E leíratra felelet és terv készítésére az előbbi bizottságot kiküldi a kommunitás.

Az E. F. T. fennebbi rendeleteivel kapcsolatosan intézkedett arról is, hogy a tanodánál üresedésben levő gondnoki állások betöltessenek. Üresedésben volt egy főgondnoki, Gyárfás Imre lemondása által, egy algondnoki promovealás és egy papi gondnoki állás, elhalálozás következtében. Az elöljáróság 1864. október 17-iki üléséből teszi meg a jelölést, a főgondnoki állásra azonban nem jelöl, mig értesítést nem kap, hogy Gyárfás Imre lemondása elfogadtatott-e. Az E. F. T. 648. sz. a. válaszol, hogy Gyárfás Imre lemondása oda nem érkezett meg s most felszólította, hogy állását foglalja el ; az algondnoki állásra a jelöltek közül Forró Ferenczet és Révay Lajos ilyefalvi papot nevezi ki.

Ez alatt a kommunttás által kiküldött bizottság is elkészült felirati javaslatával. E javaslatot a deczember 16-iki ülésben fogadják el s fel is terjesztik az E. F. T.-hoz. Tartalma a következő :

Mélt. E. F. T.

Rikán belőli egyházi szt. közönségünk (communitas) 1862. márczius 10-iki, 1862. nov. 26-iki, 1863. február 1-ei s közelebbről idei május 2-ról a s.-szentgyörgyi tanoda ügyében tett felterjesztéseire a m. E. F. T.-nak idei 315. és 261—864. sz. a. válaszoló leveleit tisztelettel, de egyszersmind fájdalommal is vette.

Fájt Rikánb. egyhk.-nek, még mielőtt a fentisztelt leiratok leérkeztek volna, hogy évek előtti felterjesztéseire oly sokáig nem nyerhetett választ; fájt egyhk.-nek, hogy a m. E. F. T. 261—864. sz. leirata szerint azon gondnokválasztási jogától, melylyel egyhk. gyűlésünk a sepsiszentgyörgyi tanodánál mint alapító birt, — ismételten tett felterjesztéseinek ellenére is leszoríttatott, de leginkább fájt az, hogy iskolánk tovább fejlesztését s az építést illető előintézkedései és kérései nem méltányoltatva, visszautasíttatva, még a sepsi-szentgyörgyi tanoda ügyében a m. E. F. T.-al 8 év óta minden ellenmondás nélkül folytatott hivatalos érintkezéstől is elzáratott.

Nem volt ugyan váratlan egyhk.-ünk előtt a leiratok ezen szelleme, mert már azon tény, hogy több rendbeli felterjesztéseire két év alatt sem érkezett válasz, rossz előjelnek látszott: de, hogy több rendbeli felterjesztéseire merőben visszautasító választ nyerjen, sőt az iskolai ügyében a m. E. F. T.-al való hivatalos érintkezéstől is elzárassék, Egyhk.-ünk képzelni se tudta.

Azonban Egyhk.-nek egyfelől sokkal mélyebb jogérzete s a sepsi-szentgyörgyi tanoda iránti ügyszeretete, mint hogy annak érdekében, ott hol szólni kell, hallgatni s hol tettre van szükség, félrevonulni bünnek ne tartaná; másfelől sokkal szilárdabb bizodalma a m. E. F. T., mint az egyházi s iskolai önkormányzat legfőbb őre iránt, mint hogy elhihetné, miszerint épen a m. E. F. T., az önkormányzat alapján, törvény és fejedelmi kiváltságlevelek korlátain belől, anyasztegyházunk s iskoláink ügyeitől, annyival inkább a s.-szentgyörgyi tanodát illető ügyek-

től elzárni akarná egyhk.-et, egy oly testületet, mely ha különben nem birt volna is, — avagy csak említett iskola alapításával, legalább annak ügyeibe való szólásjogát természetszerüen, jog- és törvényszerüen kivívta.

Ezen meggyőződés folytán a m. E. F. T.-nak fenntisztelt leírataira az alábbiakban teszszük meg őszinte alázatos felterjesztésünket.

1. A mi a m. E. F. T. 261—864. sz. a. rendeletét illeti, melyben tudatja Egyhk.-el, miszerint a sepsi-szentgyörgyi tanodára nézve is, — a gondnokok választását illetőleg — nem távozhat el többi iskoláinknál divatozó gyakorlattól, s hogy egyszersmind egyidejüleg megrendelte említett tanoda gondnoki karának, miszerint az ajánljon fel a megürült egy fő és egy algondnoki állomásra egyéneket: Rikánb. egyhk., habár azon századosjoggyakorlatnak analogiáján, miszerint mindeddig minden egyházi fő és algondnokait szabadon választotta s ezen jogát a sepsi-szentgyörgyi tanodánál, mint alapító, annyival érvényesíthetőbbnek látván, már gyakorlatba is vette; mindazáltal egyhk. tekintve a mostani viszonyokat s a m. E. F. T.-nek már elfoglalt álláspontját, jelenleg megnyugszik érintett rendeletén, azon jog fenhagyással, hogy majd egy jobb jövőben, a képviseleti rendszer életbe léptetése alkalmával, vagy talán, mitől Isten óvjon! iskoláink jelen alakú, független (autonom) önkormányzatát veszélylyel fenyegető körülmények között, gondnokválasztási jogát érvényesíthesse, gyakorlatba vehesse.

2. A mi a m. E. F. T.-nak 313—864. sz. a. leiratát illeti:

a) Elfogulatlanul megfontolva a m. E. F. T. idei május 2-ról a s.-szentgyörgyi tanoda tovább fejlesztését s a szükséges tanodai épület épitését tárgyazó felterjesztésünkre tett biráló válaszát: Egyhk. gyülésünk ugy látja, miszerint a m. E. F. T. a tovább fejlesztést — hivatkozva az alapitók állítólagos óhajtására — határozottan reálirányban akarná folytattatni, s épen ez a főbb ok, melyért az 5. és 6. gymn. osztályok felállítását helyben nem

hagyja. Egyh. gyülésünk nem mond le az alapitók alapítvány leveleiben is nyiltan kifejezett s ez által érvényesült eredeti programmjáról, hogy a s.-szentgyörgyi iskola reáliskolával egybekötött gymnasium (ma már „középtanoda") legyen s távol sincs ellenszenvvel a reálirányra nézve, de azon meggyőződésben él, hogy ha kellő pénzerővel és helyiséggel birna is, a reálirány bárminő üdvös is elméletben, ez idő szerint a gyakorlatban anynyira nincs előkészitve, miszerint a teljes reálirányt épen itt nálunk, egy még az alapulás nehézségeivel küzdő intézetnél életbe léptetni nem lehetne.

Ellenkezőleg az 5. és 6. gymn. o. felállítását a „szervezeti javaslat szerint" is annyira üdvösnek nyilvánított magántanítói rendszer megállapitása érdekéből anynyira életfeltételnek, az alapitó szülők óhajtásaival s az „osk. szervezeti javaslat" kivánalmaival is annyira összhangzónak tekintjük, mikép mi azoknak felállítása nélkül oskolánknak nem csak tovább fejlesztését, de jelen állásban fenmaradását is veszélyeztetve látjuk, s épen ez okból, mihelyt a pénzerő annyira gyarapodik, a gymn. 5. és 6. osztály felállítását elutasithatlan teendőnek tekintjük. Azonban addig is, mig a realtér előkészíttetnék a reáltudományoknak nagyobb mérvben való taníttatása tekintetéből, még egy, főleg a realtudományokban szakavatott rendes tanárnak legközelebbről való beállítását egyhk. most is, mint idei május 2-iki felterjesztésében halaszthatatlannak tekinti.

Nem tehetjük, hogy ez alkalommal a m. E. F. T.-nak az 5. és 6. osztályok felállítása ellen a pénzalapra vonatkozó ellenvetésére s azon megjegyzésére, mintha egyhk. a felküldött pénztári kimutatásban kegy- és más különös czélokra adományozott alapítványokat, annyival kevésbbé hátrálékkamatokat, rendes alaptőkének számítva, az évi kiadásokat ezekre kivánta volna fektetni — tisztelettel meg ne jegyezzük, hogy mi azon nagy tévedést el nem ismerhetjük. Mindazonáltal igenis belátva iskolai pénztárunk korlátoltságát, hogy a legközelebbről beálli-

tandó tanár fizetésére, ugyszintén az általa előadandó tudományok taneszközeire szükségelt kiadások fedezve legyenek, s nehogy a lehető, mostaninál is kedvezőtlenebb pénzviszonyok között a meglevő osztályok rövidséget szenvedjenek, ez alkalommal megnyugszik egyhk. közgy. az 5. és 6. osztályok felállitásának elhalasztásában addig, mig iskolai pénztárunk annyira gyarapodik. hogy az által emlitett osztályok rendre egymásutáni berendezése lehetővé tétethetik.

b) A mi a tervezett tanodai épitkezést s illetőleg arra előkészitő intézkedéseinket illeti:

A m. E. F. T. midőn méltányló elismeréssel emliti fel az alapitó közönségnek a legnyomasztóbb körülmények között tanusitott áldozatkészségét, nem látja helyesnek, hogy az alapitók áldozatkészsége tanodai épület felállitására vétessék igénybe most, midőn a határőrvonali normális iskolaépület és alapja átadása dolga a m. kir. Főkormányszéktől vett értesités szerint az elhatározás végpontjához közelit, úgyszintén épitést sürgető egyik és legfőbb indokunkra az együttlakás és magántanitási rendszerre vonatkozólag megjegyezni méltóztat, hogy a mily üdvös hatásunak tartja a kollegialis rendszert illő beosztás és kellő felügyelet mellett, épen oly káros hatásunak, mind erkölcsi, mind fegyelem fentartási szempontból ott, hol a kellő közvetlen felügyelet hiányzik."

Legyen szabad erre alázatos felvilágositó megjegyzéseinket megtenni. A határőrvonali normális épület kilátásban levő átadása teljességgel nem teszi szükségfelettivé a tervezett épitkezést, mert a kérdésben levő normalis intézet egy földszinti négyszobás épületből áll, a mely keskenyen beékelve van a r. kath. papilak és az aerariális, jelenleg katonai laktanyának használt épületek közé, s legfennebb egy pár tanár lakásául, vagy egy gymn. osztály elhelyezkedéséűl szolgálhatna és igy a halaszthatlan együttlakás létesitésére csak kis mértékben folyna be, a nélkül hogy szükségfelettivé tenné az épitésről gondoskodást, a mit, mint mindig, ugy most is emlitett

tanoda életkérdésének s oly halaszthatlan szükségnek tekint egyhk., mit naponta mind inkább inkább sürgetnek az alább elősorolandó kedvezőtlen körülmények.

Ugyanis tanodánk egyetlen rendes és ig. tanára is, alkalmas szállás hiánya miatt, mind az elemi, mely a ref. templom kerítésében van, mind a gymn. osztályok helyiségétől, mely a piaczon, az úgynevezett Béldi-telken van, jó messze van elszállásolva, azon felül 3 gymn. tanító, növendékeinek csak kevés részével a Béldi-telken, a 4-ik gymn. ugyszintén 3 elemi a rajz s szépírás tanító privát, nem elég alkalmas házaknál vannak kevés tanítványaikkal beszállásolva, a növendékek nagyobb része pedig szerteszét a városon, többnyire az iskolától s tanítóktól is távol — nem lévén a közelben szállás — sáros távoli utczákban, privát, szűk, egészségtelen szállásokon egy-egy szobába zsufoltan vannak elszállásolva, testi, lelki betegség s erkölcsi romlottság veszélyeinek martalékul kitétetve.

Látni való m. E. F. T., hogy ily körülmények között a szükséges épület s együttlakás s az ez úton üdvössé válandott collegiális rendszer hiánya miatt sem szellemi, sem erkölcs-fegyelmi óhajtott eredményt előidézni még egyszer annyi tanítóerő sem képes, a mit évről-évre, sőt napról-napra mindinkább éreznek a tanítók, tapasztalnak a szülők, késő, megsírathatlan kárukra.

Azért nem lehet csudálkozni, ha ezt tapasztalva a szülők és alapítók — egy lépést vélvén tehetni ez által az üdvös együttlakásra — a gondnoki kar lelkes ajánlatára, a Béldi-telek megvásárlását is annyira sürgették s arra a szűk idők daczára is oly tetemesen áldozának; valamint oly kevéssé lehet csodálkozni, ha most Háromszék népének átalános óhajtása, akarata e szavakban nyilvánul: „építeni, mindenáron iskolaépületet kell építeni, hol a növendékek együtt lakhassanak, s az erkölcsi romlástól megoltalmaztassanak, különben semmivé válik sepsiszentgyörgyi iskolánk, anyaszentegyházunk, nemzetünk s az általános müveltség kibeszélhetetlen kárára.“

A felemlített körülmények folytán a szülők és alapítók emez átalános óhajtása eléggé indokolja jelen év május hónap 2-án tett alázatos felterjesztésünkben jelentett építési előintézkedéseinket s az építésre szükségelt nagyobb mérvű adakozásra buzdításul szolgálható 5. és 6. osztályok felállítását illető kérésünket is.

Háromszék népének ezen általános óhajtása, egyhangu közvéleménye s változhatlan szilárd akarata ösztönöz, sürget most is, mikép tisztelettel kinyilatkoztassuk, miszerint mi az oskolaépület építését a s.-szentgyörgyi oskola életkérdésének tekintjük s az épület szükségessége iránti meggyőződésünk oly szilárd, hogy abban minket semmi meg nem ingathat; miért is elhatároztuk az építésre szükségelt előkészítő intézkedéseinket folytatni, építési alapot és anyagot gyűjteni, a nélkül, hogy a m. E. F. T. mélyen tisztelt jogkörébe vágnánk, vagy a közvetlen iskolai elölj. ügykezelését zsibbasztanók, vagy a meglevő alaptőkének egyetlen fillérét is igénybe vennők, s miután ez építkezési tárgyat kellően előkészítendettük, azt a m. E. F. T.-nak a maga rendes útján bejelenteni s illetőleg helybenhagyását s pártfogását kérni nem fogjuk elmulasztani.

Mielőtt jelen felterjesztésünket bezárnók, egy sok balhiedelmekre okot szolgáltatott félreértést s illetőleg sulyos vádat, mely mint sötét fátyol a m. E. F. T. és egyhk. között lebeg, felderíteni és egyhk.-ről elhárítani annyival sürgetőbb teendőnknek tartjuk, mivel fájdalom! többen vannak még a társadalomban nagy tekintélyű egyének is, kik eléggé kimélytelenek egyhk.-et vádolni, mintha megfeledkezve törvényes állásáról, törvény-, rend-, fegyelmet nem ismerő separatisticus irányzattal eltelt nyers népgyűléssé aljasulva, nem akarná tisztelni azon viszonyt, mely neki felsőbb egyházi testületei irányában illő tiszteletet és függést rendel. Erre vonatkozó nyilatkozatokat hallánk és olvasánk, fájdalom! a m. E. F. T. idei jan. 6-án tartatott gyűlésében, ezt tapasztalók kisebb-nagyobb körökben, sőt a hirlapokban is. És már ez azon

sajnos félreértés, azon sulyos vád, melyet felderíteni, magáról elhárítani, visszaútasítani, a Rikánb. egyhk. kötelességének tartja.

Tudva van ugyanis a m. E. F. T. előtt, miszerint egyhk. az előtt szinte 10 évvel mily buzgalommal karolta vala tel a s.-szentgyörgyi tanoda eszméjét, de csakhamar átlátni kényszerült, hogy azon testület, mely eddigi gyakorlat szerint csak papokból s egy pár gondnokból állott, egy íly nagy áldozatot igénylő ügyben óhajtott eredményt ki nem eszközölhet különösen, akkor, midőn a társadalmi téren két va°y három egyénnek is eszmét váltani gyanut gerjesztő, sőt vészthozó vala. Annálfogva egyhk. az üdvös czél elérése szempontjából nem zárolva el magát, megnyitá gyűléstermének ajtóit s a tanácskozásaiban résztvenni megjelent világi elemet testvéri karokkal fogadá, s ezen tette által megveté a s.-szentgyörgyi tanodának alapját s szervezé a világi értelmiséggel egyetemben a m. E. F. T. védpajzsa és főfelügyelete alatt említett tanodát, mint alapító egyházközönség gyülés, anélkül, hogy egy perczig is elfeledte volna törvényes állását s értelmetlen népgyűléssé változott volna, vagy megfordítva, az alapítók érdekét háttérbe tolva, azoknak óhajtásait kijátszotta volna.

Mélyen meg vagyunk most is győződve, hogy valamint az alapítókkal kezet fogva lehetett csak az eddigi eredményt kivívni: úgy ezután is említett tanodának virágzó továbbfejlesztését csak úgy eszközölhetni, ha az alapítóknak iskolaügyünk iránti érdekeltsége, adakozási szelleme és készsége továbbra is fentartatik. Erre pedig legtermészetesebb, legczélszerűbb s legjogosabb közegnek tartjuk az egyhk. gyülést, melytől az iskolaügyet egészen elvonni annyit tenne, mint az iskola lehető tovább fejlesztésének útját örökre bevágni.

Mely atyafiságos őszinte felterjesztésünk után stb.

A kommunitás e felterjesztése, úgy látszik nem volt alkalmas az E. F. T.-ot más véleményre

bírni. Ha sikerült is meggyőzni arról, hogy separatistikus törekvések nem léteznek, azt még sem érhette el, hogy az E. F. T. a tanoda kormányzata tekintetében elfoglalt állásától csak egy lépést is engedjen. A nyilt és bátor fölszólalásnak azonban mégis megvolt annyi haszna, hogy az E. F. T. tisztán látta a helyzetet s alaposan tájékozva lett Háromszék irányadó többségének kivánságai felől.

A következő 1865-ik évben szünetelnek a küzdelmek s lassu, de alapos munkálkodás közben érlelődik mindinkább az új épület emelésének kérdése. Mint a megelőző években, úgy ez évben is mind több szomorú jelenség merül fel, melyek hangosan sürgetik az új épület építését, hol a tanúlók kellő felügyelet alatt legyenek tarthatók.

Az előljáróság 1866. január 29-iki ülésében foglalkozik ismét evvel a kérdéssel. Gyűjtési engedélyért folyamodnak az E. F. T.-hoz. Az E. F. T. 89. sz. a. kelt leíratában az engedélyt az erdélyi részekben megengedi s értesíti az előljáróságot, hogy a magyarországi kerületekben gyűjtési engedélyért a kir. főkormányszékhez folyamodott.

Ez évek hazánk történetében a legnevezetesebb évek közé sorolhatók; az alkotmányos élet kezdődik újra, oly hosszu gyászos szűnet után. Ezek a mozgalmak, eszmék uralkodnak most mindenütt, s egyidőre legalább visszaszorítanak minden más kérdést. Érezte ezek hatását Háromszék és a háromszéki fiatal iskola is. Fájdalom, hogy mindjárt kezdetben a jó helyett rossz hatásokat kellett éreznie. Az 1866. márczius 29-iki előljárósági ülésben Dónáth József gondnok említi fel, miszerint a nemes szék kebelében főkirálybiró, gróf Kánoki Dénes védszárnyai alatt egy bizottmány alakult oly czélból, hogy a kézdi-vásárhelyi institut-féle épületben egy reál-iskola beállítását eszközölje. Ezen bizottmány az egyes fiók-székek szerint albizott-

ságokra oszolva, gyűléseit már megkezdette s feladatul tűzte nemcsak a Rikán belől, hanem azon kivül lakó erdélyi és magyarhoni hazánkfiainál a segélygyűjtést eszközölni, sőt e czélból még a jelen országgyűlés tekintélyesebb tagjait is személyesen megtalálni, ezenkivűl a volt székelyhuszárság fourage pénzalapját is ez iskola számára kinyerni, a mi pedig e pénzalaphoz igényt tartó székely családok nagyobb része által pár évvel ezelőtt már tanodánk javára átengedtetett. Hallomás szerint ezen reáliskola· megalaptíására némely tehetősebb katholikus urak által már jelentékeny pénzajánlatok is tétettek. (Gr. Haller Ferencz 10,000 frt, gr. Nemes Abrahám 5 ezer, gr. Kálnoki Dénezs 1 ezer, Kézdi-Vásárhely város 20,000 frt.)

A kézdi kéregető bizottság élén épen egyik tanodai gondnok, Lázár Mihály áll s mint észrevehető, oly kiváló tevékenységet fejt ki ez ügyben, melyet némelyek e tanoda iránti legellenségesebb indulatra hajlandók magyarázni. A kéregető bizottság tagjai közt ref. papok is vannak beírva, sőt maga Dónáth József neve is ott látható, a nélkül azonban, hogy eddigelé a bizottsági tanácskozásokban részvételre s megbizatása elvállalására legkevesebb értesítést vagy bárminemű felhívást kapott volna. Egy szóval ez ügy mellett buzgólkodók tanodánkkal szemben már is nyilvánosságra hozott ellenséges magatartása tanintézetünk fejlődési érdekeire nézt sokkal jelentékenyebb hatást látszik gyakorolni, hogy sem annak kellő figyelembe vétele feleslegesnek tekintethetnék.

Az elöljáróság tekintetbe vevé egyfelől azt, hogy ezen reáliskolai mozgalom ép oly időben lép előtérbe, midőn az elöljáróság egy költséges középület felállításához előkészületeket tesz, még pedig a reális irányú képzés lehetségessé tétele érdekében, másfelől azt, hogy ezen reáliskolaügy vezér-

szereplői között többnyire mind oly egyének láthatók, kik a lefolyt háromszéki követválasztások alkalmával a választókerületek felállítása mellett buzgólkodtak: jóllehet a czélt a maga helyén és idejében teljesleg méltányolja, mindamellett a jelenlegi körülmények között párttorzsalkodásnál egyébnek nem tekintheti, annyival is inkább, mivel az egész eljárást bizonyos titokszerüség leplezi, mely miatt eddigelé határozottan még azt sem lehetett kitanulni, hogy ezen új iskola miféle vallásszínezetű s következőleg minő kormányzási felügyelet alatt leend. Mely okoknál fogva alapos gyanuja is van az elöljáróságnak, hogy itt nem annyira a háromszéki székelység köznevelése égető szüksége, mint inkább egy kedélyeket felzaklató riválitási viszony előidézése szándékoltatik, melynek előreláthatólag egyik szomoru eredménye az leend, hogy mind amaz új, mind a mi virágzásnak indult intézetünk a czélnak megfelelő életképességet sokkal nehezebben fogja elérhetni, mint különben, a helyesebb egymásután kellő szemelőtt tartásával. Felhíva érzi tehát magát az elöljáróság ezen mozgalmat lehető figyelemmel kisérni s egyszersmind jelenleg képviselői minőségben a pesti orsz. gyülésen időző főgondnok gr. Mikó Imre ő exczellencziáját és Székely Gergely főgondnokot is hivatalosan értesíteni s felkérni, hogy a zsenge tanoda fenyegetett érdekeit védelmezni sziveskedjenek.

A reáliskolai párt föllépése újabb tevékenységre sarkalja az elöljáróságot. Az E. F. T.-hoz feliratot intéznek a fourage-cassa ügyében, Nagy Elekkel, egykori törzs számvevő tiszttel megegyeznek, hogy a fourage-pénzből a kollegiumot illető részt 5% jutalék mellett megszerezze. Az építési alapra a gyüjtést tovább folytatják, az iskola ügye mellett lelkesítenek, buzdítanak, s már a tervrajz elkészítésére is küldenek ki bizottságot.

A politikai küzdelmek hatásának lehet tulajdonítani azt a zavart is, melyet Sepsi-Szentgyörgy város képviselőtestülete idézett elő. 1867. októberben Daczó János főbiró 129. sz. átiratával értesíti az elöljáróságot, hogy a város képviselőtestülete a 24000 frtról alapító levelet nem ad s a kamatokat sem fizeti, míg az iskola igazgatótestületében a város képviselve nem lesz. Az elöljáróság visszaír, hogy e tárgyban az E. F. T.-hoz kell felterjesztést tenni s kéri a várost, hogy a kamatok fizetését addig is ne szüntesse meg, mert a pénzre nagy szükség van. A képviselőtestület azonban nem enged, 145—867. sz. a. Császár Bálint tanácsos aláirásával kelt átíratban nemcsak az előbbieket tartja fenn, de azt is kivánja, hogy főgondnoknak választassék meg Daczó János főbíró s még rajta kivül, ugyancsak a város részéről egy algondnok. Az elöljáróság e kényes és különös helyzetben sürgős felterjesztést tesz az E. F. T.-hoz. Az E. F. T. 619—867. sz. a. leiratában a kommunitástól kér ez ügyben felvilágositást és véleményt. A kommunitás 1868. április hónap 27-én tárgyalja ez ügyet és teszi a következő nyilatkozatot.

Sepsi-Szentgyörgy város alapító leveléből kitetszik, hogy feltételül van tűzve, hogy azon város a gondnoki karban aránylag képviseltessék.

Azonban 1859. márcz. 23-án, mikor a gondnoki kar beállíttatott, azon alapítólevél jogérvényes nem lévén, az alapító egyh. közönségi közgyülés azt határozta, hogy a mint azon alapítvány levél az illető felsőbb hatóságtól törvényesen megerősíttetik, S.-Szentgyörgy városa részére is, mint az egyes egyházvidékek részére, egy algondnokot fog választani.

Az alapítványlevél megerősítése később bekövetkezett, de a gondnok választás elmaradt, egyfelől azon okból, mert az alapított összeg 1862—1865-ig

részletenként lévén kamatozandó, az alapítvány tényleg csak 1865-ben ment teljesedésbe; másfelől, mert midőn 1865-ön innen épen az iskolai elöljáróság egyes tagjai által az alapító város tagjai figyelmeztettek a gondnok beállítására, ők maguk a város akkori viszonyait nem találván kedvezőknek az ügyre nézve, a beállítást nem követelték, különben is a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. lelkész, Gödri Ferencz, esperes tagja lévén az isk. elöljáróságnak; mindezekért a gondnoki beállítás elmaradt. Ugyanazért nagyon óhajtandó lett volna, hogy most rendes úton, nem pedig a létező alapon jöjjön felszínre az ügy, de miután már előzmények vannak, az adott körülmények között, és minden érdekek tekintetbe vételével kiván az egyhk. az ügy elintézéséhez járulni.

Beismeri az egyhk. közgy., hogy Sepsi-Szentgyörgy városának joga van alapítványlevele értelmében kebléből egy gondnok beállítását követelni.

Az 1859. évi jkvi kivonatból megtetszik, hogy ezen beállítást az egyhk. magának tartotta fenn.

Nyilatkozatukat tehát bezárhatnák ama kéréssel: méltóztassék eme beállítást elrendelni.

De hogy az eljárás rövidebb legyen, első izben jelölési jogánál fogva ezen állásra meg is választották Dacző Jánost és kérik megerősítését.

S.-Szentgyörgy város azon kivánságának elbírálását: hogy ez ne al-, hanem főgondnoki állomás legyen, továbbá, hogy a s.-szentgyörgyi ref. első pap mindig algondnok legyen, — az egyházközönség az E. F. T.-ra bizza.

Az E. F. T. 618—1868. sz. a. értesíti az elöljáróságot, hogy S.-Szentgyörgy város kivánságaiban irányadóul az 1860. január 22-én 23. sz. a. hozott határozatát veszi s ennélfogva csakis azt fogadja el, hogy a város részéről, hármas jelölés alapján, egy algondnok választassék. A jelölést az elöljáróság tegye is meg. Ugyancsak fennebbi sz.

a. épen igy értesíti a kommunitást is. Az egyházközönség ebben jogsérelmet látva, felterjesztést tesz az E. F. T.-hoz. Az elöljáróság 1869. aug. 16-án foglal határozott állást e kérdésben.

Ez alkalommal az ügyre vonatkozó iratok felolvastatván, miután az elöljáróság azon meggyőződésre jútott, hogy a jelen viszonyok közt a tanodára nézve előnyösebb lenne, ha a város részéről ez első esetben betöltendő algondnokság kérdése a Rikán belőli tanodaalapító egyházközönségnek már két ízben s Daczó János városi főbírót ajánló felterjesztése alapján oldatnék meg; még pedig egyfelől azért, mivel e tanodánál a gondnoki állomásoknak első esetben az alapító egyházközönség ajánlata folytán betöltése, az alapítók iránti méltányosságból az E. F. T. által már egyszer alkalmazásba volt véve, de másfelől azon okból is, mivel az elöljáróság e gondnokság betöltéséhez igényt tartó egyházi közönség önérzetét a megrendelt hármas ajánlat megtételével könnyen megsérthetné, a mi a tanoda iránti részvétre és áldozatkészségre rossz hatással volna. Ezeket megfontolva helyesnek találták az E. F. T.-ot tisztelettel megkérni, hogy az elöljáróságot, ha lehetséges, a megrendelt hármas ajánlat megtétele alól mentse fel s a város közönsége, mint egyik fő alapítványozó részéről beállítandó algondnokságra a kommunitás által már két ízben is felterjesztett Daczó Jánost kinevezni méltóztassék, annyival is inkább, mivel ez állomásra jelenleg a sepsi-szentgyörgyi református hívek közül a tanoda érdekében alkalmasabb egyént az elöljáróság sem ajánlhat fel; de továbbá azért is, mivel a kinevezés a városi polgárság közkivánatának is legmegfelelőbb lévén, egyik igen biztos tényezőül szolgálhat arra nézve, hogy a czélba vett építkezésnél a várostól segélyt kaphassanak.

Az E. F. T. 128—870. sz. leíratában végre

kinevezi Daczó Jánost algondnoknak, de megjegyzi, hogy ez utolsó eset a kivételes eljárásra s ez is csak tekintettel a kivételes körülményekre.

Ez a nehézség is szerencsésen elháríttatott, de nem minden zavar nélkül, mit a kamatok visszatartása idézett leginkább elő. A város közönsége részéről ez ügy, a mint látszik, tulságba tereltetett. Hogy ez a hangulat az iskola iránt nem természetes, hanem mesterségesen előidézett volt, bizonyítja a többek között a következő epizód is. 1867. év elején Császár Bálint és Király József, a város társadalmában akkor főszereplők, vádlevelet adtak be Vajna Sándor igazgató és Gyárfás Sámuel tanító ellen, hogy amaz mindenütt feltolva magát, zavart csinál, emez pedig őket mindenütt rágalmazza. Tanúúl hivatkoztak Molnár Sándor kántorra. Molnár kihallgattatva azt vallotta, hogy a mit hallott, azt Kolcza Lajos és Soós Farkas tanítóktól hallotta s nem is mondta el másnak, — csak a feleségének. Kolcza és Soós azonban az egész dolgot tagadták.

Ez erőszakosan felidézett kellemetlen ügy zavaró hatását sokban enyhítették más, kedvező események.

A kommunitás az építkezéshez ragaszkodott, a szükséges anyagok gyűjtésére és segélyforrások keresésére bizottságot nevez ki, melynek elnöke Gödri Ferencz, esperes és a kommunitás elnöke, alelnöke Dónáth József gondnok, tagjai az egyházmegyék fő és algondnokai és igazgatója. Ezeken kivül mindenik egyházmegyéből választanak még 10—10 tagot. A bizottság működése lassanként mind több eredményt mutat fel, ámbár igen sok akadálylyal kell küzdeniök, mint a rivalis realiskolai párt élén álló hatalmas férfiak, az anyagi helyzet szűkös volta. Az ellentétek lassu kiegyenlítődése azonban mégis csak bekövetkezik. Az alap 1869-ben már akkora, hogy a kommunitásnak május 2-án tartott

ülésében komolyabban tárgyalnak az építés megkezdéséről; három évet irányoznak elő, mely alatt befejezhetik a nagy munkát.

Az alap növelése czéljából az eddigi gyűjtési rendszertől eltérőleg részvényeket bocsátanak ki, melynek tervezetét a kommunitás julius 5-iki ülésében tárgyalja és hagyja helyben.*

Újabb remény mutatkozik ez év folyamán a katonai épületek megnyerésére is. Báró Eötvös József szeptember 28-án d. e. 9—10 óra között az ifjú intézetet is meglátogatta. Az igazgató, Vajna Sándor, felbátorítva a nagy miniszter kedvező nyilatkozata által, a 10 éves intézet fejlődését illetőleg, felemlítette, hogy milyen nagy szükség lenne az aerarialis kertekre. A miniszter kedvezőleg nyilatkozott a kérdésről s felszólította, hogy írásban is adják be kérésüket, mellékelve a szükséges tervrajzokat. A kérést be is adták, de eredménye most sem lett.

Az iskola területét is növelik. 1869. végén megvásárolja az elöljáróság a szomszédos u. n. Ehédiféle telket 5500 frtért, mely vásárral a telekszerzés hosszú időre véget ér.

A kommunitas októberi ülésében, tekintettel, hogy a részvényeket meglehetősen vásárolják s önkéntes adományok is szépen gyűlnek, megbizza Dónáth Józsefet, hogy ezeket vegye számba s készítsen róluk pontos kimutatást.

Az építtető bizottságot utasítják, hogy szakértők által készíttessen épülettervet.

Az építés vezetésére és felügyelésére S.-Szentgyörgyön székelő rendes bizottmány neveztetik ki: Dónáth József gondnok, Vajna Sándor ig. tanár, Antal Zsigmond pénztárnok és Gyárfás Sámuel tanító személyében.

A deczemberi ülésben már jelenti az építtető

* L. Függelék.

bizottmány, hogy az eddig begyült építési segély 8443 frt 41 kr, az építési anyagok biztosítva vannak s az épület tervének elkészítésére is megtétettek a szükséges lépések.

1870. febr. 26-án tartott ülésben az építési alap már 19000 frtra növekedését jelentik.

Ugyanez a gyűlés kéri gróf Mikó Imrét, hogy az új épület számára tervet készíttessen. A kéréshez mellékelik az adakozási felhivás egy példányát is a következő észrevételek kiséretében.

„Az idezárt „felhivás“ építést illető részének 5-ik pontjára pedig, melyben az mondatik, hogy „mind a részvények, mind az építés, mind végre a begyülendő pénzalap feletti intézkedést az alapító közgyűlés magának tartja fenn“, — meg kell jegyeznünk, hogy a pont csak azon czélból vezettetett be, hogy az építésre buzditandó alapító közönség részvéte annál inkább fokoztassék. S hogy ezen jogfentartási kifejezés által rendes tanodai hatóságaink kikerülése vagy mellőzése távolról sem czéloztatott. Világosan kitünik az alapító testület azon későbbi intézkedéséből, hogy a tanodai elöljáróságot nemcsak a „felhivás“-ban jelzett ellenőrködéssel, hanem egyszersmind az építés tényleges vezetésével is megbizta, mennyiben az építés vezetésére és felügyelésére kiküldeni szándékolt három tagu bizottság teendőinek végzésére közgyűlési megállapodás folytán a tanodai elöljáróság helyben lakó tagjai, névszerint Dónáth József gondnok, Vajna Sándor igazgató kérettek fel Gyárfás Sámuel tanodai tanár és osztálytanítóval együtt.

Gróf Mikó Imre, nemes jellemének legszebb részét képező buzgósággal és áldozatkészséggel azonnal intézkedik a terv elkészíttetése iránt, Zofahl Gusztáv építész mérnököt kérve fel erre s már márczius hónap 31-én kelt levele kiséretében a kész tervet küldi az elöljáróságnak.

Tek. tanodai Elöljáróság!

Szives volt a tek. elöljáróság f. é. február 26-án kelt 12. sz. a. levelével engem azon intézkedésekről értesíteni, melyek újabb időben a s.-szentgyörgyi ref. tanoda ügyében tétettek. Fogadja becses megemlékezéséért őszinte köszönetemet. Nagy érdekeltséggel értesültem a tanoda ügyének előmozdítása körül tanúsított buzgalomról s szivemből örvendek, hogy a tek. Elöljáróság nekem is szolgáltatott alkalmat e részben közreműködhetni. Ez okból egész készséggel teljesítém az épület terveinek kidolgoztatása iránt nyilvánított óhajtását s szerencsés vagyok a kész terveket idemellékelve átküldeni.

Ki egyébiránt kiváló tiszteletem nyilvánítása mellett maradok

elkötelezett szolgája

G. Mikó Imre, s. k.

A tervrajzok megérkeztével elhatározza az elöljáróság, hogy az építkezést minél előbb megkezdi. Május 29-én d. u. 2 órára tűzik ki az árlejtést. Az alapkő ünnepélyes letételre meghivják gróf Mikó Imrét s mindezekről értesítik az E. F. T.-ot, kérve jóváhagyását és az utólagos engedélykérést a körülményekkel indokolják. Az E. F. T. 254. sz. leíratában, bár az eljárást nem helyesli, de, tekintettel a körülményekre, az építkezésre tett intézkedéseket helybenhagyja. Az E. F. T. 151. sz. leíratban arról is értesíti az elöljáróságot, hogy az építésre az államsegélyből öt éven át évi négyszáz forint segélyt fog adni, mely a folyó évre ki is utaltatott.

Mielőtt az építéshez hozzá foghattak volna, még egy kis nehézséget kellett elhárítani. A város által adományozott terület piaczi részén, hova az új épület volt tervezve, Nagy Elek, nyugalmazott kapi-

tánynak egy deszkabódéja volt, melynek bérleti ideje csak 1875-ben telt volna le. Nagy Elek csak úgy volt hajlandó jogáról lemondani, ha megfelelő kedvező helyen az elöljáróság ismét felépíti üzlethelyiségét. Az elöljáróság Daczó János gondnokot kérte fel, hogy a várostól eszközöljön ki megfelelő helyet. Daczó közvetítésének volt is sikere: a város ingyen adott a kisebbik sétater végén helyet; de az üzlethelyiség átköltöztetése az iskolának mintegy 1000 forintjába került. Daczó János befolyásának még más kedvező eredményei is voltak. A város 4000 frt árú tanodarészvényt vett volt át; ebből kész volt 1000 forintot még ez évben kifizetni, sőt hajlandó volt, ha körülményei engedik, 24000 frtos alapítványának kamataiból is előlegezni.

Az alapkő ünnepélyes letételének idejét 1870. junius 27-én d. e. 11 órára tűzik ki, a következő sorrenddel.

1. Zene: „Isten áldd meg a magyart“ a helybeli zenészek által.

2. Ének: a tanodai müénekkar által.

3. Könyörgés nt. Gödri Ferencz elöljárósági tag által.

4. A tanoda rövid történetének felolvasása Vajna Sándor igazgató által.

5. Ének és zene felváltva, mely alatt az alapkő letétetik a tanodai elöljáróság, egyháziak, tanítók, az egyes tanosztályok képviselői, városi tanács, czéhmesterek s más résztvenni kivánók közbejöttével.

6. Berekesztő beszéd és ima, tiszt. Révay Lajos elöljárósági tag által.

7. Ének és zene.

E műsorozat a helybeli autographon több példányban kinyomatván, kiosztandó lesz.

Az ünnepély lefolyását az augusztus 5-én felvett elöljárósági jegyzőkönyv a következőleg adja elő.

A junius 27-iki ünnepély d. e. 11—12 óra

között a megállapított sorrendben folyt le. A $2^1/_2$ láb hosszu, 2 láb széles és $1^1/_2$ láb fokos alapkő, melynek kivágott belüregébe rejtettek be egy czilinder alaku pléh szelenczébe a tanoda 1855. nov. 26. napjától 1870. junius 27-ig terjedő történetének rövid kézirati vázlata, továbbá a tanító és tanuló személyzetnek több tanévről kimutatása és az ünnepély alkalmával ajándékozott több pénzdarab — az építendő háznak északnyugati szegletébe rakatott be Cseh István és Binder Márton kőmives pallérok által a föld szinétől mintegy félölnyi mélységre közvetlen szomszédságában a városi tanácsház épületének. Az innepély folyama alatt 150 frt készpénz, 11 drb # és egy 105 frtos urbéri kötvény adattak össze egyesek és testületek részéről az épület költségei fedezésére. A lakoma alkalmával Réthy tanfelügyelő 100 frtot, Orbán Ferencz 10 frtot és Salati András 10000 téglát ajánlottak. Az innepély napja hétfőre esett, s ezért is vidékiek sokan voltak jelen; az idő borongós volt, de az innepély lefolyását nem zavarta.

Le volt végre téve az alapkő, nemcsak jelképesen, de a maga valóságában is, kézzel foghatólag, szemmel láthatólag, mely fölött emelkedni fog a hatalmas épület, hogy évszázadokon át hirdesse egy maroknyi népnek áldozatkészségét; büszke emlékköve legyen azoknak a vezéreknek, kik híveiket buzgóan, önfeláldozóan szállva szembe nem mindennapi nehézségekkel, vezették az egyedül helyes, a lelki és szellemi mivelődés igazi útján. Emléküknre ezer és ezer ajk mondott áldást és fog mondani, míg az épület fennáll s híven teljesíti rendeltetését.

II. RÉSZ.

Belügyek. Tanerők, tanulók, pénzügyek. Rendszabályok.

Sok nehézséget kellett legyőzniök az iskola vezéreinek a külügyi téren; de nem kevesebb nehézség tornyosult előttük a belügyek terén is. A mai sokkal fejlettebb viszonyok között is az administrationális tehetség erős próbaköve: egy középiskolát beállítani, még akkor is, ha minden segédeszköz s főkép a pénz kellő mennyiségben áll rendelkezésre; képzeljük most el a hatvanas évek viszonyait, a társadalom fejletlenségét, az eszközök, az épület, berendezés hiányait, a tanerők kezdetleges voltát s mindezekhez a szűkös pénzviszonyokat.

Szánakozó mosolygással tekinthetünk most azokra az eszközökre, melyek segélyével akkori elődeink a tanítás és nevelés szép, de nehéz feladatának megoldására vállalkoztak; de a szánakozás helyére az elismerésnek kell lépnie, ha végig tekintünk az igy is elért eredményeken. Ennek a fiatal intézetnek tanítványai most már nemcsak Háromszék társadalmában foglalnak el előkelő helyet, hanem igen sokan széles Magyarországban végeznek csak tanult, munkás és főleg lelkiismeretes férfiakhoz illő munkát. S bizony; sokan vannak közöttük, kik e kezdetleges iskola nélkül el lettek volna zárva szép pályafutásuktól.

Az iskola elöljárósága, mely testület az előbbi

igazgató választmánytól csak névben külömbözik, de sem tagjaiban, sem szellemében, nagy buzgalommal vezeti az ügyeket. Még mint igazgató választmány intézkedik a beíratkozott tanulók elhelyezéséről, úgy a mint a körülmények engedik. Osztályokul a templom körüli épületeket rendezik be; gondoskodnak a tanítók és tanulók elszállásolásáról, figyelve, hogy az egy tanító alá tartozó tanulók lehetőleg ennek közelében legyenek. Az első közvizsgálatot 1860. január 13. s következő napjain tartják meg, melyen részt vesznek az ig. választmány tagjai is.

Midőn az E. F. T. 23—1860. sz. leírata következtében megalakul a rendes elöljáróság, mindjárt a második ülésen, az igazgató előterjesztése alapján, tárgyalják és megállapítják az iskola ideiglenes szervezeti szabályzatát, u. m. az elöljárósági és tanítókari gyűlés hatáskörét, az igazgató és az ideiglenes tanítók kötelességeit, továbbá a tanulók és a szállásadó gazdák kötelességeit és jogait. Ezen szervezeti szabályzatnál, a mennyire a körülmények engedték, követték a régebbi ev. ref. intézeteknél divó szokásokat és fennálló törvényeket. Felhasználják az évközben szerzett tapasztalatokat és már az év végén több irányban módositanak; igy az osztálynaplók vezetésénél, de leglényegesebben a tantárgyak beosztásánál.

Az első évben a szakszerű beosztással tesznek kisérletet, de már az év végén meggyőződnek, hogy jobb lesz, ha kiki egy osztályt tanít minden tárgyra s ezt állapítják meg a jövő évre követendő rendszernek.

A követendő tantervre vonatkozólag az E. F. T. megadta ugyan már az első évre is az utasítást, valamint figyelemmel kisérte a későbbi években követett tanterveket is, de az iskola helyi körülményei miatt úgy az E. F. T. utasitásaitól, valamint az 1861-ben megállapított szervezeti javaslattól némileg el kellett térni.

Nagyobb eltérés volt a németnyelv tanításánál. Ennek oka a még mindig fennálló u. n. normalis iskola volt. Itt, a régi rendszernek megfelelően a németnyelv tanítását már a 3-ik elemi osztályban megkezdették. A németnyelvet Háromszéken nemcsak mint az absolut kormány részéről igen is óhajtott tárgyat, de még mint a régi határőri világból fennmaradt félig-meddig már megszokott, az előmenetelre nélkülözhetetlen tárgyat tekintették. Kénytelen volt tehát az ifjú intézet a normalis iskolával e téren is felvenni a versenyt, ha nem akarta koczkáztatni, hogy a szülők, a németnyelv miatt gyermekeiket a normalis iskolába vigyék s igy, különben szép számú tanítványai lényegesen elapadjanak. A németnyelv tanítását, a körülmények kényszerítő hatása alatt, be kellett illeszteni a tantervbe.

A németnyelv beiktatása azonban újabb zavarokat okozott, mert az erre szükséges órákat más tárgyaktól kellett elvenni. Ez természetesen ismét újabb zavarokat okozott, melyeket csak nagy bajjal, az E. F. T.-val több ízben folytatott eszmecsere után, lehetett elenyésztetni, annyira, a mennyire.

Eltekintve e zavaroktól, a tanítás eredménye már az első években is kielégítőnek mondható; az E. F. T. leirataiban többször ad kifejezést elismerésének.

Újabb zavart, sőt az elöljáróság és igazgató között összeütközést is idézett elő az 1861-iki szervezeti javaslat. A javaslat az egyes osztályok részére, némi tekintetben, kevesebb anyagot jelölt ki, mint a mennyit az eddigi tantervek szerint tanítottak.

Előállott az a helyzet, hogy a 2-ik osztály már a harmadik osztály tananyagát, részben, tudta. Az osztálytanítók úgy véltek ezen segíthetni, hogy az illető osztályok előbb vitessenek, a harmadik negyediknek, a második harmadiknak s igy tovább. E

javaslathoz az elöljáróság több tagja is csatlakozott, de az igazgató ellenezte s legfölebb csak a harmadik osztálynál vélte ezt az eszmét terhesebb következmények nélkül megvalósíthatónak. Noha az ilyetén megoldást az E. F. T. sem helyeselte, az előléptetés — részben — mégis megtörtént, s mint az eredmény később bebizonyította, kevés kárral.

Ez időtől kezdve a tanítás zavartalanul foly, leszámítva némi kisebb nehézségeket, melyek a kezdetleges szervezés miatt kikerülhetetlenek voltak.

Igy pl. 1861. juniusi ülésen, melyen gr. Mikó Imre elnökölt, felmerült a kérdés, hogy a jövő évben felállítandó III. gimn. osztály helyett ne állíttassék-e egy realis osztály? Bővebb megfontolás után azonban úgy találták, hogy jobb lesz a III-ik gimn. osztályt állítani fel, tekintettel arra, hogy a kellő taneszközök beszerzésére nincs pénz, másfelől a közönségben rosz hatást szülne, ha a gimnáziumi tanítás egyszerre félbeszakíttatnék.

Zavarokat okozott még a megfelelő tanerők hiánya is, úgy hogy 1862 ben az E. F. T. is figyelmezteti az elöljáróságot, hogy a tanítók kellő időben beállításáról gondoskodjék s hogy azok ne legyenek más állásban lekötve, mint az iskolánál. A bajok apasztása szempontjából ajánlja a második rendes tanári szék betöltését. E hiányokon az elöljáróság a mennyire lehetett, igyekezett segíteni, de a második rendes tanári állás betöltésére még sokáig kellett várakozni, mert úgy az elöljáróság, mint a kommunitás szükségesebbnek látta a kellő telkeket és épületeket megszerezni.

Az iskola czéljaihoz szükséges telkeket csak 1863-ban lehetett összeszedni. 1863. augusztusban az elöljáróság el is késziti a tervet, hogy az eddig szétszórt, részint a templom körüli, részint a város által adott telken levő épületekben elhelyezett tanulók központosítva legyenek, a Béldi-telekkel ki-

bővített, jelenlegi telken levő lakásokban. De a szeptemberben megnyiló új iskolai évben annyi tanuló iratkozott be, hogy a központositás még most sem volt kivihető; a tanulók egy részét ismét a templom körüli épületekben kellett elhelyezni, egyelőre. A szüreti szünidő alatt aztán a Béldi-telken levő szekérszínből, istálóból két használható szobát csináltattak s csak akkor lehetett a gimnaziumi osztályok mellé leköltöztetni a három felsőbb elemi osztályt, de az első elemi osztály még most is a templom körüli épületekben maradt.

Ugyancsak az első években vetik meg az iskolai könyvtárak alapjait. A nagy könyvtár alapját Teleki Domokos könyvtára képezi, melyhez járultak még a josefstadti foglyok könyvei és egyes adományozók. Az ifjusági könyvtár alapját Szakács Mózes tanító teszi le, mintegy negyven darab könyvet adván erre a czélra. Nemsokára az ifjusági könyvtár használatának szabályait is megállapítják. A szaporítás azonban sok akadályba ütközik. A tanítótestület kérte még 1864. októberben, hogy az ifjusági könyvtár szaporítására a tanulóktól évi 40 krajczár vétessék, de az elöljáróság, tekintettel arra, hogy a szülők a jelenlegi tandíjakat is nehézményezik, a 40 kr szedését hivatalosan el nem rendeli, de megengedi, hogy a kik önként akarják, fizethetik. Ezen az ülésen halasztják jobb időre a tanári kézikönyvtár felállítását is, melyet a tanítótestület kért volt: „a kérés jogosnak találtatik s mihelyt a pénzerő engedi, be is állíttatik."

A pénzhiány miatt utasítják el az igazgató javaslatát is, természettani segédeszközök beszerzésére vonatkozólag. E miatt bocsátják el és nem fogadnak egy ideig iskolaszolgát sem, hanem úgy intézkednek, hogy a szükséges takarításokat végezzék a díjmentes tanulók.

A pénzhiány okozza a legtöbb bajt, Nemcsak

az alapítók nem fizetik rendesen az esedékes kamatokat, úgy hogy a kamathátrálék rendesen felül van ezer forinton, de még a tandíjakat sem, mely miatt az igazgató többször panaszkodik is.

A nyomott viszonyok daczára sem szünik meg azonban a rendezkedés. 1864. márcziusi ülésben véglegesen megállapítják a gazda utasítását, mely állást Gyárfás Sámuel tanító tölt be. Az utasítás a következő.

Iskolai gazda utasítása :

1. Az iskolagazda felügyel a tanoda bármi névvel nevezendő középületeire, közterületére, a történhető szándékos vagy természetes romlásokat a tanoda igazgatójához azonnal felelősség terhe alatt bejelenti s vett utasítás szerint kiigazíttatja. A lakszobák kéményeinek télidején tisztán tartását gondozza. Nyári szünet alatt, vagy ha a szükség úgy kivánja máskor is a tanodai épületek kimeszeltetését s az apróbb építkezéseket, javításokat elöljárósági s illetőleg igazgatói megrendelés szerint végrehajtja.

2. Gondját viseli a tanodai kórház felszereltetéséhez tartozó minden butoroknak; a beteg tanítványok ápoló szobába átszállítását az illető tanítóval egyetértőleg eszközli s a rendes ápoláshoz megkivántató egyéb szükségletek felett is veendő utasítás szerint közvetlenül intézkedik, e tekintetben mindig egy kórházi szolga állván szabad rendelkezésére.

3. Gondját viseli továbbá a kezelése alá bízott minden más tanodai butoroknak is. A tanszobákat az illető köztanítóknak úgy a benlakásra használt szobákat is az illető szobafőnököknek leltár mellett tanév kezdetén átadja, s a tanév végén hasonlóan átveszi, figyelemmel lévén mindig arra, hogy az észrevett szándékos romlások az illetők költségén az átvételkor haladék nélkül kijavittassanak, vagy

legalább kárpótoltassanak. Ezen kivül időközben is folytonosan felügyel, hogy a szobák és azokban levő iskolai butorok gondatlanság vagy szándékos pajkosság s helytelen használatból származó rongálásoknak, bepiszkolásoknak kitéve ne legyenek.

4. A tanszobák fütésére megkivántató tüzifa lehető olcsó áron bevásárlása, felvágatása, zár alatt tartása s naponként rendes adagokban kiszolgáltatása felett az e végre felhasználandó tanodai szolga segédkezése mellett intézkedik.

5. A tanodai épületek s azok környékének tisztántartása felett őrködik, e végre a tanoda udvarait a rendelkezése alá bízott dijmentes tanulókkal, iskolai szolgákkal időnként megseperteti, — az árnyékszékeket annak idejében afféle foglalkozású fogadott egyénekkel kitakaríttatja. A szeméttartókba gyült szemetet valamikor a szükség úgy kivánja, kihordatja, s egyszersmind a külszin és tisztaság ellen szándékosan hibázókat a fennálló szabályok szerint érdemlett büntetéssel fenyitteti.

6. Köteles az iskolagazda hatáskörébe tartozó kiadások fedezése végett megkivántató összeget a tanodai közpénztárból elöljárósági s illetőleg igazgatói utalványozás mellett előlegeztetni s az ily előlegezéseket bevétel czím alatt kiadásaival együtt rendes naplókönyvbe beírni s naplóját oly gondosan vezetni, hogy számadása bármely nap estvéjén is bevégzettnek s következőleg vizsgálat alá vehetőnek találtassék.

7. Köteles kiadásait rendes nyugtákkal illetőleg saldirozott árjegyzékekkel igazolni; irástudatlanokkal dolgoztatás vagy azoktól vásárlás esetében pedig a tanusítványt valamelyik tanár, vagy taintó által is aláíratni.

8. Polgári év végével köteles addig vezetett naplóját felelősség terhe alatt legtovább 14 nap

alatt a tanodai elöljárósághoz beadni, a netalán felülmaradott pénzösszeggel együtt, valamint a kebli számvevőség által kitett nehézségekre haladéktalanul felvilágositást tenni s ha valami pénzhiány vagy helytelen kiadás fedeztetnék fel, a kimutatott kárpótlást sajátjából rögtön teljesíteni.

*

Az utasítás eddigi késésének a gyakorlathiány volt oka, emliti meg a jegyzőkönyv, mintegy mentségül.

A gyakorlat és a tapasztalás kényszeríti az elöljáróságot más intézkedésekre is. Az 1863/4-ik iskolai évben az osztályokat, az első elemi osztály kivételével központosították ugyan az új telken, de a tanulók lakásban még most is a városon voltak szerteszét elhelyezve. A tanulók közt igen sok volt az idősebb, 15—18 éves is, a kik a városon lakást különböző rendetlenségek elkövetésére használták fel. A rendetlenkedés hatása érezhető volt az egész intézetben. Ezt a bajt orvosolni kellett s az elöljáróság egyedüli szernek találta a benlakás lehetőségig való szervezését. Ismét ketté kellett szakítani az intézetet; 1864/5 isk. év elején az elemi osztályokat visszaviszik a templom körüli épületekbe s az új telken levő épületeket úgy rendezik be, hogy a négy gimnaziális osztály tantermein kivül minél több tanulót tudjanak befogadni benlakásra.

1865. elején valami ragadós szembetegség üt ki a tanulók között, melynek okául a megyei főorvos az egészségtelen, nedves lakásokat véli. Az elöljáróság intézkedik, hogy a tanulók jövőre csak oly lakásba helyeztessenek, melyet előbb orvosilag megvizsgáltak és jónak találtak.

Ugyanez az 1864/5-ik iskolai év tanügyi tekintetben is érdekes. Mindjárt 1865. elején leérkezik

az E. F. T. 39. sz. leírata a tantervre vonatkozólag. Erre a német nyelv szolgáltatott alkalmat leginkább.

Az E. F. T. ezeket irja:

„A német nyelvnek e tanodában már a 3. e. o.-ban kezdődő tanítása oly kikötéssel volt megengedve, hogy a gyermekek e miatt tulterhelve ne legyenek és a többi tantárgyak ne szenvedjenek. Azonban az elöljáróság ezt illető eljárásában a középút nincsen eltalálva, mivel a 3. e. o.-ban 10, a 4. e. o.-ban 12 tárgyat kell tanulniok a 8—10 éves gyermekeknek, ezen segíteni csak úgy lehet, ha némely egész éven át tanított tárgyak valamivel több órán egy félévre szoríttatnak p. o. a földrajz és történet egész éven át taníttatnak heti 3 órán; lehetne az egyiket az első, a másikat a második félévre tenni heti 4 órával."

Továbbá a középtanoda 4-ik osztályában 10 tantárgy van beosztva hetenként 31 órával, melyből ének-, irás- és rajzra együtt 3 óra, tehát komoly tárgyakra 28 óra esik. Ez igen sok; itt a német óráit kell apasztani, mely úgyis 4 évvel előbb kezdetik, mint más tanodában."

Igazgató a következő felvilágosításokat adja.

1. A 3. és 4-ik e. osztályt illetőleg: a) a jelen évi conduitlisták kimutatása szerint a 3-ik e. o.-ban 91 tanuló között egy van 10 éves, a többi mind idősebb egész 15 évig.

A 4-ik elemi o.-ban pedig 10 évnél mindenik idősebb egész 16 évig.

b) Nevezett osztályokban a németnyelv csakis a helybeli cs. k. aerarialis iskola ellensulyozása tekintetéből taníttatik hetenként két rendes délutáni privata órán, oly útasítás mellett, hogy se a többi tárgyaknak hátrányára ne szolgáljon, se a növendékeket erejökön túl ne terhelje, mely okból a németből való pensum terjedelmének megszabása

is merőben az illető osztály s egyszersmind privát tanító józan belátására van bízva.

c) A földrajz és történelem tanítására a szervezeti javaslatban megállapított 6 rendes tanórának négyre redukálása a megfelelő pensumok aránylagos megkevesbítése nélkül aligha czélravezető lenne még oly tanodáknál is, melyeknél a köztanítók számos privát tanítók által segélyeztetnek, annyival kevésbbé a s.-szentgyörgyi ev. ref. tanodánál, hol a legnépesebb osztályoknál is úgy a köz-, mint magán tanító ugyanazon egy személyből telvén ki, közbejöhető hátramaradás esetében, legtermészetesebb mentséget találhatna azon 72 rendes tanóra hiányában melyek tőle a földrajz és történelem taíntásában a tanév folyta alatt a többi tanodáktól eltérőleg, elvétettek.

d) A földrajz és történelem tanárainak egyházftilag ajánlott megkevesbítésével a 3. és 4-ik elemi osztályoknak hetenként oly két szabad óra engedtetnék, melyek alatt többi növendéktársaik köztanításon szoktak lenni. Miből folyólag azon intézkedés csak újabb anyagot szolgáltatna még az eddigi berendezés mellett is gyakorta felmerült azon panaszokra, hogy ezen tanodánál a növendékek nincsenek eléggé elfoglalva s a csatangolásra igen sok idő engedtetik.

2-szor. A középtanoda 4-ik osztályát illetőleg: valamint más tanodáknál, úgy itt is a 4-ik közép osztályban komoly tantárgyakra csak 26 rendes tanóra fordíttatik, minthogy azon latin órai tanítás, mely szervezeti javaslatban kiszabott hetenkénti 5 rendes órához ez évre kivételesen pótoltatott, a köztanító által a tanteremben különben is megtartatni szokott két délutáni privát órára van berendezve, még pedig azon okból, mivel ezen osztály részint felfogási gyengeség, részint ezelőtti mulasztások következtében a latin nyelvben annyira hátra-

maradott, hogy még a fennebbi tanóra szaporitás mellett is csak kiváló szorgalom felmutatása után fogja megüthetni a kellő mértéket. Leszámitva tehát ezen két latin órát, nemkülönben egy szépirás tanítást, mely hasonlólag egyik délutáni s mindenütt szokásos privát órára van berendezve, — a rendes köztanórák száma e tanodánál sem lesz több, mint akármelyik testvér tanodánál. Miből folyólag a német nyelv rendes tanóráinak megkevesbbítése sem látszik mulhatatlanul szükségesnek, egyfelől azért, mivel ez osztály növendékei 15—22 évesek lévén, még több helytülést is kibirnának; másfelől: ha szintén korábban is kezdették a német nyelvet, mint egyebütt szokás, mégis elég tanulni valójuk van ezen tantárgyból is, ha nem vétetnék is tekintetbe, hogy a mennyire a németben előhaladnának, ugyananynyival a természettudományokban hátra maradnának a taneszközök hiánya miatt.

Ily értelemben fölterjesztés tétetik az E. F. T.-hoz.

Az E. F. T. e felterjesztésre az 1863/4. évi zártudósításra tett észrevételeivel kapcsolatosan válaszol, a következőkben.

a) Kedvetlenül értesült, hogy természettudományi taneszköz nincs és iskolai könyvtárra a fennállás óta egy krajczár sem fordíttatott.

b) A jelentésből azt gyanítja, hogy a tanulók közül egy-egy ágyban ketten is hálnak; ez moralis szempontból azonnal eltiltandó.

c) A 2. és 3-ik középosztály gyengeségének okairól alapos jelentést kér.

d) Az elölj. teljes igyekezettel munkáljon oda, hogy még egy tanár, különösen a term. tudományokra állíttassék be; mert egy nem képes végezni a sok szellemi és anyagi munkát.

Az elöljáróság megjegyzi:

ad 1. A folyó iskolai évben taneszközök és a könyvtár is gyarapíttatott.

ad. 2. A tanodai épületben csak a testvérek hálhatnak együtt; de a városon lakók nem ellenőrizhetők.

ad. 3. A 3-ik osztály általános elmebeli gyengékből áll; a 2-ik osztály tanítója, Zayzon Farkas, pappá választatván, e miatt szenvedett a tanítás.

ad. 4. A szükséget az elöljáróság is belátja s igyekezni fog a szükséges pénzalapot létrehozni.

Maga az elöljáróság is érzi azonban, hogy a meglevő viszonyok között is lehetne jobb eredményt felmútatni s épen ez okból a juliusi ülésben, midőn az igazgató jelentést tesz a lefolyt vizsgák eredményeiről, mely igazgató szerint a szembetegség daczára kielégítő volt, — az elöljáróság a következő megjegyzéseket teszi:

1. A szépirási mutatványokban sok a helyesirási hiba; a tanítók figyelmeztettessenek erre és hivassanak fel a kellő ellenőrzésre.

2. Tétessék kötelességévé mindenik tanítónak az általa tanított tárgyat annyira elsajátítani, hogy könyv nélkül is tudja vezetni a vizsgát.

3. A tájbeszéd úgy a tanítók, mint tanulók által gondosan kerülendő, arra törekedvén, hogy a tájbeszéd helyett tanodánkban az irói nyelv használtassék.

4. A tanulók illedelmes magaviseletére igen nagy gond fordítandó.

A tanítás teljesen ki nem elégítő eredményére befolyással volt a tanulók nagy száma is, így a harmadik elemi osztályban ez iskolai év alatt 90 tanuló volt. Igazgató ajánlja, hogy ezt az osztályt tegyék párhuzamossá, annyival inkább, mert a falusi iskolákból ebbe jőnek a tanulók hiányos készültséggel. Az elöljáróság el is határozza, költségvetést is csinálnak, de a jövő iskolai év elején mégsem tudják felállítani, mert hiányzik a szükséges pénzerő.

Az 1866. év folyamán teszik azt a sajnos tapasztalatot, hogy az első elemi osztály népessége folyton apad. Igazgató ennek okát abban látja, hogy a városi szülők gyermekeiket a normaliskolába viszik az első és második elemi osztályokban, mert ott a tanítás ingyenes. Az elöljáróság, hogy a két alsó osztály elnéptelenedését megakadályozza, igazgató ajánlatára kimondja, hogy az első és második elemi osztályban a tanítás ingyenes lesz, a városi polgárok gyermekei részére, tekintettel a város nagy alapítványára.

A politika ez időben mindinkább urrá lesz a kedélyeken és befolyást gyakorol a fejlődő tanintézet belügyeire is. A zavaros események közepette valódi örömmel fogadja az elöljáróság 1867-ben azt a tudósitást, hogy az erdélyi ref. tanárok legközelebbi értekezletöket S.-Szentgyörgyön óhajtják megtartani. Közös megegyezés alapján az értekezlet idejéül 1869. tavaszát tűzik ki, mert „most még igen fel vannak zavarva a kedélyek a választások miatt; akkor lesz tíz éves a tanoda s tíz év munkásságát tüntetheti fel, mi remélhetőleg jó hatással lesz a sok ellenséges irány között, mely előbbi időben az intézettel szemben fellépett.“

A tanári értekezlet idejére igyekszik az elöljáróság az intézetet úgy rendezni, hogy lehetőleg jó benyomást tegyen. Ugy a Béldi-telken, mint a várostól adományozott telken voltak még bérlők, kiknek szerződéses idejük nem telt ki. Ezek egyrészétől már megszabadult az intézet, kisebb-nagyobb áldozatokkal; most, a még hátralevőktől is igyekezik szabadulni. Egy Petrás nevezetűtől 180 frtért veszik meg az általa épített helyiségeket, benlakásra átalakítják s az 1867. őszén használatba is veszik. Gál Károlytól is meg akarják váltani a bolthelyiséget, de ez, bár még csak két éve volt hátra, oly tulzott követeléssel áll elő, hogy jobbnak látják a

két év leteltét bevárni. Utasítják azonban az igazgatót, hogy Gál Károly üzletét és bejárását a tanoda helyiségétől léczkerítéssel zárja el.

1869. elején gondoskodnak az értekezletre meghivók kibocsátásáról, meghivják a tanodákat, a püspököt, Mikó Imre grófot, a főgondnokokat stb. Intézkednek a szállásról, ellátásról; a diszebéd kérdését a kommunitás részére tartják fenn.

Végre elérkezik a várva várt május 9-ke. Az értekezlet lefolyásáról junius 14-én tesz jelentést Vajna Sándor igazgató, a következőkben.

A tanodai elöljáróságnak idei április hó 10-ről az ev. ref. fő- és középtanodák tanárkaraihoz intézett meghivására május hó 9-én, mint összegyülési napon az öt testvértanodától 17 vendégtanár érkezett és pedig névszerint: a kolozsvári főtanodától Szabó Sámuel r. tr., Szász Domokos s. tr. és koll. pap, Szabó Károly s. tr. és múzeumi könyvtárnok, Kolozsvári Sándor r. tr.; a nagy-enyedi főtanodától: Vajna Antal r. tr. és tanvezető, Gáspár János volt rendes tr. tanfelügyelő kir. tan. és Gazda József r. tr.; a m.-vásárhelyi főtanodától: Bihari Sándor r. tr. igazgató, Dózsa Miklós r. tr., Kökösi Endre s. jogtanár; a sz.-udvarhelyi főtanodától: Kis Ferencz r. tr. tanvezető, Jenei Viktor r. tr. igazgató, Tolvaly Zsigmond s. tr., Becsek Sándor s. tr. Silvester Domokos s. tr., Zajzon Ferencz állandó szaktanító és ottani pap; a zilahi középtanodától Baczó Gábor r. tr. a szászvárosi középtanoda egyedüli r. tanára Szabó György igazgató, sulyos betegség által gátoltatván, sajnálattal tudatá, hogy személyesen nem, hanem csak a figyelemről írt értekezésének beküldése által vehet részt a reá nézt sok élvezetest igért értekezleti tanácskozásokban.

Az elésorolt tanári személyzetből három egyén ifj. Gödri Ferencznél, három Vajna Sándor igazgató-

nál, kettő Donáth József gondnoknál, kettő özv. Bartha Eleknénél, kettő Kósa Dávid tanítónál, kettő egy a végre bérelt vendéglői szobában, egy Antal Zsigmondnál, egy Kolozsvári Antal tanítónál, egy Györbiró Benjaminnál volt elszállásolva.

A megérkezési nap délutánján a tanácskozási sorozatot megállapító előleges értekezés az igazgatói szálláson megtörténvén, május 10 én d. e. 10 órakor a tanoda szomszédságában fekvő városi középület dísztermében, nagyszámu városi és vidéki hallgatóság jelenlétében az értekezleti rendes tanácskozás tanodai főgondnok, Székely Gergely és Vajna Sándor igazgató elfogadó és üdvözlő beszédei után megnyittatott. Az igazgató által a szabályok értelmében a 10 éves tanoda kül és beléletének részletes történelme felolvastatván, a délután 2 óráig tartott népes ülést a tanodai gondnokok részéről adott hasonlólag népes diszebéd váltotta fel.

Ugyanazon nap d. u. 5 órakor az értekező tanárok és a hallgatóság nagy része a tanoda piaczon fekvő középületének egyik nagyobb tantermében újból összejövén, ez alkalommal a tanodai növendékek műéneklési, rajz és szépirási mutatványai vették igénybe a nemcsak megelégedést, de sőt örvendetes meglepetést nyilvánító részvevők figyelmét, mely után a napnak még hátralevő része a tanodai helyiségek részletes megvizsgálására, továbbá a tanoda köz- és növendék-könyvtárainak, természetrajzi és taneszközi s egyéb felszerelési gyüjteményeinek hivatalos megszemlélésére fordíttatott.

A következő két nap u. m. május 11. és 12-ke komoly tanácskozásokkal foglaltatván el, három napi hivatalos együttlét és értekezleti működés után, május 13-án a testvértanodák küldöttei a tett tapasztalatok feletti örömnyilvánítás és szivélyes bucsúvétel után útra keltek.

Az értekező tanári kar egész ittléte alatt

társalgási könnyebb hozzáférhetőség tekintetéből, közös ebéd és vacsorával láttatott el. E közös ebédek és vacsorák fedezésére fordított kiadások általános kimutatása a következő: 1. A megérkezés napján, május 9-én ebéd és vacsora költsége összesen 22 frt 7 kr. 2. Az értekezlet megnyitása napján, május 10-én, mely alkalommal a diszebéd személyzete 102 főből állott, az ebéd és vacsora költsége 127 frt 60 kr. 3. A 2-ik napon, mikor a közebéden 30 személy volt, ebéd és vacsora költsége 52 frt 70 kr. 4. 3-ik napon a tanárok a városi polgárság értelmesebbjei által diszebédre levén meghíva, a vacsora költsége ment 14 frt 30 krra. 5. A tanárokat szállító fuvarosok élelmezése s egyéb aprólékos kiadás 30 frt 80 kr. Összesen 247 frt 47 kr. Ez összegből 47 frt 47 kr fedeztetett a tanodai pénztárból, 200 frt pedig az egész értekezlet folyta alatt jelen volt kétfő- u. m. Székely Gergely és Gyárfás Imre és két algondnok u. m. Dónáth József és Forró Ferencz által, a két előbbi 60—60, a két utóbbi 40—40 frttal járulván az összeg kifizetéséhez.

Végül méltányossági szempontból helyén levőnek tartja igazgató ezúttal azt is felemlíteni, hogy az értekezlet 3-ik napján rendezett diszebéd adásban a városi elöljáróságnak következő tisztelt tagjai vettek részt u. m. Daczó János városi főbiró, Gyárfás Lajos tanácsos, Galgoczy Gusztáv tanácsos, Nagy László tanácsos, Mihály János tanácsos, Kis Dániel rendőrfőnök, Molnár Sámuel tanácsos, Király József pénztárnok, Fadgyas Bálint, Vásárhelyi Sámuel, Császár Domokos, Künnle József, Kosztyán Győző.

A középénztár által fedezett 47 frt 47 krt a gondnokok visszapótolták Révay Lajos 15 frt, Gödri esperes 15 frt, Székely Gergely, Gyárfás Imre, Dónáth J. 5—5 frt és Forró Ferencz 2 frt 47 krt.

A tanárokat egész itt létök alatt reggelivel Vajna Sándor igazgató látta el.

A jól sikerült ünnepélyeknek, kétségkivül, megvolt hasznuk. A jelenlevő tanárok közül soknak már akkor is szép és jó hire volt; a velük folytatott eszmecsere, az ifjú intézet felett, ennek csak javára szolgálhatott; viszont ezek elismerő nyilatkozatai csak szilárdíthatták az intézet tekintélyét a közönség előtt.

Az eredmény nem is marad el. Belső ügyekre vonatkozólag jellemző az E. F. T. 60. sz. leirata, melyben örömét fejezi ki, hogy a szervezeti javaslat teljesen életbe van léptetve s még a harmadik elemi osztálytól kezdve tanítandó németnyelv is úgy van beosztva, hogy a többi tárgyakat legkevésbbé sem zavarja.

Az ekkori föllendülésnek tulajdonítható, hogy Gál Károlytól még jelentékeny áldozattal, 1000 frt kártérítés mellett átveszik az általa birt helyiséget, hogy az intézet czéljaira fordíthassák.

Még ugyancsak 1868-ban tárgyalják a belső rendtartásra vonatkozó szabályokat, s véglegesen megállapítják 1870. január 11-én tartott ülésben.

Belső rendtartásra vonatkozó szabályok:

A sepsi-szentgyörgyi ref. tanoda oly czélból lévén felállítva, hogy az itt oktatandó növendékek ép azon tanképzettségre s magaviseletbeli helyességre tehessenek szert, mint a milyennek nyujtására az erdélyrészi több református testvértanodák hason fokozataikban hivatva vannak: ennélfogva tanodánk jelen szerkezete s fejlettségi állása mellett mulhatatlanul szükséges, hogy a tanoda beléletének legjelentékenyebb tényezői — a köznevelés vezetésével megbizott osztálytanítók — eljárásaikban a következő pontokra kiváló figyelmet fordítsanak.

1. Miután e tanodánál felsőbb tudományokat

hallgató ifjak, kiknek növendékeinket magántanítás végett, a tanodai rendszabályokban kijelölt arány szerint. kiosztani lehetne, nem léteznek, ez okból mindazon teendők, melyek más testvértanodáknál az egyes tanosztályok köz és magán tanítói között szoktak megoszlani, itt összesen az illető osztálytanítók foglalkozási körébe esnek s ebből kifolyólag a növendékeknek mind magaviseletére, mind tanulásbeli működésére első sorban egyedül az osztálytanítók felelősek.

2. A tanodai fenyiték alkalmazását illetőleg megkivántatik, hogy mindazon szabálypontok, melyek a köz és magán tanítói utasításokban a tanodai fenyiték kezelésére nézt fel vannak sorolva, e tanoda minden tanítói által lelkiismeretesen szem előtt tartassanak, azon hozzátétellel, hogy itt testi büntetés sem egy sem más esetben addig egy növendéken is végre nem hajtható, míg a felől az igazgató tanár, mint a tanodai fegyelem szabályszeres főfelügyelője elölegesen nem értesíttetik.

3. A tanítói személyes felügyeletnek a tanórákon kivül is, különösen az osztálytanítókkal ugyanazon szálláson lakó növendékek irányában, folytonosan fen kelletvén tartatnia, e körülményeknél fogva tanodánk osztálytanítói szorgidő folyta alatt a tanoda székhelyéről előleges jelentés nélkül el nem távozhatnak; ha pedig kikerülhetlen szükség következtében valamelyik osztálytanító távozni kénytelenittetnék, köteles a felől az igazgatót jó előre értesíteni, hogy ez a megkivántató helyettesítésről idejében gondoskodhassék.

Hasonlólag szabályul tartandó, hogy a tanítóval szállásoló növendékek az estvéli órákon, különösen 7—9 óráig magokra ne hagyassanak s hogyha az illető osztálytanító az érdeklett idő alatt szállásától távol lenni kénytelenittetnék, helyettesítés tekintetéből köteles a felől is előleges jelentést tenni vagy tétetni.

4. A tanodai elöljáróság 1862. szept. 10-én hozott határozatánál fogva el lévén rendelve, hogy e tanodánál is, a több testvér tanodáknál is szokásos magántanítási órák mintájára, hetenként négy izben, mindenik tanosztálynak a köztanszobában 3 negyedórai magánoktatás adassék, ez intézkedés jövőre nézt azon megjegyzéssel leend foganatba veendő, hogy az 1. és 2-ik középosztályoknál a hetenként adatni szokott 2—2 német óra, a 3. és 4. középosztályoknál pedig a hetenkénti 1—1 szépírási óra a kérdéses magántanítási órákba betudandók leszenek és igy a háromnegyedórai magántanítás az 1. és 2. középosztályban két izben, a 3 és 4. középosztályban pedig három izben leend hetenként megtartandó. De e magántanítási órákon kivül is köteles mindenik tanító a keze alá bizott növendékeket tanulmányaikban segíteni a magántanítói útasítás értelmében.

5. A köztanszobáknak a tanulók fenyítése végett fogházi czélra alkalmazása semmi szín alatt sem engedhető meg s ha valamelyik növendékre nézt a szabadságtól megfosztás szüksége fordulna elő, az áristom csak is szabad délutánokon, dolgoztatással egybekötve és az osztálytanító szoros felügyelete alatt leend foganatba veendő.

1870. év folyama alatt a meglevő épületeket is annyira javítgatják, hogy ez év szeptemberében már mindenik osztály minden tekintetben az új telken lakhatik. Ugyanekkor visszaadják az egyháznak a templom körüli épületeket.

II. korszak.

— A kommunitas hanyatlása; S.-Szentgyörgy város-, az egyházkerület és igazgatótanácsának fellépése; az épület bevégzése; belső bajok. Gr. Mikó Imre halála és végrendelete. Rendezkedés az új viszonyok között; a haladás kezdete; az 1880-iki egyházk. közgyűlés. —

Az 1867. után kezdődött alkotmányos élet nagy hatással van hazánk történetének minden kis részére. Aligha csalódom azonban, ha állítom, hogy ez a hatás, egyelőre legalább, a helyi érdekekre inkább kedvezőtlen volt, mint kedvező. Mig a Bach-korszak és azután a provizórium az országos ügyekkel foglalkozástól mindenkit elzárva, a legkiválóbb tehetségeket is a szűkebb körű helyi érdekek támogatására, vezetésére utalta, az alkotmányos élet széttörve a bilincseket, minden valamire való tehetséget az országos érdekek vitatása, vezetése terén vett igénybe s így elvonta a helyi érdekű ügyek vezetésétől épen azokat, kikre e helyi érdekeknek, fejlődésük és helyes irányban vezetésük tekintetéből legtöbb szükségük lett volna. Nem rendkivüli, sőt igen természetes tünet ez; s épen, mert természetes, csakhamar be is következett jótékony hatása, minden a helyi érdekek terén is.

E változás hatását érzi a fiatal székely tanintézet is. Már a hatvanas évek végén, láttuk, minő módon folyt be a politikai küzdelem ez intézet sorsára. Ez a támadás azonban még kedvező eredményre vezetett, mert a szétbomlani készülő eleme-

ket ismét egyesítette egy lényeges erőfeszítésre. Hatása az volt, mint minden támadásnak. Ennél szomorubb a hetvenes évek első felében mutatkozó hatása, mert ekkor nem ellenséges támadás, hanem a részvétlenség kezdi fenyegetni a fiatal tanintézetet.

Mikó Imre gróf miniszter lesz s bár tovább is jóakarattal van az ifjú székely tanintézethez s ennek tettben is ad kifejezést, az országos ügyek sokkal inkább elfoglalják minden idejét semhogy csak a régi közvetlenebb összeköttetést is fentarthassa. Székely Gergely orsz. képviselőnek választatik s húzamosabb időkig van távol; Dónáth József az igazságügy szolgálatába lép s nemsokára Kézdi-Vásárhelyre kell költöznie, hogy így egyéb teendői mellett még a távolság is akadályul szolgáljon a fiatal intézet iránt érzett rokonszenvének tettekben kifejezhetésére. A halál sem kiméli a vezérférfiakat; id. Gödri Ferencz esperest elragadja, ki mint az egyházközönség elnöke és az elöljáróság tagja mindig az elsők között volt buzgó lelkesedésével és áldozatkézségével.

Idő kell, míg az így megürült helyekre utódok nőnek fel, vagy a körülmények változásával a régiek foglalhatják vissza a vezéri helyeket. Ezt a változást, bizony, megérzi a fiatal intézet. De ez csak tüzpróbáúl tekinthető, melyben annál inkább kitűnik életrevalósága és föltétlen szükségessége.

A vállalat, melyhez az utóbbi években az egyházközönség és a tanintézet elöljárósága egyesült erővel fogtak, merész volt és az E. F. T. nem alaptalanúl figyelmeztetett a nehézségekre. 1870. junius 27-én teszik le az új épület alapkövét; az új épület előreláthatólag 60—70 ezer forintba kerül s van 19000 frt nem is készpénz, hanem csak legnagyobb részben igéret. Biztak a lelkesülésben, az áldozatkészségben; de bizalmuk habár nem telje-

sen, de egyelőre mégis alaptalannak bizonyult. Háromszék lakosai ez ideig is több, mint százezer forintot adományoztak a tanintézet czéljaira, alig több, mint tíz év alatt, rossz néven sem vehető, hogy ily rövid idő mulva ismét akkora áldozatra nem képesek. Igy történik, hogy már 1870. októberben az egyházközönségi közgyülésen egész nyiltan kell foglalkozni a felmerült, nem csekély nehézségekkel.

Azon szomorú tényből kiindulva, — így szól a jegyzőkönyv — miszerint f. év folytában kétszer hivatott össze Egyhk. közgy. a tagok kevés száma miatt csaknem eredmény nélkül; szakbiz. elnök kétszer küldött felszólítást egyesekhez és testületekhez, s mégis az óhajtott eredmény nem mutatkozott, az építés fedezésére kibocsátott részvények nincsenek mind elhelyezve, az elhelyezett részvényjegyek után az illető részletek nem fizettetnek pontosan; az építési anyagokra nézve nem tétettek a reménynek megfelelő ajánlatok, — a tett igéretek nem teljesíttettek a kellő pontossággal, és így az építés folyama többször meg levén akadályozva, nem folyhatott a megállapított programm szerint: mindezen szomorú körülményekkel szemben, — melyekhez még a f. évi rossz időjárás is járult, — kéri az ép. biz., hogy a lehető legrövidebb időn egy teljes egyhk. közgy. hivassék össze, mely előtt eddigi eljárásáról számot adhasson, jövőre utasítást vehessen.

Hogy a gyülés miket határozott, nem kaptam megbízható adatokat még arra sem, hogy megtartották-e? Annyi tény, hogy az elöljáróság 1871. február hónap 20-án tartott ülésében Dónáth József, mint az építtető bizottság elnöke, jelenti, hogy a pénz gyengén foly s nehogy az építkezés megakadjon, a n.-enyedi kollegiumtól 6000 frt kölcsönt akarnak kérni, mely három részletben 2000 frtonként

lenne felveendő. Május 15-én, az építtető bizottság ülésében pedig azt jelenti ugyancsak Dónáth József, hogy pénz és anyaghiány miatt az építést folytatni az építtető szakbizottság képtelen lévén, felelősséget e tekintetben továbbra is magukon tartani nem akarván, felhívják az építtető bizottságot intézkedni az iránt, hogy az építkezés tovább folyhasson.

Az építtető bizottság elsőbben is a pénzkérdést vevén tárgyalás alá, azon megállapodásra jött, hogy miután a szakbizottság minden erre vonatkozó működése eredmény nélkül maradt, irassék által ezen gyűlésből a holnap Maksán tartandó komm. gyűléséhez s kéressék meg jelzett gyűlés intézkedni az esperességekhez, hogy sziveskedjenek az esperes urak minden lehető tisztességes útakon oda működni, hogy az egyesek, úgy mint testületek által az építésre ajánlott összegek befizettessenek a hatáskörükbe tartozó egyházakból s az eredményről tudósításukat, illetőleg a befizetett pénzeket a szakbizottsághoz küldjék be.

A kövek behozatalára felkéretik Forró Ferencz, hogy Angyalos és Eresztevény által hordassa be; a fövényt Ujjvárossy József Szotyor által; a tégláról intézkedjék a szakbizottság saját belátása szerint.

Szakbizottság arra is engedélyt kér, hogy a rossz idő miatt megdrágult téglát magasabb áron is beszerezhesse. Az engedély megadatik.

Kilyéni Nagy Károly téglavállalkozó kéri, hogy 200,000 hátrálékát engedjék el, s a még beszállítandó 150,000-nél 2 frt emelést kér. Kötelezettsége alól nem oldatik fel, de ezréért kap 1 frt ajándékot.

Az egyházközönség junius 15-ikén tartott ülésében foglalkozik az építés kérdésével. A kinevezett kéregető bizottságokat útasítja, hogy új részvényeseket szerezzenek, a régiektől rábeszéléssel szedjék be az igért összegeket s e téren vegyék igénybe

az egyházmegyei gondnokok segítségét. Az építtető bizottságot felhatalmazzák, hogy az anyagokat legjobb belátása szerint szerezze be. Dónáth József jelentésére, hogy a n.-enyedi kollegium hajlandó 8000 forint kölcsönt adni, megbizzák az előljáróságot, hogy kezdje meg a tárgyalásokat s aztán tegyen jelentést.

A kommunitás sem a régi hatalmas testület már. Az ország politikai szervezkedését kellett követnie az egyházak szervezkedésének is Az erdélyi ev. ref. egyház jelenkori szervezetének alapjait épen ez időben rakják le, megszüntetik a régi egyházi főtanácsot és synodust s helyökbe fölállítják az állandó igazgató tanácsot és egyházkerületi közgyülést. A mint a politikai fejlődés, sok tekintetben, a körülmények kényszerítő hatása alatt, a czentralisatio útjára kellett lépnie, bizonyos mérvben, az egyházi alkotmány fejlődésének is.* A mint ez irány mindinkább bontakozik ki, oly mérvben kellett veszteniök tekintélyöket, befolyásukat az eddigi autonomikus köröknek, s ezek között a Rikán-belőli kommunitásnak is.

Ez irány hatása érzik Háromszéken is. Jellemzi ezt épen a fenebbi közgyülésen Szini János esperes elnöki megnyitója, melyben fejtegeti, hogy sorakozni kell; a kommunitás nem lehet oly zilált állapotban, mint eddig volt; ő elfoglalta a közbizalom nyilvánulása után az elnöki széket, de egymaga nem tehet semmit, vannak lágymelegek, hidegek, a közügy iránt érdektelenek, kiket fel kell buzdítani, ha életet akarunk önteni a kommunitásba.

A reformok ellen is ad kifejezést érzelmeinek a kommunitás, ugyanazon a gyülésen; Császár Bálint határozati javaslata alapján kimondják, hogy az E. F. T. által hozott szervező törvény érvényessége

* L. Mikó Imre és Kemény Gábor grófok közgyülési elnöki megnyitó beszédeit.

ellen a kommunitás innepélyesen óvást emel s egyszersmind ezt, mint sérelmet a generalis synodus elébe terjeszti orvoslás végett.

A kommunitás óvása azonban épen úgy, mint más hasonló törekvések, eredménytelenek maradtak; a kor haladási irányának áldozatául estek a seperatistikus törekvések.

A mily mérvben csökken a kommunitás hatásköre, ép oly mérvben tud kevesebb eredményt fölmutatni a tanintézet ügyeiben is. Ez a feladat most már az egyházkerületre és az állandó igazgató tanácsra nehezedik, mint a kommunitástól átvett örökség; de pár évnek kell eltelnie, míg az egyházkerület a szükséges figyelmet szentelheti ez örökség rendezésének.

Ez idő alatt a helyzet mind súlyosabbá lesz. Az építkezés teljes befejezésére három évet tűztek ki; kettő már eltelt, midőn a kommunitás 1872. augusztusi ülésében a helyzet a maga rideg valóságában domborodik ki.

Az épit. biz. alelnöke előterjeszti, hogy az építési anyagok igen megdrágultak, a pénztár ki van ürülve, mert a részvényesek a részvényjegyeket nem akarják fizetni és az építésre tett igéretek nincsenek befizetve, továbbá az enyedi főiskolától igért kölcsönre nézve lépések nem tétettek, mert az enyedi iskola elöljárósága azt kivánja, hogy valamelyik gondnok a maga jószágára tábláztassa be a felveendő összeget. Felhozza, jelenleg czélszerübb volna az épület földszinti részét, mely fel van építve, befedni, mivel emelet építésére nincs pénz.

Antal Zsigmond előadja számadását, mely szerint a részvényekből, igéretekből, kamatokból a beveendő egész összeg 16798 frt 97 kr, ebből

	bevétel	8685	frt 53	kr
kölcsönből	„	405	„ —	„
	összesen	9090	frt 53	kr

maradt beveendő 8113 frt 43 kr. Összes kiadás az építésre 9091 frt 47 kr.

Kérdésbe jött, nem volna-e czélszerűbb 6½%-os törl. kölcsönt venni fel?

Hosszas vita után határoztatik. Minden helységbe, hol részvényesek vannak, biztos neveztetik ki, küldjön a kommunitás ezeknek a részvényeseknek szóló felhivást. A biztosok a részvényesektől irásos nyilatkozatot vegyenek.

Az enyedi iskolától igért kölcsönre nézve felkéretik elnök és Székely Gergely főgondnok, hogy az egyhk. gyűlésen értekezzenek az enyedi iskola elöljáróságával a kölcsön módozatainak megkönnyítésére — addig pedig az épít. biz. tegyen felterjesztést az E. F. T.-hoz, hogy engedje meg kölcsön felvételét. Végül az épít. biz. készítsen egy költségvetést, hogy a földszinti rész befedése vagy az emelet felépítése mibe kerül s ezt a jövő gyűlésre adja be.

Dónáth József az épít. biz. alelnökségéről lemond, mit sajnálattal vesznek tudomásul, de felkérik, hogy jövő gyűlésig maradjon meg. Ezt meg is teszi.

Ismét eltelik egy félév, mely alatt az építés ügye majd semmit sem haladt elő. Dónáth József elkészítette ugyan a költségvetést, de saját véleménye szerint is ezen változtatni kell, mint az 1873. április hó 16-án tartott ülésen jelenti; a kommunitás megbizza a változtatások megtételével. Székely Gergely főgondnok jelenti ugyanezen a gyűlésen, hogy a n.-enyedi kollegium csak avval a feltétellel ad kölcsönt, ha valamelyik gondnok saját birtokára telekkönyvezteti; a bankokkal tárgyalni nem is lehetett, mert az iskola fekvőiről szóló telekkönyv nem volt készen. A helyzet sötét képéhez még csak a pénztárnok jelentése kellett, mely szerint 1873-ig az összes bevétel volt 10045 frt 92 kr, kiadatott 10138 frt 9 kr, tulkiadás 92 frt 17 kr. A bevett-

nél több pénz nincs, s reményben is összesen csak 6000 frt van.

Dónáth József megújítja az alelnökségről lemondását, de nem fogadják el, hanem még egy alelnököt választanak tekintettel, hogy Dónáth József hivatala által is nagy mérvben el van foglalva.

Sötét a kép, melyet a kommunitásról tekintve, mutat a fiatal székely tanintézet. De e szomoru helyzetet nemsokára halvány fény kezdi megvilágítani, mely mindegyre erősebbé lesz.

Onnan jött a segitség, honnan az akkori körülmények között nem is remélték, de a honnan okvetlenül első sorban kellett jőni, mindenek közül.

Ez időben már mindinkább kezd kialakulni S.-Szentgyörgy város polgárai között egy — nevezzük — szövetség, melynek központja és vezére Császár Bálint, ekkor még a város orsz. képviselője, később polgármestere. Császár Bálint és társai, láttuk, már avatkoztak be a fiatal tanintézet ügyeibe, de beavatkozásuk erre nézve nem volt semmiképen kedvezőnek nevezhető. Azóta azonban a körülmények nagyot változtak. Császár Bálint orsz. képviselő lett, mint ilyen az ország elsőrangu tehetségeivel érintkezett, körükben forgott s már a természettől sem közönséges képességei e körben még inkább fejlődtek. Nem sok időre volt szüksége, hogy szélesbülve látköre, felismerje az előnyöket, melyek szülővárosára és Háromszékre egy középiskolából származhatnak. Szülővárosában ekkor már irányadó tekintélyét arra használja fel, hogy a tanintézet nyomasztó helyzetén minél előbb segítsenek.

Igy már az április hónap 16-iki kommunitási ülésben ajánlatot tesz, hogy küldjenek ki egy bizottságot, mely 1. vegye számba a tanoda minden vagyonát; 2. a tanoda mindennemű szükségleteit; 3. mennyi adomány nem folyt még be? Ezekről készítsen jelentést és adjon véleményt a

szükségletek fedezésére. Ajánlatát elfogadják s egy nyolczas bizottságot választanak, melynek tagjai: Császár Bálint, Molnár Sámuel, Nagy Sándor hidvégi ref. pap, Göde Károly, Demeter Sámuel, Kovács Bálint, Veres György ügyvéd és Csiszér Gábor ref. pap. Egyszersmind felkérik a tanoda elöljáróságát segédkéz nyujtására.

A nyolczas bizottság már április 28-án a kommunitás népes gyűlésében, amelyen leginkább sepsiszentgyörgyiek vettek részt, előterjeszti véleményét. E szerint: az elemi osztályok fokozatosan szüntettessenek meg, csak egy előkészítő osztály hagyatván fenn. Ez esetben a szükséglet lesz évenként 10,000 frt, melyből tedezve van 7000 frt, hiány 3000 frt, melyből 1000 frt fedezése remélhető bálokból stb., 2000 frtot pedig ki kell vetni az egyházakra vagyon és népesség alapján. Az építkezés befejezésére kérjenek kölcsön az államtól 24000 frtot. A bizottság véleményét elfogadják s annak végrehajtásával meg is bizzák; elhatározzák, hogy az államtól kérendő kölcsön kieszközlésére három tagból álló küldöttség menjen: Vajna Sándor igazgató, Demeter Sámuel és Révay Lajos lelkészek.

Ugyanez ülésen Dónáth József kijelenti, hogy távolléte miatt az építkezésre nem ügyelhet s helyette válaszszanak mást. Megbizzák Antal Zsigmondot. A bizottság fel is megy Pestre s ott főképen Császár Bálint pártfogolása által az irányadó köröknél, gr. Mikónál, br. Kemény Gábornál, előterjesztik kérésüket, tisztelegnek Trefort Ágoston miniszternél s előterjesztik kérésüket. Kérésük most már nem csak a 24000 frt kölcsönre vonatkozik; fennlétük alatt értesülnek, hogy tervben van a felekezeti tanintézetek állami segélyezése, az alkalmat felhasználva, kérést adnak be eziránt is, 3000 frt évi segélyt kérve. A minister szívesen fogadja a küldöttséget; minden jót igér a kölcsönre vonatkozólag; az

állandó évi segély kérésére pedig 14209. sz. a. azt válaszolja, hogy a mint a törvény meglesz s a tanoda a szükséges kellékeket kimútatja, a segélyt a törvényhozás előtt javaslatba hozza.

A bizottság jelentését a kommunitás, junius 25-én tartott ülésében nagy örömmel fogadja; hálafelíratot intéznek Trefort Ágoston ministerhez, a támogatásért köszönő felíratot báró Kemény Gáborhoz és Császár Bálinthoz s egyszersmind sürgetik, hogy kérésük minél előbb teljesíttessék.

Az építkezésre újabb intézkedéseket tesznek. A nyolczas bizottságba még beválasztják Székely Jánost, mérnök, Antal Zsigmondot, Vajna Sándort, Révay Lajost és Csákány Józsefet, s az építés tovább folytatására a nyolczas bizottságot teljhatalommal és felelősséggel ruházzák fel. E gyülésen kevés kivétellel mind s.-szentgyörgyiek voltak jelen, köztük Császár Bálint.

Az állami segélyezésbe vetett remény, rövid idő alatt hiúnak bizonyult. Az 1873-ik év nagy csapásokkal járt. A kért kölcsönt a minister nem adhatta meg; a felekezeti tanintézetek állami segélyezése is csak tíz év mulva valósúl meg.

A fiatal intézet barátainak más útakról és módokról kell gondoskodniok. A gyászos 1873. év azonban erre nem volt alkalmas. Csak a vész és zavar szüntével lehetett újra az ügygyel foglalkozni. A kezdeményezést gróf Mikó Imre teszi. Az 1874. évi április 12—20-án tartott egyházkerületi közgyülés alkalmával szóbeli jelentést tétet Vajna Sándor igazgatóval a székely tanintézetről. A nyomasztó helyzet képe újabb áldozatra ösztönzi a nemesszivű nagy embert és 500 frtot ad át Vajna Sándornak, hogy kezdete legyen újabb gyűjtésnek.

Ugyanez alkalommal a kerületi közgyülésen is foglalkoznak az iskola ügyével. Tanügyi reformok mellett kimondják, Réthy Lajos indítványára, hogy

az igazgatótanács megbizatik ezen iskola ügyét, már mostantól kezdve úgy késziteni elő, hogy mihelyt az országos középiskolai törvény meglesz: azon vidék számára, a kormánynyal kezet fogva, lehető legyen egy teljes középtanoda felállíthatása. Azonnal nyujtandó segélyről azonban nincs említés.

A helyzet bajait leginkább a tanodai elöljáróság érzi; neki kell most első sorban gondolkoznia a segédeszközökről. Meg is születik egy szerencsés eszme. Az 1874. május 4-iki elöljárósági ülésen, midőn köszönettel veszik gr. Mikó Imre újabb adományát, határozzák, hogy szólíttassék fel Színi János, a kommunitás elnöke, gyűlés összehívására, mely a szék fourage cassájából 24000 frt kölcsönt kérjen, mely kölcsönzésbe, hallomás szerint, a belügyminister még a mult év deczemberében megadta beleegyezését. Az elnök nem hívta össze a gyűlést; junius 8-án ismét megsürgetik, de eredménytelenül. Időközben az igazgatótanács is leír, hogy a Réthy László indítványa elfogadtatván, az elöljáróság a kiviteli módozatokra tervet terjeszszen fel, az építkezés befejezésére pedig minden szükséges lépést tegyen meg. Ezek tárgyalása is a legközelebbi kommunitás elé terjesztetnek.

Végre október 10-én összeül a kommunitás s az elnök örömmel jelenti, hogy az eddigi tespedés után ma már bizton tekinthetnek az iskolaépület betetőzése elé. Az örömteljes elnöki kijelentésre nem annyira a fennebb elősoroltak szolgáltak okul, hanem sokkal inkább az építtető nyolczas bizottság tevékenysége, melyet a letelt idő alatt kifejtett. Sikerült kieszközölni Háromszék törvényhatóságától 24100 frtos kölcsönt, melyért, minthogy az iskola maga kellő fedezetet nem nyujthatott, S.-Szentgyörgy város közönsége vállalt kezességet. Az ügy ekkor már annyira rendezve volt, hogy csak a felsőbb jóváhagyás hiányzott. A kommunitás aztán köszö-

netet szavaz az építtető bizottságnak, a város közönségének, a szék bizottmányának és Künnle József ügyvédnek s Antal Zsigmondnak, kik kamatnélküli kölcsönt adtak, hogy az építkezés addig is, míg kölcsön folyósíttatik, folytatható legyen.* Zeyk Károly államtitkárhoz felírnak és kérik, hogy a jóváhagyást siettesse.

Háromszék azonban csak 12100 frtot tudott kölcsönözni. Egyelőre ez is elég volt. A kollegium elöljárósága a várossal szemben kötelezte magát, hogy ha a kamatokat pontosan nem fizetné, a város a 24000 frtos alapítványából és annak kamataiból a kötelezettségnek eleget tehessen. Ezt az igazgatótanács is jóváhagyja, de kérdést tesz, hogy miből fedezi az elöljáróság a 24000 frtos alapítvány esetleg visszatartandó kamatait? Az elöljáróság erre is az építtető bizottságtól kér véleményt. A kölcsön 1875. elején folyósíttatott s a februári elöljárósági ülésen az igazgató már jelenti, hogy az urbéri kötvények az iskola pénztárába elhelyeztettek. A május 19-én tartott kommunitási gyűlés azt határozta, hogy az igazgatótanács fennebbi kérdésére válaszolják: az esetleg visszatartandó 600 frt kamat fedeztessék az egyházkerület által az államsegélyből építkezésre folyósított 400 frt évi segélyből, mely ha nem emeltetnék fel 600 frtra, a hiányzó 200 frtot fedezi az alapító testület.

Ugyanezen kommunitási ülésen kérést adnak be az igazgatótanácshoz, hogy az építkezéshez még

* Ekkor történt, hogy a többek között az építtető bizottság pénztára ismét kiürült, pedig a munkásokat fizetni kellett. Elmegy Császár Bálint, az építtető biz. elnöke, a Bogdán testvérekhez, András és I·tván, kik akkor is Háromszék legpénzesebb emberei voltak, s azt mondja: „Vagy 2000 frt apró pénzre lenne szükségünk, hogy a munkásokat kifizessük; nekünk csak ezreseink vannak; tudnának-e váltani?“ A Bogdán-testvérek készséggel ajánlkoztak a váltásra. Cs. B. el is megy harisnyákkal; az aprópénzt lerakják s mikor kiviszik, az ajtóból visszaszól az ezreseket váró Bogdán testvérekhez: „Aztán hozom mindjárt az ezreseket! . . .“ Biz' addig két év is eltelt, míg megvitte.

szükséges 12000 frtot adja kölcsön az iskolának az egyházkerületi pénztárból és minél előbb, hogy az épület alsórésze jövedelmezővé tétethessék.

Az igazgató tanács 579. sz. a. értesíti az elöljáróságot, hogy a komm. idei 59. sz. kérésére, tekintetbe véve a gyors felszerelés előnyeit, hajlandó a tőkék jövedelmeztetése iránt fennálló utasítástól eltérőleg s más esetre következtetést nem vonhatólag az egyházker. pénztárából 10000 frt földtehermentesítési kötvényt kölcsön adni a következő föltételek alatt:

a) A 10000 frt földtehermentesítési kötvény a még le nem járt szelvényeivel természetben adatik át, valamint a visszafizetés is a szerint lesz teljesítendő, a mennyiben időközben az átadott kötvények nem sorsoltattak ki. Az időközben kisorsolandó urb. kötvények helyett azok névértékének megfelelő p. p. összeg fizetendő vissza és 6%-kal kamatozandó a visszafizetésig.

b) 5% kamat, a kisorsoltak után 6% fizetendő.

c) Úgy a 10000 frt tőke, mint kamatai biztosítására S.-Szentgyörgy város által terühmentes birtokra szabályszerű zálogjogi biztositék nyújtandó.

d) 5 évig nem s ezután is csak évenként 1000 frttal törleszthető.

Az elöljáróság Sepsi-Szentgyörgy várost felkéri, hogy ezen kölcsönt a 12100 frtos kölcsön mintájára felvenni szíveskedjék.

S.-Szentgyörgy városa ez alkalommal is készséggel nyujt segédkezet, s az újabb 10000 frt kölcsön is már 1876. elején az iskolának kiutalványoztatik.

Minthogy a szükséges pénz rendelkezésre állott, most már az építés is gyorsan haladt, úgy hogy 1876. elején már csak a homlokzat letisztítása volt hátra s a kommunitás szeptember 1-én már az új épület egyik nagy termében tarthatta ülését. Voltak

még ugyan némi apróbb hiányok, melyek pótlására a pénztárnok felhatalmaztatott, hogy 3--4000 frt kölcsönt vehessen fel, de a nagy épület mégis készen volt, hirdetve a hazafiui áldozatkészséget, buzgóságot, lelkesülést.

*

Az alkotmányos korszak hatása érzik az iskola beléletében is. A belső ügyekkel foglalkozástól még inkább félrevonulnak az eddigi vezetők, mint a külügyektől. Érzékeny hézagot támaszt a halál is. Még 1870. október 12-én meghal Zathureczky István s vele megszakad a kapocs az iskola és Erdővidék között. Helye sokáig betöltetlen marad, ismételt sürgetések daczára is, mert az új szervezethez ragaszkodó igazgatótanács, minthogy az e szerint megállapított négy gondnoka az iskolának megvan, a felterjesztett Bartha János, Bartha Sándor és Zathureczky Gábor közül senkit sem fogad el. Csak ismételt felterjesztések után, melyekben kifejtik az iskola sajátságos helyzetét és Erdővidékkel föltétlenül szükséges szorosabb kapcsolatát, továbbá Székely Gergelynek az egyházkerületi közgyűlésen felszólalása után történhetik meg az ötödik gondnok választása; 1874-ben választják meg Zathureczky Gábort. Ez eset alkalmat adott a szervezeti törvény módosítására is. A módosítási javaslatot br. Kemény Gábor nyújtotta be, mely szerint a közgyűlés tagjairól szóló fejezet c) pontja következőleg szövegeztessék: „c) Az egyházmegyék, úgy a négy fő és három középtanoda gondnokai; ezek közül azonban egy-egy helyről négynél többen nem lehetnek a közgyűlésnek tagjai.“

Még érzékenyebb veszteség volt id. Gödri Ferencz esperes halála. Gödri Ferencz széleskörű míveltséggel birt, járt külföldön s a mit tanult, azt lelke egész buzgalmával igyekezett székely népe hasznára fordítani. Az egyházkerület által jegyző-

könyvbe iktatott életrajzából álljon itt a következő rész.

„Azonban életének és hivatalos működésének fénypontja, s részére az utókor kegyeletét és háláját örökre biztosító korszak volt az, midőn úgy működött, mint a rikánbelőli egyházközönség (communitas) 1855—59-ig helyettes, attól fogva mindvégig rendes elnöke, s egyszersmind iskolai igazgatótestület tagja a s.-szentgyörgyi, most már isten kegyelméből virágzó középtanodánál. Mint egy áldásos év őszi napjaiban érleli a legbecsesebb és állandóbb gyümölcsöket: úgy az ő folytonos közhasznú munkásságban folyt szép hosszú élete is utolsó őszi évszakában termette a legbecsesebb és örök emléket érdemlő nemes tetteket. Mert a s.-szentgyörgyi középtanoda a kezdet nehézségeivel megküzdő szervezése és már virágzó jóllétnek indult élete soha el nem némítható hangon fogja hirdetni az évek és gondok súlya alatt ugyan megtört, de az iskola melletti lángbuzgalomban soha egy perczig sem lankadó derék férfiu érdemeit. 1870. junius 27-én az új iskola alapköve ünnepélyes letételére összegyült fényes gyülekezet előtt bevégezte legutolsó nyilvános helyen papi szolgálatát, hattyúdalain mintegy buzgó fohász emelkedvén fel Istenhez azon iskoláért, melyet ő oly forrón szeretett."

Elvesztése fölött mély fájdalmát az iskola elöljárósága is jegyzőkönyvileg fejezi ki.

A helyet, mely Gödri Ferencz halálával megüresült, két fiatal ember tölti be nemsokára, ha nem is akkora eredménynyel, de nem kevesebb buzgalommal és lelkesültséggel. Fülöp Géza, sepsiszentgyörgyi, később szászvárosi és Révay Lajos, ilyefalvi, később s.-szentgyörgyi papok.

Buzgó, az iskoláért lelkesülő férfiakra nagy szükség van, mert az a virágzás, melyről az emlékbeszéd irója szól, még igen korai volt s még sok

dértől kellett megvédelmezni, hogy ért gyümölcsök fejlődhessenek a virágokból.

A régi vezérek közül már csak Dónáth József és Székely Gergely vannak; amaz elfoglalva törvényszéki elnöki teendőkkel, Székely Gergely politikai ügyekkel; Forró Ferencz és Daczó János gondnokoktól a jóakaratot elvitatni lehetetlen, de e téren vezérszerepet vinni egyikök sem volt alkalmas.

A kor szelleméből kifolyólag az egyházi főhatóság újabb meg újabb követeléseket emel a tanintézetekkel szemben, de anyagi segélyt egyiknek sem tud nyújtani. Az 1872-iki egyházhk. közgyűlésen foglalkoznak ugyan az egyes tanintézetek részéről tett javaslatokkal, melyek különösen a tanárok javadalmazását tárgyalják, de csak annyit határoz, „hogy készséggel beleegyezik, hogy a tanárok fizetése a tanodai elöljáróságok felterjesztése értelmében neveltessék, s biztos alap kimutatása után létrehozassék.“ A s.-szentgyörgyi iskola a rendes tanárok javadalmát 1000 frt fizetés és 100 frt szálláspénzben óhajtotta megállapítani, de még mindig csak egy rendes tanára van, ki egyszersmind igazgató is.

Az iskola anyagi helyzetének javíthatására egy halvány reménysugár jelenik ugyan meg 1874-ben, de csakhamar csalóka fénynek bizonyúl. Az ez évi egyházkerületi közgyűlésen tárgyalják a volt határőri iskolák átbocsátása tárgyában a vallás és közokt. ministerium leiratát, mely így szól:

Az erd. ref. egyház főtanácsának mult évi jul. 30-án 534. sz. a. hozzám intézett előterjesztését, melyben a k.-vásárhelyi, s.-szentgyörgyi és rákosdi iskoláknak a ref. egyház részére átadását illetőleg, az e részben függőben levő tárgyalások mielőbbi befejezését szorgalmazza, figyelemmel arra, hogy székely határőrvidéki alapok és épületek iránti kérdéseket illetékesség szempontjából belügyminis-

tér úrhoz tettem át — ki folyó év május 15-én 7654. sz. a. következőkről értesített:

Az Erdélyben fennállott határőrezredek területén levő kincstári és községi iskolák tárgyában a volt cs. kir. közoktatásügyi ministeriumnak 1855. évi márczius 22-én 3193. sz. a. kelt rendelete foganatositása végett, ugyanazon évi junius 2-án 7298. sz. a kibocsátott erd. helytartósági intézvény, melynek értelmében a határőri iskolák meghatározott irányelvek szerint az illető egyh. községek vezetése és felügyelete alá valának helyezendők, a kézdi-vásárhelyi és s.-szentgyörgyi iskolákra nem terjedt ki, a mennyiben ezen iskolák jövő rendeltetése további tárgyalások eredményétől tétetett függővé.

Minthogy pedig az e részben foganatba vett tárgyalások alapján, olynemü végérvényes határozat, melyre a ref. egyház igényeit alapithatná, — nem jött létre, sőt a székely határőrezredek javainak visszaadása tárgyában 1869. év február 16-án kelt legfelső elhatározásban, az említett iskolák alaptőkéjükkel együtt a K.-Vásárhelytt és S.-Szentgyörgyön felállítandó ipariskolák javára fordíttatni rendeltetvén, ezen elhatározás által a kérdéses iskolák, illetőleg alaptőkéikre támasztott igények végleg elejtettek. Ezen indokoknál fogva az erd. ref. egyházfőtanács azon kérelmét, melyben az nevezett két iskolának a ref. egyház részére leendő átadását szorgalmazza, belügyminister ur teljesíthetőnek nem találta.

Ez ügygyel kapcsolatban előterjesztetik, hogy midőn 1848-ban a határőrség feloszlattatott, az egyházfőtanács a magas kormány által kimondott s gyakorlatba vett azon elv alapján, hogy az ily iskolaépületek azon hitfelekezeteknek adatnak át, melyek azon község tulnyomó részét képezik, felterjesztést intézett az akkori cs. kir. kultusminis-

teriumhoz a s.-szentgyörgyi, egerbegyi, rákosdi, hesdáti és k.-vásárhelyi katonai iskola helyiségének hitfelekezetünk mások felett népesebb egyházközségei számára átbocsátásáért, — honnan azon választ nyerte, hogy a rákosdi, hesdáti és egerbegyi iskolák átbocsáttatnak, de a s.-szentgyörgyi iskola, a rom. katholikusok részéről egy iskola-tanítói állomás fizetési alapjának kiszakítása tárgyában támasztott jogigény eldöntéséig át nem adható; továbbá előterjesztetik, hogy az egyházfőtanács, bár több ízben megújította a magas ministeriumnál, a katholikusok által támasztott jogigény kielégítésére nézve belenyugvását is kijelentve, a magas kormány igérete beváltását szorgalmazó kérelmét, mindezáltal az egerbegyi iskolai helyiségen kivül semminemű más javadalmat a feloszlatott határőri alapból nyerni szerencsés nem volt.

Ezen előterjesztés után Réthy Lajos indítványozza, hogy kéressék fel a magas kormány az ezen vidékeken lakó ref. hitüeket is az aránylag őket megillető mennyiségben részesíteni.

Nagy Péter püspök indítványozza:

Miután a felolvasott ministeri leirat egyházkerületünkre nyilván sérelmes; mert míg a más hitfelekezetüeknek a feloszlatott határőrség katonai iskolái és fekvőségei, pénzalapjai a hivatolt rendelet értelmében tényleg átadattak, tőlünk a s.-szentgyörgyi, k.-vásárhelyi és rákosdi ilynemű iskola-helyiségek megtagadtattak, holott épen S.-Szentgyörgyön egy a kor igényeinek színvonalán álló középtanoda nemcsak felekezeti, nemzetiségi, hanem e vidék általános míveltségi szempontjából oly mélyen érzett szükség, hogy a most fennálló középtanoda megalapítására e vidék lakossága, a legnehezebb időkben, teljes megadással és megszorítással áldozott; intézzen feliratot a közgyülés a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerhez, melyben a közép-

tanoda keletkezését és anyagi jelen állását, úgyszintén a bekövetkezett országos csapások és ezek által előidézett pénzszükség folytán a tanodai épület félben maradását előadva, kérjen egyenértékű kárpótlást azon határőri tanodai épületek és fekvőségekért, melyek egyházkerületünk világos sérelmére, részint a felállított állami tanoda számára elfoglaltattak, részint pedig elárvereztettek; annyival is inkább, mivel, úgy hisszük, hogy az országos miveltség érdekeit szivén hordozó kormányunknak egy közadakozásból létesített és ily égető szükséget pótló tanintézet pártolása, segélyezése, még abban az esetben is kötelességében állana, ha e segélyezés iránt hitfelekezetünknek oly jogos igényei nem volnának, melyeket a nem remélt megtagadás esetében kötelezettségének ismerend törvény utján is érvényesíteni.

Mindkét indítvány elfogadtatik és az egyházkerületi közgyűlés nevében szerkesztendő felterjesztések elkészítésével a vallás és közoktatásügyi ministeriumhoz felküldésével az igazgatótanács megbizatik."

Hogy az igazgatótanács megbízatásának menynyiben tett eleget, arra adataim nincsenek. Tény az, hogy eredmény maig sincs. Pedig ha akkor az ügy az egyházkerületre kedvező megoldást nyert volna, mennyit segített volna az a több mint százezer forint értékű vagyon Háromszék tanügyén s hol állana most a háromszéki, százhúszezer lélekre egyetlen középiskola!

Az iskola anyagi terhein némileg könynyített, hogy az 1870/1-ik tanév folyamán e városon megnyitották a községi elemi iskolát s így a gimnázium mellett eddig fenntartott négy elemi osztályból az első osztályt már az 1871/2-ik tanévre nem kellett beállítani. 1873/4-től kezdve beszüntetik a második elemi osztályt is. Ugyanez időtájt határozza el a kommunitás is, a nyolczas bizottság javaslatára az

összes elemi osztályok beszüntetését, az előkészítő osztály kivételével. E könnyebbüléssel azonban új terhek állanak elő. Az 1873. julius 5-iki ülésen az igazgató már előterjesztést tesz, hogy az eddigi, összesen 325 frt fizetésért nem remél kellő képzettségű tanítókat kapni, annyival kevésbbé, mert itt több a dolog, mint más tanodáknál; kéri, hogy fizetésük legalább annyira emeltessék, mint a helybeli községi népiskolai tanítóké. Az elöljáróság ennek helyességét átlátja, de tekintettel a nehéz anyagi helyzetre, igazgatót csak arra hatalmazza fel, hogy a meghivandó tanítóknak mérsékelt fölemelést helyezzen kilátásba. Az augusztusi ülésen azonban ismét jelenti az igazgató, hogy 400 frtért sem kapott kellő számmal tanítókat.

A növekedő terhekkel szemben a megszüntetett két elemi osztálynál elért megtakarítás mellett új jövedelmi forrásról kellett gondoskodni. Igy, az igazgató ajánlatára a szállásdíjt 2 frtról 3 frtra emelik s az egész évi köztandíjt, mindenik osztályban 5 frtról 6 frtra.

Az iskola anyagi viszonyairól és szükségleteiről elég világos képet nyujt a kommunitás felterjesztése és az egyházkerület tanügyi bizottságának erre adott véleménye. Ezek szerint: az iskola kimutatható gyümölcsöző tőkéje 69,000 frt, de ebből 53,500 frt az eredeti alapítványt tevőknél van s az 5% és 6% mellett csak 2850 frtot jövedelmez; e mellett tanári alaptőke és zene-ének-alaptőke név alatt 3250 frt, mely szintén 5 és 6%-os kamat mellett, a csekély államkölcsön és urbéri papirokkal együtt kerekszámban 200 frtot jövedelmez. A tanoda elöljárósága szabadon rendelkezik csak 12000 frttal, mely jelenleg 6%, 1874-től kezdve 10%-kal kamatozva, hajt 1200 frtot. Mellékjövedelem: bodzafordulói korcsma jövedelme 600 frt, tandíjból 2000 frt. Évi jövedelem tehát 6850 frt, melyből azonban,

a tapasztalat szerint, évi kamathátrálékra kell számítani legkevesebb 700 frtot, úgy hogy ilyen, részben már felhajthatlan pénze a tanodának 10,000 frt körül van. A biztos évi jövedelem tehát 6500 frtnál magasabbra nem tehető.

A kommunitás által 10000 frtra tett évi szükségletet is redukálja a tanügyi bizottság. A kommunitás a négy osztályu gimnaziumhoz 5 rendes és 2 segédtanárt vesz fel; a tanügyi bizottság elégségesnek tart 2 rendes és 2 segédtanárt és az alsóbb osztályok számára megfelelő számmal, 300 frt fizetéssel javadalmazott változó tanítókat. Nem helyesli az elemi osztályok megszüntetését sem. Ez alapon a következő költségvetést javasolja. Igazgatótanár fizetése 1200 frt, szálláspénze 300 frt, egy rendes tanár fizetése 1000 frt, szálláspénze 300 frt, két segédtanár à 600 frt = 1200 frt, négy változó tanító à 300 frt = 1200 frt, fűtés, világítás 600 frt, pénztárnok fizetése 400 frt, iskolaszolga fizetése 200 frt, fölszerelések, könyvtár stb. 300 frt, összesen 6700 frt, melyből még leüthető a pénztárnak terhére 200 frt.

A tanügyi biz. teljességgel nem helyesli a kommunitás terve szerint fenmaradó 3000 frt hiány pótlására javasolt módozatot, mint semmiképen sem megbizható útat.

Ez a terv, melyet a tanügyi bizottság dolgozott ki, az akkori körülmények között a lehető legjobb és legmegfelelőbb volt. Kivitele azonban évekig elhúzódik. E halasztás magyarázata ugyanaz, a mi az előbbi zavaroknak. Nincs ki vezesse az ügyeket tervszerüen, meggondolva. 1873. junius 16-iki elöljárósági ülésben Székely Gergely főgondnok sajnálkozással említi fel, hogy elöljárósági ülések darab idő óta ritkábban tartatnak, mint azt a tanoda sok és fontos teendője kivánná; még a mai ülésre sem jöttek el a vidéki gondnokok, holott mindeniket terjedelmes levélben hivta meg s erre

is egyedül Dónáth József válaszolt. Ő inkább lemond s társait is erre bírja, hogy helyet adjanak munkásabb egyéneknek, mert egyedül nem akar felelős lenni. Antal Zsigmond is lemond a pénztárnokságról, de nem fogadják el, sőt inkább felhivják teendői továbbfolytatására és a pénztár rendbehozására.

A pénztár és átalában a pénzügyek rendbehozására nagy szükség volt. Az alapítványi összegek után a kamathátrálék rendkivül felszaporodott s másfél évtized alatt sok követelés behajthatatlanná is lett. Az új épület építésével újabb zavarok állanak elő. Az alapítók közül sokan vettek az építésre kibocsátott részvényekből, melyek után az építtető bizottságnak kamatot kellett volna fizetni, de a sulyos körülmények miatt a kamatfizetés elmaradt. A részvényesek úgy segítettek magukon, hogy nem fizették az iskola részére tett alapítványaik után esedékes kamatokat. Az 1876. márcziusi elöljárósági és április 19-én tartott kommunitási gyülésben már nyilvános tárgyalás alá kerül ez a kérdés. A kommunitás is csak annyit segíthet, hogy a kölcsönzőket felkérik, hogy kölcsöneiket vagy engedjék el, vagy várjanak a jövő évig, mikor a kamatok pontosan fognak fizettetni. Ehez járul, hogy az építésre a széktől és az egyházkerülettől fölvett kölcsönök kamatait is kellett fedezni s így az iskola pénztára annyira kimerül, hogy az 1876. október 9-én tartott elöljárósági ülés pénztárnokot felhatalmazza, hogy a napi szükségletek fedezésére váltóra vegyen pénzt kölcsön.

Más zavar is áll elő. 1876. juliusban Vajna Sándort a közoktatásügyi minister tanfelügyelővé nevezi ki s így az iskolától meg kell válnia. Az elöljáróság augustusi gyülésében foglalkozik ez ügygyel. Vajna Sándor beszámol a jövő iskolai évre tett intézkedéseiről; az elöljáróság tudomásul veszi s üdvözletét és elismerését Székely Gergely főgondnok fejezi ki. Vajna Sándor tizenhét évnél tovább

vezette az iskola ügyeit, mint igazgató, s ha a hosszú idő alatt merültek is fel félreértések közte és az elöljáróság tagjai között, ha nem is minden tette volt teljesen kifogástalan, nem lehet elvítatni tőle az érdemeket, melyeket hosszú, 17 évi szolgálata alatt, a legválságosabb időkben szerzett. Különösen a tanulók fegyelmezése, rend és tisztaság tekintetében, volt az a tér, melyen szinte bámulatos sikert tudott felmútatni, úgy, hogy ez a szellem még eltávozása után is igen sokáig egyik előnyösen jellemző tulajdonsága maradt az ifjú székely tanintézetnek.

Vajna Sándor eltávozásakor az idő már sokkal előrehaladott, semhogy helyét a jövő, pár nap mulva kezdődő tanévre rendes szakerővel lehetett volna betölteni, még abban az esetben is, ha minden más tekintetben teljes rend lett volna. Ezek tekintetbe vételével, az elöljáróság úgy intézkedik, hogy Daczó János gondnokot felkérik a levelek felbontására és a főgondnokhoz juttatására; a belügyek ideiglenes vezetésével megbizzák Fülöp Géza helybeli ref. lelkészt, a tanvezetői teendőkkel Simó Dénezs, az igazgatói teendőkkel Bodor Domokos segéd tanárokat és az elöljárósági jegyzőkönyvek vezetésével Révay Lajos gondnok, ilyefalvi ref. lelkészt.

Nehány nappal ezután, szeptember 1-én folyt le a kommunitás gyűlése, ez alkalommal először az új épület egyik termében. E gyűlésen mutatja be az építtető bizottság számadását, 36234 frt 27 kr bevétellel és 36203 frt 82 kr kiadással, készpénzben, melyhez kell számítani még a természetben kapott anyagokat és a végleges befejezéshez még szükséges 3—4000 frtot; összesen 60—65000 frtra tehető tehát az új épület építési költsége, az akkori olcsó napszám és árak mellett is.

*

A kommunitás felebb említett ülésén jő köztudomásra a közelgő sulyos csapás, gr Mikó Imre halálos betegsége. A gyászt és szomoruságot, mely e tudósítás nyomán keletkezett, alig birja ellensulyozni, sőt még inkább növeli a hir, gr. Mikó Imrének nagylelkű Erdély vezérférfiát leghívebben jellemző fejedelmi ajándékáról.

E kettős hir hatása alatt születik meg a gondolat, s nyer kifejezést Gyárfás Imre által: hogy a fiatal székely tanintézetet „Székely Mikó-tanodá"-nak nevezzék el. Indítványát egyhangulag emelik határozattá s Nagy Péter püspököt táviratilag kérik meg, hogy e határozatot a nagy haldokló tudomására hozza s beleegyezését kikérje. A nagy ember halála esetére bizottságot küldenek ki, mely a kommunitás képviseltetése iránt intézkedjék.

Nehány nap mulva megjön a szomorú hír, hogy gr. Mikó Imre nincs többé! Temetésén az iskola elöljáróságát Székely Gergely főgondnok vezetése alatt öttagú küldöttség képviselte; ravatalára babérkoszorút tettek: „Hidvégi gróf Mikó Imre emlékének — a s.-szentgyörgyi ev. ref. „Székely Mikó"-tanoda nevében" felírattal.

A veszteség fölött érzett gyász kifejezésére azonban ez nem volt elég. Október és november hónap folyamán az iskola elöljárósága nagymérvü készületeket tesz, hogy méltó gyászünnepélyen nyerjen kifejezést a veszteség fölött érzett fájdalom. Az igazgatótanácstól kieszközlik a rendkivüli gyászünnepély megtarthatását; megnyerték Nagy Péter püspököt, hogy az ünnepélyen személyesen vegyen részt és ünnepi szónoklatot tartson; meghivták az erdélyrészi összes ev. ref. egyházakat, tanintézeteket, papokat, tanárokat és a kiválóbb világiakat.

November hónap 26-án folyt le a gyászünnepély.

Hidvégi gróf Mikó Imre emlékének megörökítésére rendkivüli elöljárósági ülés tartatott, melyen

a gondnoki és tanári kar tagjain kivül jelen voltak az ünnepélyes küldöttség által meghivott Nagy Péter püspök; a n.-enyedi főtanoda részéről ifj. Elekes Károly és Lőthe Lajos tanárok; a kolozsvári főtanoda részéről Szabó Sámuel; a sz.-udvarhelyi részéről Bod Károly tanár; a zilahi részéről Révay Pál lelkész; egyházmegyék: a kolozsvári Szász Domokos, kolozs-kalotai Szakács István esperes, szebeni Ágoston Mózes esp., n.-enyedi Tóth Mózes lelkész, sz.-udvarhelyi Solymosi István esperes, sz.-udvarhelyi egyház Tolvaly Zsigmond lelkész, vizaknai Silvester Domokos lelkész; Rikán belől: Szini János, Csiszér Gábor, Szász József, Magyarosi József esperesek egyházmegyéjök lelkészei, tanítói és egyháztanácsi képviselőinek élén; a helybeli városi tanács, élén Császár Bálint polgármesterrel, a helybeli és k.-vásárhelyi egyháztanács, élükön lelkészeikkel, több helybeli és vidéki testületek hivatalos küldöttei. A távolság és zord idő miatt meg nem jelentek táviratilag fejezték ki részvétüket.

Elnök Székely Gergely nagyszabásu beszéddel nyitotta meg a gyülést, méltatva a nagy alapító érdemeit, mely beszéd után a következő határozatot hozták: Tanodai elöljáróságunk, tekintve, hogy tanodánk feledhetetlen emlékü főgondnoka, hidvégi gróf Mikó Imre hazánk és nemzetünk közművelődésének, anyagi és szellemi jóllétének előmozdítására rendkivüli érdemeket szerzett és ez által minden igaz honfit örök hálára kötelezett; tekintve, hogy Hidvégi gróf Mikó Imre négy évtizeden át, mint az erdélyi ev. ref. egyházkerület államfőgondnoka, egyházkerületünk támasza, bölcs vezére volt; tekintve, hogy hidvégi gróf Mikó Imre az összes székely nemzetnek, kiváltkép Háromszéknek, mint szülőföldének anyagi és szellemi virágzásáról kiváló előszeretettel gondoskodott, nemes szíve szeretetének vezérfényét és éltető melegét árasztván vidé-

künkre és tanodánkra; tekintve, hogy hidvégi gróf Mikó Imre, mint a s.-szentgyörgyi ev. ref. középtanoda főgondnoka nemcsak az alapítók közt tünteté ki magát elsőnek, de tanodánknak — a Rikán belőli székely nép örök emlékezetre méltó példás áldozatai után második nagy alapítója lett; mert ugyanis:

a) 1859. deczember 28-án kelt adománylevele mellett 2000 (kétezer) pengő forint értékű urbéri kötvényeket, —

b) a tanodai új épület felépítésére saját költségén készíttetett építési tervet és készpénzben 1500 (egyezerötszáz) forintot adott;

c) 1876. márczius 19-én kelt végrendeletében pedig földhitelintézeti záloglevelekben 60,000 (hatvanezer) forintot adományozott és ezen nagyszerű áldozatai által székely népünk közművelődését az idők hosszu sorára biztosítani törekedett;

mindezeket tekintetbe véve:

tanodai elöljáróságunk ma, midőn főtiszteletű püspökünk, Nagy Péter úr ő méltósága vezetése alatt az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházmegyéinek, tanodáinak és a Rikánbelőli egyházközségek képviselőinek részvéte mellett gyászünnepélyt rendez nagy halottunk emlékére, — mielőtt az egek urához emelnők fohászainkat, — a nagy halott iránti kegyeletének, hálájának és tiszteletének kifejezésére Hidvégi gróf Mikó Imre nevét ezen emléklapok által is megörökíteni kivánja és e czélból a Rikánbelőli kommunitásnak, mint alapító testületnek folyó évi szeptember 1-ső napján tartott gyülésében kelt azon határozatot, hogy a Rikán belőlí „székely“ nép, mint első alapító neve mellett mostantól kezdve a második nagy alapító neve is megörökíttessék s így a székely népről és Hidvégi gróf Mikó Imre nevéről „Székely-Mikó“-tanodának neveztessék — magáévá teszi és ezen elnevezés

helybenhagyását és megerősítését az illető felsőbb hatóságnál kérelmezni fogja, egyuttal a Hidvégi gróf Mikó Imre által tanodánknak ajándékozott pecsétnyomó köriratát ily értelemben kiigazítandja.

Ugyanezen ülésen olvassák fel S.-Szentgyörgy város alapító levelét, melynek értelmében Hidvégi gróf Mikó Imre emlékének megörökítésére 100 évig évenként 100 forintot ad a tanodának alapítványul. Ez alapítványi ajánlat azonban felsőbb jóváhagyást nem nyervén, nem váltatott be.

Székely Gergely főgondnok Nagy Péter püspöknek legmélyebb hálāját és köszönetét fejezi ki megjelenéséért, mire a püspök következőleg válaszolt: Megtiszteltetésnek vette az elöljáróság benne helyezett bizalmát s kijelenti, hogy idejövetelével és tartandó emlékbeszédével oly kötelességet teljesít, melyet az elhunyt nagy hazafi iránti tisztelete, hálája és a háromszéki székely nép iránt érzett vonzalma tesz előtte kedvessé; áldást mond a vidékre, a tanodára, hogy miként a nap keleten kél fel, úgy áraszsza fényét és melegét ezen megerősödött és az idők hosszú sorára biztosított nevelőintézet innen, a magyar föld keleti végpontjáról az egész hazára, nemzedékről nemzedékre!

Az egész közönség ezután az ev. ref. templomba vonult, hol Színi János tartott buzgó imát. Az imákra következő ének után Nagy Péter püspök mondotta el egyik legremekebb beszédét.

A népes gyülekezet meghatottan oszlott szét, azzal a meggyőződéssel, hogy a hála és kegyelet adójából a nagy alapító iránt csak egy kis részt róhatott le; egészen leróva sohasem lesz az, mert a hálának és kegyeletnek gr. Mikó Imre iránt élnie kell, míg Háromszéken egy székely lesz!

*

A nagy alapító végrendelete következő:

Végrendelet.

Életem egyik főtörekvése oda irányult, hogy forrón szeretett szülőföldemen a közmüveltség és vallásos érzület emelésére székely hazámfiai szellemi fejlődésére és így közvetve anyagi jólléte öregbitésére is hozhassak bármely csekély áldozatot.

Midőn azért az eseményck újabbi fordulata megszokott és kedvessé vált magányom nyugalmából, életem alkonyán ismét kisodort: itt elfoglalt állomásaim jövedelmét, u. m. három évig folytatott ministeri hivatalom után járt fizetésemet és képviselői napidijjaimat félretéve, egy kis tőkét gyüjtöttem, mely jelenleg a magyar földhitelintézetnél van letéve öt darab tizezer forintos: 121., 554., 565., 761. és 770. számú, tiz darab egyezer forintos: 13091., 13093., 13094., 13095., 13096., 13097., 13098., 13099., 13100. és 13101. számú, összesen 60000 (hatvanezer) forint névértékű zálogLevelekben.

E záloglevelekben levő tőkét, halálom esetére, hagyományozom a s.-szentgyörgyi ev. ref. középtanodának, annak elidegeníthetlen tulajdonául, mindaddig, míg e tanintézet mint ilyen fennáll, a következő feltételek mellett:

1. A fenn elősorolt záloglevelek halálom után legott átmennek a s.-szentgyörgyi tanoda tulajdonába, ugy azonban, hogy a megjelölt egész tőke, letéteménykép, az erdélyi ev. ref. egyházkerületi állandó igazgató tanács levéltárában lévő ellenzáros Wertheim-szekrényben elhelyezendő és mint alapítvány az egyházkerületi pénztárnak számadása alá adandó s csakis kamatai bocsáttatnak a sepsi-szentgyörgyi tanoda használatába, az alább meghatározott módozat szerint:

2. A 60000 frt névértékű záloglevelek kamatjaiból évenként csakis 1.500 (Egyezerötszáz) o. é. forint, vagyis 30000 o. é. névértékű záloglevelek 5% kamatja fizettessék félévi egyenlő részletekben a nevezett sepsi-szentgyörgyi tanodának. E 30000 o. é. névértékű záloglevelek ½%. valamint hagyományom másik felét tevő 30000 o. é. forint névértékű záloglevelek 5½% kamatjaiból pedig félévenként magyar

földhitelintézeti záloglevelek vásároltassanak és ezek a tőkéhez csatoltatván, kamatjaik az eredeti tőkéjével hasonló módon kezeltessenek mindaddig, mig a 30000 o. é. névértékű záloglevelek $^1/_2$% kamatjai és a másik 30000 o. é. névértékű záloglevelek $5^1/_2$% kamatjainak összetett kamatozása következtében, egész alapítványom annyira növekszik, hogy az azt tevő záloglevelek értéke, tőzsdei közép árfolyam szerint 100000 frtra, vagy az akkor forgalomban levő pénznemben ennek megfelelő összegre emelkedend.

A mikor az egész tőke 5% kamatai a tanoda használatába bocsáttatnak.

3. A megmaradt $^1/_2$% kamat bentartva oly tartaléktőkévé alakittassék, a mely összetett kamatozás útján folyvást növekedjék, míg 100000 frtra gyarapodik. Az ezen összegre felgyarapodott tartalék tőkének is 4% kamatja a sepsi-szentgyörgyi tanodának a megjelölt czélokra, félévenként kiadandó, a megmaradt $1^1/_2$% kamatokból új tartaléktőke alakítandó, mely ha hasonlólag 100000 forintra gyarapodott, ennek is 4% kamatja a tanoda használatába bocsátandó, a megmaradt % újból tartaléktőkévé alakíttatván és így tovább.

Meg kivánom azonban jegyezni, hogy a 6-ik pont alatti intézkedésem, az első tartaléktőke 100000 forintra emelkedése után, csakis a tartaléktőkékre alkalmazandó; azaz a tanoda eredeti alapítványom egész 5% kamatját élvezze, és a szenvedett kár a tartaléktőkékből pótoltassék.

4. Az ekkép bentartott kamatoknak, valamint a kisorsolás eshetősége következtében netalán beváltandó záloglevelek árának újabb záloglevelekben leendő elhelyezésére ezennel felkérem és megbizom az erdélyi ev. ref. egyházkerületi állandó igazgató tanácsot, vagy ennek szervezete változása esetében az igazgató tanács helyébe állítandó kormányzó testületet. Az évenkénti kamatokból netán fenmaradó azon részlet, a mely egyszáz forintos záloglevél árfolyamát fel nem éri, addig takarékpénztárilag lévén kamatoztatandó, míg a következő félévi kamatokhoz adva, azokkal együtt záloglevéllé változtattathatik.

5. Bizalomteljesen felkérem az erdélyi egyházkerület

állandó igazgató tanácsát, hogy valamint a kezelése alatti más alapokról, ugy ez alapítványom tőkéjéről és kamatjai által évenkint történt szaporodásáról mind az egyházkerületi közgyűlést, mind a sepsi-szentgyörgyi tanoda elöljáróságát évenként részletesen értesíteni kegyeskedjék.

6. Ha előre nem látható válság következtében a jelenben folyó pénz értéke jelentékeny csökkenést szenvedne: akkor alapítványomnak az értékcsökkenés után felerésze kamatozzon a többször nevezett tanoda szükségei fedezésére, másik fele pedig mindaddig összetett kamatozás utján gyarapíttassék, míg az értékcsökkenés által szenvedett kár ki leend pótolva.

7. Ugy a halálom után legott a sepsi-szentgyörgyi tanodának alapítványom kamataiból fizetendő évenkénti 1500 o. é. frt, mint az összetett kamatozás következtében 100000 frt értékig felszaporodandó tőke és alakulandó tartaléktőkék megjelölt százalékú kamatai a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. tanodában tanári fizetésekre és a szükség szerint tanczélokra fordítandók. Hogy e kamatokból évenként mennyi fordíttassék tanári fizetésekre, mennyi tanczélokra? annak elhatározását az illető tanoda elöljárósága bölcsességére bizom, az egyházkerületi kormányzó testület főfelügyeleti joga fentartása mellett. De

8. az ellen határozottan tiltakozom, hogy ezen alapítványom kamatai, bármi czimen és ürügy alatt, a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. tanodán kivül — míg az fennálland — bármily más intézetre fordittassanak.

9. Ha pedig előre nem látható bármily okok, változások következtében, a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. tanoda — melynek évszázadok hosszu során nemcsak fenmaradását, hanem gyarapodását, virágzását lelkemből óhajtom és remélem — megszünnék: egész alapítványom egy Sepsi-Szent-györgyön felállítandó Székely árvaház alapjául fordíttassék és e székely árvaház főkormánya az erdélyi ev. ref. egyházkerület az időszerinti kormányzó testülete kezében legyen; a melyet, ez eshetőségre a nevezett árvaház szervezésével, felállításával ezennel megbizok és lelkiismeretes gondozására felkérek.

10. Azon nem remélt esetőségre, ha a most oly szilárd alapokon álló magyar földhitelintézet akár megszünnék, akár hitelében csökkenne: felhatalmazom erdélyi egyházkerületünk az időszerinti kormányát, vagy kormányzó testületét, hogy egyetértve a sepsi-szentgyörgyi tanoda elöljáróságával, az alapitványomat tevő magyar földhitelintézeti zálogleveleket lehető legelőnyösebben értékesíttesse és a tőkét kellő biztosítás mellett elhelyezhesse. Azt az egyet határozottan kikötvén, hogy alapítványom tőkéjéből legkisebb részletet se kölcsönözhessen, bárminemű biztosíték mellett is, egyes magánzóknak. A záloglevelek elárusítása következtében, netán bekövetkező értékcsökkenés kipótlására a 6-ik pont alatti intézkedésem szolgál irányadóul.

Ez alapitványt — melyet székely nemzetem iránti határtalan szeretetem némi jeléül tettem — a jövő nemzedékek mindazon tisztelt tagjai hazafias és lelkiismeretes gondozásába ajánlom, kiknek egyházkerületünk szervezete szerint részökbe jutand közvetve, vagy közvetlenül befolyni annak kezelésére. Remélem és hiszem is, hogy valamint én magam, minden mellékes tekintetek nélkül, egyedül szülőföldem és egyházam iránti kegyeletes szeretetből hozom igénytelen áldozatomat a közjó szent oltárára, szintugy nem fognak soha hiányozni e szent oltárnak felkent valódi papjai, a kik gondosan fognak őrködni, hogy ez oltár-tüze ki ne aludjék. Irtam Kolozsvártt, márczius 19-én 1876.

Gróf Mikó Imre s. k.

Fennirt grf Mikó Imre ur ő nagyméltósága alólírtakat magához kéretvén, midőn mindnyájan jelen voltunk, előttünk nyilvánította, hogy ezen irat ő nagyméltóságának sajátkezüleg írt végrendeletét tartalmazza, mely nyilatkozatról nevünk aláírásával bizonyítunk, mint e végre felkért és ugyanazon időben jelenvolt tanuk. Kolozsvártt, jun. 6-án 1876.

B. gr. Thoroczkay Miklós s. k. ***Nagy Péter*** s. k.

Gr. Bánffy Béla s. k. ***Szabó Károly*** s. k.

Ha az első lapon felsorolt záloglevelekből, addig, míg az egész összeg rendeltetése helyére áttétetnék, egy vagy több kisorsoltatnék, a kisorsoltak a magyar földhitelintézetnél letéteményezett más zálogleveleimből kipótlandók. Kolozsvártt, 1876. junius 6-án.

Gróf Mikó Imre s. k.*

Az építkezés befejezése és gr. Mikó Imre fejedelmi alapítványa után, azt lehetett volna remélni, hogy a Székely Mikó-tanoda gyorsan és zavartalanúl fog fejlődni. Sokan is gondolkoztak így, nem vetve számot, hogy a multak zavarainak elenyésztetésére még ilyen eszközök felett rendelkezés mellett is huzamosabb időre van szükség. Még a kommunitás 1876. szept. 1-én tartott ülésében Császár Bálint azt indítványozza, hogy: 1. Mondja ki a gyűlés, hogy a tanoda főtanodai rangra emeltessék; 2. ennek létesítésére kérje meg a kormányt, hogy a négy osztályú gazdasági állami iskola szüntettessék be s jövedelme a tanodához kapcsoltassék. Evvel szemben Horváth László azt indítványozza, hogy fokozatosan, államsegély nélkül, fejlesztessék főtanodává. A gyűlés mindkét indítványt bizottsághoz teszi át.

A vérmes reményeket nagyon lehűtötte volna, ha valaki a csupasz valót tárta volna fel. A helyzet képe a maga ridegségében ez. Jelenleg nincs a tanodának egy rendes tanára sem, a meglevő ideiglenes tanerők javadalmazása is nagyon kevés. Van azonban nagymérvű kamathátráléka, nagymeny-

* Ezen végrendeletet a Székely Mikó-kollegium levéltárában levő, Schilling Rudolf kolozsvári kir. közjegyző által az eredeti után hitelesített másolatból sajátkezüleg írtam le.

Sepsi-Szentgyörgyön, 1890. jan. 31-én.

Domján István s. k.

nyiségű, biztosítatlan alapítványi követelése és egyikből sem tud bevenni, csak jelentéktelen összegeket, mert az akkori jogügyi tanácsosa, Kökösi Endre, mint a pénztárnok panaszolja több izben, ha hajt is fel követeléseket, azokat magánál tartja s nem szolgáltatja be az iskola pénztárába. Van 22000 forint adóssága, melyért S.-Sztgyörgy város vállalt kezességet, ezenkivül 4000 frt körül váltó adóssága, s az építésnél dolgozott mesterembereknek tartozik még mintegy 2500—3000 frttal. Adósságai tehát, kevés hián annyira mennek, mint a Mikó-alapítvány folyósított felerésze, csakhogy mig ez 5%-ot jövedelmez, az adósságok után 6% sőt 12% kamatot is kell fizetni.

Jövedelmei csakis annyival szaporodtak valóban, mennyi az épület földszinti részében levő üzlethelyiségek bére, évenként 1600—1900 frt. Nehezítette a helyzetet még az is, hogy Vajna Sándor, az eltávozott igazgató, távozása alkalmával az ügyiratok igen nagy részét nem adta át s ezek hiányában tájékozódni is alig lehetett.

Az elöljáróság e nehéz helyzetben, főleg hogy az anyagi gondokon könnyítsen, a kommunitáshoz fordul. A kommunitás össze is ül 1877. április 9-én, de segítség helyett még heves támadásban részesül az elöljáróság. Nagy Sándor interpellál: 1. Minő intézkedéseket tett a gondnoki kar a tanszékek betöltésére? 2. A Mikó-alapból a jelen tanévre esedékessé váló 1500 frtot miképpen akarja felhasználni? 3. Mit tesz a jövő évre járandó 1500 frttal? 4. Akarja-e az intézetet a kor kivánalmainak megfelelő rendes tanárokkal ellátni? 5. Mi okból akarja a gondnoki kar, hogy jövőre is a régi formák mellett maradjanak, mivel csak igazgatótanárt akar beállítani?

A gondnoki karból Dónáth József válaszol ez interpellatiókra: nincs mód jelenleg a régi formák-

ból kibontakozni, mert a bevétel mintegy 8000 frt s a kiadás is ugyanannyi.

A válasz nem vétetik tudomásúl, hanem mint általános óhajtást, kivánja a gyűlés az igazgató tanácshoz felterjesztetni s megkérni, hogy a folyó évi egyházkerületi közgyűlésen két tanár választassék, egyik igazgatónak, másik tanvezetőnek, fizetésük legyen 1000—1000 frt, 100—100 frt házbér és 50—50 frt ötödéves korpótlék 1200 frtig. Ezek mellé aztán csak 3 segédtanár kell 500—500 frt fizetéssel.

Az új épület végleges befejezésére és a függő adósságok kifizetésére vegyen fel kölcsönt az elöljáróság az egyházkerülettől.

Mindezeket a teendőket az elöljáróság magától is tudta, tett is előlegesen már intézkedéseket, még pedig, minthogy a viszonyokat jobban ismerte, ezeknek megfelelőbben.

A jövedelem némi növelése czéljából még 1876. szeptemberében határozatot hoznak a tandíjkedvezményekre vonatkozólag. Minthogy a tandíjkedvezménynyel sokan visszaélnek, jövőre csak azok tarthatnak igényt kedvezményre, kiknek szülői hat hold földnél kevesebbet birnak; az ennyinél többel birók csak kivételes esetekben, pld. sok gyermek, nyomasztó adósság stb. A szegénységi bizonyítványt azon vidék gondnoka is irja alá, hová való a kérelmező. Érdekes szinben tünteti fel a határozat Háromszék akkori anyagi viszonyait is.

Utasítják a pénztárnokot, hogy a lóbeszerzési alapból tett ajánlatokat szedje össze s véleményes jelentésével jövő ülésre terjessze be.

Vajna Sándort felszólítják a végleges leszámolásra s az ügyiratok kiadására.

Az 1877. márczius 7-én tartott ülésből intézkednek a jövő évi tanerők beállításáról.

A jövő 1877/8-ik iskolai évre választassék egy

rendes tanár, ki az igazgatói teendőket is végezze; javadalmazása lesz a gróf Mikó alapítványának kamataiból 1200 frt s természetben szállás, vagy 100 frt szálláspénz. A kamatokból fenmaradó 200 frtból és a volt igazgatói fizetésből — a körülményekhez képest, — lehetőleg mindenik középosztályba tanári képesítéssel biró egyének, mint segédtanárok fognak alkalmaztatni. A jövő 1878/9-ik iskolai évre pedig még egy második rendes tanári tanszék állíttassék fel.

Ez intézkedéseket az igazgatótanács is helyben hagyja; tudomásul veszi, hogy a választandó rendes tanár szakcsoportja a classica-philologia legyen; de óhajtását fejezi ki, hogy már ez alkalommal a második rendes tanári szék is töltessék be.* Az elöljáróság azonban kénytelen egész határozottsággal kijelenteni, hogy a második tanszék, az anyagi erő elégtelensége miatt ez évben semmiesetre sem tölthető be, hanem csak segédtanárral pótolható.

Jellemzi az anyagi helyzetet, hogy a költségelőirányzatban az alapítványok elmaradó kamataira 2551 frtot kellett előirányozni.

Az alapítványok ügyének rendezése czéljából intézkednek, hogy Köközssy Endrétől az iratok és nála levő pénz vétessenek be s adassanak át Künnle József ügyvédnek; az alapítókat körlevélben értesítik, hogy az ösztöndíjakra tett kegyalapítványok kivételével, mindenkinek megengedtetik, hogy az 1876. év végével lejárt és esedékessé vált kamathátrálékaikat tőkésíthessék, szabályszerű kötvény kiállítása és 8%-os kamat mellett; a kik erre nem hajlandók 1877. év végével bepereltetnek.

Lépéseket tesznek, hogy a függő adósságok kifizetésére olcsóbb kölcsönt kapjanak s Lázár Mihály és Révay Lajos jelentik is, hogy a kerületi közgyű-

* 329. és 397—877. sz. leíratok.

lés alkalmával igéretet kaptak 6—7000 frt kölcsönre. Ez azonban csak igéret maradt; a tanoda évi jövedelméből kellett legnagyobb részt, apránként, — a nyomasztó viszonyok daczára is, — törleszteni e sulyos függő tartozásokat.

A juniusi elöljárósági ülésen hivják meg a jövő évre segédtanárokul, de szavazattal biró elöljárósági tagokul Simó Dénezs, Bodor Domokos és dr. Szász István tanárokat, évi 700 frt fizetéssel és szállással, melyben azonban benne van az eddig a tanulóktól élvezett privát tandíj is. Ezt ezután a tanulók a közpénztárba kötelesek fizetni.

Előkészületeket tesznek az új épület felszentelési ünnepére; de ezt a püspök figyelmeztetése következtében, tekintettel a nagy jégvihar által okozott károkra, ez évről elhalasztják. Ez épület felszentelése aztán végleg el is marad.

Az új épületet egyforma vaságyakkal szerelik fel, melyeknek darabja 5 frt s ágydíjul a beszerzési ár 20%-át veszik.

Az egyházkerületi közgyűlés rendes tanárnak és igazgatónak Görög Istvánt választotta meg, ki állomását augusztus hónap végén el is foglalja s a szeptember 5-én tartott elöljárósági ülésen már jelentést is tesz eddigi működéséről.

Ugyane gyűlésen Fülöp Gézát felmentik kötelezettsége alól s buzgó, önzetlen működéséért meleg köszönetet szavaznak.

Görög István igazgatósága idejében az előbbieknél összesen kedvezőbb korszak látszott kezdődni a tanoda életében. Görög István a képzett tanárok közé számítható s már idejövetele előtt húzamosabb időt töltött a kolozsvári ref. kollegiumban, mint segédtanár, mely kollegium az erdélyi ref. középiskolák között különösen azokban az években, az egyetem hatása alatt, első helyen áll a modern irányú fejlődés tekintetében. Görög István a Kolozs-

vártt elsajátított elveket akarja S.-Szentgyörgyön is életbe léptetni. Feladatában nagy segítségére van a segédtanári kar, melynek tagjai, a megelőző időkhöz képest, szintén a legkiválóbbak.

Fájdalom, hogy ez a kor csak látszott bekövetkezni, mert Görög Istvánt csakhamar a halál ragadja el, Simó Dénezs és dr. Szász István pedig átlépnek az ez időben felállított polgári iskolához, hol jobb fizetésre és biztosabb jövőre van kilátásuk az idő szerint.

E rövid korszak kiemelkedőbb eseményei a következők. A Teleki könyvtár Mikó-kollegiumnak illető részének átvétele és a Béldi-féle ház földszinti részében elhelyezése; a lakószobák berendezése, a „Székely Nemzeti Múzeum“ befogadása és az erd. ev. ref. tanárok 1879-iki értekezlete.

A Teleki-könyvtár átvételére gr. Teleki Domokos még 1875. októberben felszólítja az előljáróságot, de az átvétel elmarad, úgy hogy 1876. áprilisben a gróf arról értesíti az előljáróságot, hogy ő a könyvtárt M.-Vásárhelyig elszállíttatja s azután gondoskodjék az előljáróság. Az előljáróság a marosvásárhelyi tanodát kéri fel, hogy intézkedjék a vasúti szállításról s végre is 1876. végén Gálfi Sándor adja vasútra s úgy érkezik meg Sepsi-Szentgyörgyre, hol egy évi ideiglenes elhelyezés után hosszabb időre elhelyezik az említett helyiségben.

Valamint a Mikó-tanoda, úgy a „Székely Nemzeti Múzeum“ is lételét, közvetve gr. Mikó Imrének köszöni. Az ő példája, az „Erdélyi Múzeum“ alapításával hatott buzdítólag Cserey Jánosnéra, ki lelkesülve családja multján is, megkezdte a régi kor emlékeinek gyüjtését. Maga elé tűzött feladatában buzgó támogatóra talált Vasady Gyulában s rövid idő alatt a gyüjtemények annyira szaporodtak, hogy az imecsfalvi ősi házban nem fértek el. A

lelkes honleány ekkor felajánlotta szeretett székely népének azzal a kikötéssel, hogy székhelye mindig Háromszéken legyen. E fölött is versenyezett a két város: K.-Vásárhely és S.-Szentgyörgy; ez utóbbi győzött. Háromszék közönsége a Mikó-tanodát kérte fel, hogy helyiséget adjon a műkincseknek s az elöljáróság Székely Gergely főgondnok emelkedett szellemű ajánlata alapján kész szívvel adja át e czélra a Béldi-féle ház emeleti részét, nem kötve ki mást, minthogy a tárgyak a tanítás czéljaira fölhasználhatók legyenek. Ez időtől fogva a Székely Nemzeti Múzeum egy hajlékban van a Mikó-tanodával, 1890. óta még szorosabb viszonyban, mert ez idő óta az elöljáróság a múzeum kezelését is elvállalta. A múzeum jelenleg negyedik helyen áll az országban, a vidéki múzeumok között.

A fennebbiek mellett nagy gondot fordít az elöljáróság az anyagi ügyek rendezésére. Igy a számadások rendezése mellett 1877. deczemberi ülésből engedélyt kér az igazgatótanácstól, hogy

a) az olyan alapítványok, melyek felvehetetlenek, töröltessenek.

b) Kivéve a családi és más bizonyos feltételekhez kötött alapítványokat, az összes pénzalapok együttesen, összevont központi számadásban kezeltessenek; jelesen és főként az építési alaptőkék és az építésre nehezedő terhek, az új épület jövedelmei is az összesített pénztári számadásba vonassanak össze, a fenntartási és építési alap kölcsönös követelései leszámoltatván, együtt kezeltessenek, annyival inkább, mert midőn egyfelől a tanoda fentartási alapból az építési alapra tetemes kölcsönök vétettek fel, másfelől az új tanodai épület 2300—2400 frt (boltok jövedelme 1800—1900 frt; ágyhely és lakásdíj 500 frt) biztos jövedelmet hoz a tanoda fentartási alapjához; a lényeg nem változik, de a kezelés egyszerűbb,

a számadás világosabb és könnyebben ellenőrizhető lesz.

c) Hogy az oly alapítókkal, kik kölcsönt adtak: kölcsönös leszámolás történhessék.

E kérésen kivül az elöljáróság az 1878. év folyamán megújítja régebbi kérését kölcsönért, hogy függő adósságait törleszthesse. Az igazgató tanács kilátásba is helyezi a kölcsönt, de megint megtagadja.

A végleges kibontakozásra és rendbejövésre vezető út végre 1878. végén nyílik meg, midőn az igazgató tanács 1504—878. sz. leiratában engedélyt ad a vagyoni ügyek olyan módon rendezésére, mint azt az elöljáróság kérte volt. Ez alapon kezdődik meg aztán a lassú kibontakozás, mely azonban tíz évnél is tovább tart.

Az 1878. év elején értesíti az igazgató tanács az elöljáróságot, hogy a mult évben tartott egyházkerületi közgyűlésen a lemondott Gyárfás István helyére főgondnoknak Dónáth József választatott meg. Az elöljáróság örömmel veszi tudomásúl, mert a kitüntetés méltóbbat nem érhetett volna.

Lassú, de folytonos munkálkodás közt érkezik el 1879. augusztus 23-ika, mikor az erdélyrészi ref. tanárok értekezlete kezdődik. Az értekezlet lefolyásáról szeptember 16-án Görög István igazgató a következő jelentést teszi:

Az értekezlet tagjai augusztus 23-án a délutáni vonattal Földvárra érkeztek, onnan tanodánk pártfogói által önként felajánlott kocsikkal a városba szállíttatván, elszállásoltattak.

Aug. 24-én d. e. 8 órakor a tanoda nagytermében előértekezlet tartatott a tanácskozási tárgysorozat megállapítására; 10 órakor az értekezlet tagjai testületileg a helybeli ev. ref. templomba mentek isteni tiszteletre, melynek végeztével tisztelgő látogatásokat tettek. Délután 3 órakor a

tanoda helyiségeit, könyvtárát, gyüjteményeit, folytatólag a város területén levő egyéb intézeteket, nevezetességeket tekintették meg.

Aug. 25-én délelőtt 9 órakor történt meg az értekezlet ünnepélyes megnyítása, elnök Székely Gergely főgondnok, emelkedett szellemű beszédével s a tanácskozás folytattatott 26. és 27-én.

Jelen voltak az értekezleten: a nagy-enyedi Bethlen-főtanoda részéről: dr. Kovács Ödön, Székely Ferencz, Lőte Lajos, Nagy Lajos és Vincze Dániel; a kolozsvári főtanoda részéről: Szabó Sámuel, Parádi Kálmán, Debreczeni József, Hegedüs István, Geréb Márton és dr. Török István; a m.-vásárhelyi főtanoda részéről: Páll Károly, Lénárd József; a sz.-udvarhelyi főtanoda részéről: Szakács Mózes, Bod Károly, Gönczi Lajos, Félegyházi Antal, Benkő Gyula; a zilahi tanoda részéről: Török István és Berényi János; a szászvárosi részéről: Dósa Dénezs, Sándor János és Deák Gerő; a s.-szentgyörgyi Székely Mikó-tanoda részéről: Dónáth József főgondnok, Réz Farkas, Révay Lajos gondnokok, Görög István igazgató, Simó Dénezs, Bodor Domokos és dr. Szász István. Jelen voltak még: Gáspár János alsó-fehérmegyei tanfelügyelő, mint tiszteletbeli tag; a sepsi egyházmegye számos lelkésze, élükön az officialistákkal, nehány lelkész a kézdi és orbai egyházmegyékből, végül a tanügy iránt érdeklődő igen szép városi és vidéki közönség.

Az értekezlet fontosabb tárgyai voltak: tanodánk utolsó 10 évi történetének felolvasása Görög István ig. tanár által; új gimnaziális tanterv készítése, a testvértanodák által az igazgatótanácshoz felterjesztett ilynemü munkálatokból a kolozsvári tanári kar által összeállított operatum és az állami tanterv alapján; végül a tanári özvegy-árvai pénztár megvizsgálása.

Diszebédet rendeztek: a tanoda gondnoki kara

aug. 25-én, a városi tanács aug. 26-án, Székely Gergely főgondnok aug. 27-én, kinek vendégszerető házánál tartotta az értekezlet utolsó gyűlését, valamint a szokásos zárgyűlést is. E zárgyűlés, hol szokás szerint őszintén, leplezetlenül szokta feltárni mindenki az illető tanoda belélete, berendezése és gyüjteményei felől szerzett tapasztalatait: tanodánkat illetőleg valódi fénypontja, örömünnepe volt az értekezletnek. Ama rend és tisztaság, — mondá egyik kolozsvári kollegánk, — melyet a tantermekben, lakszobákban, folyosókon, udvaron, szóval az egész intézetben találtunk, meglepett mindnyájunkat s meggyőzött a felől, hogy a fiatal intézet sorsa avatott kezekben van; úgy a természettani, mint a természetrajzi gyüjtemények az igényeknek teljesen megfelelők, rendben tartvák s csupán ez utóbbi számára óhajtottunk volna más helyiséget azon okból, hogy egyfelől az illető szaktanárra a berendezés megkönnyitve, másfelől a gyüjtemények fenmaradása kellően biztosítva legyen.

Örömmel vette tudomásul továbbá az értekezlet az özv. Cserey Jánosné úrasszony által alapított Székely Nemzeti Múzeumnak tanodánkban lett elhelyezését, mely addig is, de főleg ha ez intézet kinövi magát, nagy segédeszköze leend az oktatásnak s jegyzőkönyvileg köszönetet szavazott a nemeslelkű alapitónőnek.

Felsorolja ezután azokat a városi polgárokat, kik az értekezlet tagjainak ellátásában segédkeztek, a közétkezések költségeit, melyek összesen 197 frt 56 krra mentek, s melyből a gondnoki kar 170 frtot, a tanári kar 13 frt 30 krt, az iskola pénztára 14 frt 26 krt hordozott.

A következő 1880. évben ismét, az előbbinél nevezetesebb gyűlés szinhelye lesz S.-Szentgyörgy városa és a Székely Mikó-tanoda. Az erd. ev. ref. egyházkerület itt tartja évi rendes közgyűlését.

E közgyűlést megelőzőleg a már nehány év óta szünetelő kommunitás ismét életjelt ad magáról. Mozgalom indúl meg, hogy az egyházkerület új szervezetébe valamiképen ez a testület beillesztessék. E mozgalom és a különböző tárgyalások eredménye azonban csak az lesz, hogy mind inkább bizonyossá válik, hogy ez a testület, mely a multban annyi jó szolgálatot tett, a jelen viszonyok között már többé, úgy mint a multban volt, fenn nem állhat. Érzik ezt mindinkább s a törekvés végre is csak arra szorítkozik, hogy e testület legújabb és legkiemelkedőbb alkotásának kormányzásában bizonyos jogokról biztosittassék. Ezeket meg is nyeri, mint látni fogjuk, de hasznát nem veszi.*

A Székely Mikó-tanoda elöljárósága is a szerzett tapasztalatok fölhasználásával igyekszik tőle telhetőleg közreműködni, hogy a gyűlés alkalmával a tanoda anyagi és szellemi ügyei minél nagyobb sikerrel rendeztessenek.

Behatóan foglalkozik a Mikó-tanoda ügyeivel az igazgató tanács is. Véleményeket, javaslatokat kér be a kommunitástól, elöljáróságtól, a vagyonkezelésre és főképpen, tekintve a kommunitásnak a tanoda igazgatásába befolyását s azon hátrányos helyzetet, hogy a gondnok urak távol lakása és elfoglaltatása miatt gyakran huzamos időn át nem lehet elöljárósági gyűléseket tartani; adjon véleményt az elöljárósági gyűlések tagjainak, különösen gondnokainak és azok hatáskörének megállapítása tekintetéből.

A nagy arányokban megindult tevékenységre zsibbasztólag hat egy váratlan csapás: Görög István halála, 1880. április hónapban.

E haláleset nemcsak egyetlen rendes tanárától és igazgatójától fosztotta meg az intézetet, hanem

* L. Báró Kemény Gábor megnyitó beszédét az 1880. évi közgy. jkvben.

benne azt az erőt is elragadta, ki az eddigiekből itélve, igen alkalmas lett volna a további fejlesztésre.

Május hónap 23-án kezdte meg az egyházkerületi közgyűlés tanácskozásait, S.-Szentgyörgyön. A negyedik napon, 26-án került tárgyalás alá a Székely Mikó-tanoda ügye.

Felolvastatik az igazgatótanácsnak a Mikó-tanoda előljáróságának szervezetét, vagyoni ügyeinek rendezését és vagyonkezelését tárgyaló előterjesztése, mely szerint a mult évi november havában tartott egyházkerületi közgyűlés 32. jkvi sz. a. kelt határozata első pontjában a sepsi-szentgyörgyi tanodánk vagyona kezelésének szabályozását függőben hagyva, utasíttatott az igazgató tanácshogy ezen tanoda előljáróságától beveendő nyilat, kozat alapján a szabályozás tekintetéből terjeszszen javaslatot a folyó évi egyházkerületi közgyűlés elé; tekintettel azon befolyásra, melyet a Rikánbelőli kommunitás azon tanoda igazgatására gyakorol s melynek folytán azon tanodánk szervezete a többi tanodánk szervezetétől eltér. Ezen megbizatás folytán az igazgatótanács f. évi január 27-ről 114. sz. a. felhivta nevezett tanoda előljáróságát, a többi tanodák vagyona kezelésére és ellenőrzésére nézve életbe léptetett szabályzatra vonatkozó nyilatkozatának és az előljáróság szervezését tárgyazó javaslatának megállapítására és annak felküldésére, egyidejüleg a tanoda ügyeinek megvizsgálására kimondott bizottságot megtalálta, vizsgálatának oly időben megejtésére, hogy a szerzendő részletes adatok alapján az igazgatótanács még a folyó évben tartandó egyházkerületi közgyűlésen nyujthassa be javaslatát. A tanoda előljárósága azonban mind ez ideig nem küldhette fel véleményes jelentését s mivel alig remélhető, hogy a tanoda előljárósága -- az idei egyházkerületi közgyűlés előtt — felterjesz-

tését felküldje, s mivel az igazgató tanár sajnos elhunyta azon tanoda szervezését még sürgetőbbé tette, s mivel a tanoda ügyei megvizsgálására kinevezett bizottság szakavatott és részletes jelentéséből s a Rikán belőli kommunitás felterjesztéséből, a tanoda szervezésére szükséges adatok rendelkezésére állanak: az igazgatótanács ajánlja a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésnek a tanoda szervezetének a folyó évi közgyűlésen leendő megállapitását. És pedig:

1-ször. A tanoda vagyoni ügyei megvizsgálására kinevezett bizottság jelentéséből az igazgatótanács szükségesnek tartja annak felemlítését, hogy nevezett tanodánk alaptőkéinek csaknem kétharmadrésze biztosítatlan. Ezen méltó aggodalmat keltő tény megfejtését a bizottság abban találja, hogy á biztosítatlan tőkék majdnem kivétel nélkül a tanoda részére önkéntesen tett ajánlatoknak köszönik létetüket; de mert az ajánlattevők egy része — a tanoda iránt érzett meleg érdeklődésből — anyagi erejét tulhaladó áldozatra kötelezte magát, más része anyagi körülményei sulyosodásával és elhalálozásukkal a buzgóságból elvállalt adományok befizetésében, nemcsak részben, hanem teljesen akadályozva vannak: a biztosítatlan alapítványoknak egy tekintélyes része felhajthatatlannak tekinthető. A tanoda megerősödését és óhajtott berendezését nagyban akadályozza az összes tőkék értékének egyötödrészét meghaladó adóssága, melynek törlesztése tűzendő ki első és főfeladatúl és ezen czél elérhetése végett nélkülözhetetlen szükségesnek látja a kiadásoknak lehető legkisebbre szorítását, a tanoda jövedelmeinek, különösen a tetemes kamathátralékoknak erélyes felhajtása által lehető legnagyobb emelését. A tanoda törzstőkéjének rendezése tekintetéből szükségesnek látja az igazgató-tanács a biztosítatlan, de felhajtható tőkének és kamatainak

a felhajthatatlanoktól külön sorozását, a felhajthatóknak vagy felhajtása vagy biztosítása elrendelését, a felhajthatlanoknak pedig a szoros értelemben vett tőkekimutatástól elkülönítve, csakis nyilvántartásban vezetését elrendelni. Mivel a bizottság jelentéséből meggyőződött az igazgató-tanács, hogy a tanoda per alatt álló s részben felhajtott követelései a megbizva volt jogi képviselővel nem számoltattak el és az eddig megbizott jogi képviselő a tanoda további jogi képviselésére nem hajlandó: ajánlja az igazgató-tanács más jogi képviselő megbizását, szükség esetében rendszeres évi fizetés megállapítása mellett.

2-or. A tanodai elöljáróság tagjai számának és betöltése módjának megállapítása tekintetéből, valamint a Rikán-belöli kommunitás azon felterjesztése megvilágosításáúl, melyben a kommunitás részéről két papi gondnok választása engedélyezéséért folyamodik az egyházkerületi közgyüléshez: az igazgatótanács szükségesnek tartja rövid pillantást vetni a tanoda szervezetének multjára. A volt egyházi főtanács a tanoda szervezése alkalmával a tanoda részéről három főgondnok, a Rikán-belöli kommunitás részéről négy világi algondnok és két papi gondnok választását engedélyezte, azon határozott kikötéssel azonban, hogy jövőre mind a gondnokok kinevezésére, mind a tanárok választására nézve az általános gyakorlat mellett kiván maradni. Sepsi-Szentgyörgy városa 1860-ban 24,000 frt alapítványt tévén le a tanoda alapjára oly feltétellel, hogy a város az elöljáróság gyüléseiben egy gondnok által képviseltessék, 1867-ik évben — az alapítványnyal egyidejüleg elfogadott feltétel értelmében — kivánta képviseltetését és a gondnoki kinevezésre megtette ajánlatát. A volt egyházfőtanács 1870. évi 121. sz. a. kelt határozatával a város által tett ajánlat folytán egy algondnok választását helyben is hagyta,

fentartván jövőre a rendes szabályok megtartását. Az igazgatótanács tekintettel a tanoda történeti multjára s tekintve a kinevezett bizottság által hangsulyozott és az igazgatótanács előtt is tudvalevő azon körülményre, hogy a tanoda jelenlegi számos tagból álló gondnoki kara mellett is a tagok szétszórt lakása okán a tanoda ügyei fontosságának és sürgősségének megfelelő időben nem tarthatók meg az elöljárósági ülések; tekintve, hogy míg egyfelől az igazgató-tanács — a közkormányzat érdekeinek biztosítása szempontjából — az ellenőrző felügyeleten tágitani veszélyesnek tartja, másfelől tagadhatatlan levén, hogy minél több értelmiség vonatik be a jogok gyakorlatának körébe, annál biztosabb a protestantizmust érhető legnagyobb veszély — a közügyek iránti közönyösség elháritása: kimondandónak véleményezi, hogy a sepsi-szentgyörgyi tanoda elöljárósága áll: a rendes tanárokon és erre szabályszerüen képesített segédtanárokon kivül az összes és pedig kivétel nélkül egyenlő gondnoki jogokat élvező gondnokokból; a godnokok egyenkint az egyházkerületi közgyülés által rendes hármas candidatió útján választandók és pedig candidálva maga a tanoda két fő- és két algondnokot; a Rikán-belőli kommunitás egy fő- és két algondnokot; Sepsi-Szentgyörgy városa — hitsorsosaink közül — egy algondnokot; önként értetvén, hogy a jelenleg működő gondnok afiai minden jogai fentartatnak.

3-or. E helyen az igazgató-tanács kiterjeszkedik a vizsgáló bizottság azon ajánlatára is, mely szerint még egy rendes tanár volna alkalmazandó azon tanodánál, és a tanoda elöljáróságának azon felterjesztésére, mely szerint a classica-litteraturai tanszéken kivül még a folyó évi egyházkerületi közgyülésen a természet és mennyiségtani tanszék betöltését, sőt a természetrajz és földrajz

tanításával összekötött tanszék rendszeresítését is kéri.

Meg van győződve az igazgató-tanács, hogy a kormányzó testület munkavégző tagjai szaporítását s illetőleg a rectori és paedagogarchai teendők kivánatos megoszthatásának mielőbbi valósítását a tanoda jövője iránt minden melegen érdeklődő óhajtandónak tartja; de az igazgató-tanács épen a tanoda érdekében előzetesen utasítandónak véli az egyházkerületi közgyűlés által az igazgató-tanácsot arra, hogy a tanoda elöljáróságával egyetértőleg, azonnal és erélylyel bonyolítsa le a tanoda összes pörös ügyeit, telekkönyvileg biztosíttassa a künn levő követeléseket, Sepsi-Szentgyörgy városától is kieszközölvén a 24000 frt alapítványról szóló kötelező alapítványlevelet; juttassa végmegoldásra az építési részvénytőkék ügyét, a tanoda minden tartozását törleszsze, s az így kitisztázandó vagyonügy állásához képest, terjeszszen a fölállítandó második rendes tanári székre nézve — szintén a tanoda elöljáróságával egyetértve — a jövő évi egyházkerületi közgyűlés elé véleményes javaslatot. Az így rendezendő vagyoni viszonyok biztos alapot nyujtanának azután annak megitélésére, ha egy vagy két év mulva lehet-e a harmadik tanári állomás rendszeresítésére nézve az igazgató-tanács és tanoda elöljárósága által a szükséges lépéseket megtétetni; kéri az igazgató-tanács az egyházkerületi közgyűlést ez ügynek a jövő évi egyházkerületi közgyűlésig való elintézését az igazgatótanácsra és a tanoda elöljáróságára bizni oly felhatalmazással, hogy a candidatio esetleg a jövő évben tartandó egyházkerületi közgyűlés megnyitása előtt kiirható legyen.

4-er. Az egyházkerületi közgyűlés szükségesnek tartá már a mult évi közgyűlés idején a tanodai vagyonok kezelésére és ellenőrzésére nézve a

legszigorubb szabályok megállapítását, mely szabályzatot a Székely Mikó-tanoda kivételével minden tanodára nézve életbe léptetett; az igazgató-tanács a fennebb felfejtettek folytán kétszeresen szükségesnek tartja a megerősítendett és kiegészített s.-szentgyörgyi tanoda elöljáróságának az iránt való útasítását, hogy ezen vagyonkezelési és ellenőrzési szabályokat teljes szigorral vegye alkalmazásba, s kéri annak kimondását, hogy az 1879. évi 35. sz. a. kelt határozat hatálya a s.-szentgyörgyi Székely Mikó-tanodára is kiterjesztetik.

Kevés szünet után a tárgyalás tovább folytattatván Dónáth József főgondnok élőszóval előterjesztett tüzetes indokolás után, beadja a következő határozati javaslatot:

Mondja ki a közgyűlés, hogy igazgató-tanács javaslatát a következő észrevételekkel és módosításokkal fogadja el:

a) Megnyugvással értesült kerületi közgyűlésünk a tanodai elöljáróság által adott felvilágosítások alapján arról, hogy a tanoda anyagi ügyei kedvezőbb állapotban vannak, mint az igazgatótanács javaslatának bevezetésében elő van tüntetve; mint szintén arról is, hogy az ezelőtt két évvel lemondott jogi képviselő helyébe más képviselő választatott, ki a tanoda anyagi ügyei rendezésében és védelmében buzgósággal és kellő eredménynyel jár el.

b) A javaslat 2-ik pontjában a tanodai elöljáróságra vonatkozó intézkedés — tekintettel a helyi viszonyokra — azzal bővittetik ki, hogy mind a jelenleg élő, mind a jövőben választandó fő- és algondnokok közül azok, a kik egy évig nem vesznek részt a tanoda ügyeinek kormányzásában és kimaradásukat kellőleg nem indokolják, — tekintessenek lemondottaknak.

c) A javaslat 3-ik pontjára vonatkozólag az

adósságok törlesztése a S.-Szentgyörgy városa által átvállalt 22,000 frt tartozás kivételével rendeltetik el.

d) Az igazgató-tanácsnak egy második tanszék betöltésére vonatkozó javaslata, — a vagyoni ügyek kellő rendezése és az igazgató-tanácshoz leendő indokolt felterjesztés esetében — egy harmadik tanszék betöltésére is kiterjesztetik.

Szász Béla igazgató-tanácsos kifejtvén, hogy az egyházkerületi vizsgálóbizottság hivatalos okmányokra épített jelentése alapján szerkesztett igazgató-tanácsi előterjesztés a tanodai elöljáróság egyik tagjának szóbeli felvilágosításai által megmásítottnak nem tekinthető, Dónáth József főgondnok aa határozati javaslatának a) pontja bekezdése helyett a következő módosítást ajánlja:

„Megnyugvással értesült egyházkerületi közgyűlésünk a tanoda elöljáróságának egyik tagja által adott felvilágosításokból, hogy az igazgató-tanács javaslatában foglalt eljárási módozatok erélyes keresztülvitele esetében a tanoda vagyoni ügyei rövid idő alatt teljesen rendezhetők és rendeztetni fognak, mint szintén stb."

A tárgyalás befejezte után:

Közgyűlésünk Dónáth József főgondnok urnak, mint a tanodai elöljáróság egyik tagjának, fölvilágositása nyomán megnyugvással értesülvén arról, hogy az igazgató-tanács javaslatában ajánlott eljárási módozatok erélyes foganatosítása esetében a tanoda vagyoni ügyei rövid idő alatt teljesen rendezhetők, mint szintén arról is, hogy a lemondott jogi képviselő helyett Künnle József ur személyében tényleg más jogi képviselő választatott, ki a tanoda anyagi ügyeinek rendezésében s védelmében buzgósággal s kellő eredménynyel jár el, határozatilag kimondja, hogy:

a) A tanoda törzstőkéi közül a biztositatlan, de felhajtható tőkék és azoknak kamathátrálékai a

felhajthatlan tőkéktől elkülönítendők; a felhajthatóknak azonnal felhajtása, vagy biztosítása eszközlendő, a felhajthatlanok pedig nyilvántartandók.

b) A tanoda elöljárósága áll a rendes tanárokon s szabályszerüen jogosított segédtanárokon kivül az összes gondnokokból; a gondnokok közgyülésünk által rendes hármas kijelölés útján választatnak és pedig kijelölési jog illeti a tanodát két fő- és két algondnoki; a Rikánbelőli kommunitást egy fő- és algondnoki; S.-Szentgyörgy városát — hitsorsosaink közül egy algondnoki állomásra, önként értetik, hogy a jelenleg működő gondnokok minden jogai fentartatnak, azon kijelentéssel azonban, hogy mind a jelenleg élő, mind a jövőben választandó fő- és algondnokok közül azok, kik egy évig nem vesznek részt a tanoda ügyeinek kormányzásában, s kimaradásukat kellőleg nem igazolják, lemondottaknak tekintetnek.

c) Az igazgató-tanács utasíttatik, hogy a tanoda elöljáróságával egyetértőleg azonnal és egyetértőleg bonyolíttassa le a tanoda összes peres ügyeit, telekkönyvileg biztosíttassa a künn levő követeléseket, eszközölje ki S.-Szentgyörgy városától 24000 frt alapításáról szóló alapító oklevele kiadását, juttassa végmegoldásra az építési részvénytőkék ügyét, a S.-Szentgyörgy városa által átvállalt 22000 frt tartozása kivételével törlesztesse a tanoda minden adósságát; fölhatalmaztatván az igazgató-tanács, hogy azon esetben, ha a tanoda ügyei eképen rendeztetnek, jövő évi közgyülésünket megelőzőleg a második, vagy esetleg a harmadik tanszékre is a pályázatot kiirhassa. Végül:

d) A tanodák vagyona kezelésére s ellenőrzésére mult évi közgyülésünk 35-ik j. k. sz. a. megállapított szabályzat a s.-szentgyörgyi tanodára is kiterjesztetik.

A fentebbi ponttal kapcsolatosan a püspök indít-

ványára tanügyi előadó megbizatik, hogy a jelenlevő szakférfiakat összehíva, velök egyértelemben tegyen javaslatot a szervezendő tanszékek minősége és betöltési sorrendje tárgyában.

A Görög István halálával megüresedett állás, Székely Gergely indítványára ez alkalommal nem töltetik be, tekintettel, hogy a kijelölések a kijelölők többségétől az idő rövidsége miatt nem érkeztek be.

A javaslattételre kiküldött bizottság véleménye alapján határozatilag kimondják, hogy a már létező classica-litteraturai tanszék mellé másodsorban a természettani és harmadsorban a magyarnyelv s történettudományi tanszék lesz felállítandó.

A Mikó-kollegium ügye ily alapos és beható nyilvános vita tárgyát még soha sem képezte. Az egyházkerületé és az igazgatótanácsé az érdem, hogy részrehajlás nélkül feltárva a bajokat és mulasztásokat, megmutatta határozottan az irányt, mely felé haladva lehet csak a jobb jövőt remélni. Nem voltak e bajok és az orvoslás módja sem ismeretlenek egyes elöljárósági tagok előtt, de hiányzott valami, mi nélkül törekvéseiket siker alig koronázta volna: hiányzott az a tekintély, az a súly, melyet most az egyházkerület egyhangulag hozott határozata adott törekvéseiknek.

Eddig az ötvenes és hatvanas években ott volt a kommunitás és Mikó Imre gróf. Mikó gróf meghalt; a kommunitás elgyöngült s a sokféle érdekellentét között, mely ez időkben nemcsak Háromszéken, de mindenütt az országban rohamos fejlődésben volt, a Mikó-kollegium ügye is hanyatlásnak indúl, ha ez a segély nem érkezik számára.

Ez az 1880-iki egyházkerületi közgyűlési határozat a kiindulási alapja a következő évtízed alatt kifejtett munkásságnak.

E határozattal lesz a Mikó-kollegium sorsa

letéve az elöljáróság és egyházkerület s igazgatótanács kezébe.

Hogy mikép oldják meg feladatukat s minő új tényezők fognak még a kollegium sorsára befolyást gyakorolni: ez fogja a következő fejezet anyagát képezni.

III. korszak.

— 1881 —1892. —

— Belső rendezkedés, belzavarok. Kisérletek az államsegély megnyeréséért; S.-Szentgyörgy város és polgármestere. Az államsegély megnyerése. —

A központosító irány a nyolczvanas években minden téren nagyobb és nagyobb erővel kezd érvényesülni; különösen nagy változásokat okoz a közoktatás terén s itt is épen a középoktatás körében. Míg eddigelé a jelenlegi középiskolák külön-külön saját hatóságaik alatt, egymástól függetlenül fejlődtek és igazgatták önmagukat, legfelebb egyházi főhatóságaiknak voltak némi tekintetben alávetve: már a hetvenes években felekezeti főhatóságok vonják magukhoz nagy részét az eddigi autonom jogoknak, a nyolczvanas években pedig, az 1883. XXX. t. cz. értelmében az államkormány is befolyást biztosít magának a közoktatásügy minden ágazatában. Az államkormány befolyása azonban össze volt kötve az államsegélylyel s minthogy a nyolczvanas években, eleinte a Bosznia- és Herczegovina okkupalásának költségei, később a 83—86. évek tulköltekezései* az autonom középiskolák segélyezését akadályozták, az államkormány befolyása egyelőre csak theoriában volt meg. A köztudatban azon-

* L. Matlekovics S. „Magyarország államháztartásának története.“

ban mind erősebb és erősebb gyökeret vert az a nézet, hogy a tanintézeteket is ki kell vonni a particularismus hatása alól, a minek hatását érzi a fiatal székely tanintézet is.

A Mikó-kollegium sorsára oly nagy befolyással volt kommunitás, ha névleg nem is, de tényleg megszűnik. Az 1880-ik egyházkerületi közgyűlés törvénybe iktatta ugyan a kommunitás létezését, de egyszersmind fel is hivta, hogy mielőtt működését megkezdené, szervezetét állapítsa meg, mert a régi felbomlott s a jelenlegi viszonyok között egy ilyen testületnek más czélokra kell szervezkedni, mint volt a Bethlen Gábor-féle privilegiummal szervezve.

A kommunitás tesz is kisérletet ez ujból szervezkedésre; bizottságokat küld ki a tervezet elkészítésére, de eredményt nem tud elérni.

Igy történik aztán, hogy bár a kommunitás megkisérti befolyást gyakorolni a Mikó-kollegium sorsára, ez a törekvése azonban sikertelen marad. Első ízben Antal Zsigmond halálával megüresült pénztárnoki állás betöltésnek jogát akarja magához ragadni. Ez ellen azonban Császár Bálint, az egyik legnagyobb alapító, S.-Szentgyörgy város képviseletében tiltakozik s tiltakozását az igazgatótanácshoz kéri felküldetni. E tiltakozás nagy akadályt képezett, mert a kommunitás jogát elismeri ugyan, de azt kérdi: kik alkotják ezt a kommunitást? Erre a kérdésre nem lehet felelni, mert a szervezet még nincs meg. Igy a kollegium elöljárósága nehány hónapi várakozás után végre is 1881. szeptemberi ülésében pénztárnokot választ. E választást az igazgatótanács is később helyben hagyja.

A kommunitás másik kisérlete volt, hogy az 1880. egyházker. közgyűlésen biztosított jogát — a kollegiumhoz két, egy fő- és egy algondnokot jelölhetni — érvényesítse. 1885. szeptember 14-én tar-

tott üléséből a kommunitás a két gondnoki állásra meg is teszi a jelölést, de az ugyanazon hónap 20. 23-án tartott egyházker. közgyűlés 102. alatti határozatával, Császár Bálint tiltakozásának a hatása alatt, a gondnokválasztást elnapolja, mig a kommunitás szervezve, s különösen tagjai meghatározva lesznek.

E mozgalom tekinthető a kommunitás utolsó erőfeszítésének. Volt ugyan még gyűlése 1886-ban, mikor is elfogadták a szervezeti javaslatot, melyet egy bizottság készített, de ennek megerősítése a mai napig nem történt meg.

A kommunitás nagy szolgálatot tett Háromszék tanügyének; a multban szerzett érdemeinek méltó betetőzése volt a Székely Mikó-kollegium alapítása s lehetetlen, hogy még azok is, kik hanyatlását siettették, kegyelettel ne gondoltak volna reá. Mert a hanyatlás nem volt egészen természetes, de ennek a folyamatnak vizsgálása messze vezetne tulajdonképeni tárgyunktól: a magas politika körébe. Majd lesz alkalmam egy-egy állításomat igazoló jelenségre reá mutatnom.

Így kerül az ev. ref. Székely Mikó-kollegium a nyolczvanas évek elején majdnem kizárólag a kollegiumi elöljáróság és az egyházkerület s ennek állandó képviselője, az igazgatótanács kormányzása és vezetése alá.

Az 1880. évi egyházker. közgyűlés határozata értelmében az 1880/81-ik iskolai évben még minden marad az eddigi átmeneti állapotban. Minthogy rendes tanár nincs, az igazgatói teendőkkel is Bodor Domokos segédtanár bizatik meg ideiglenesen. 1881. év tavaszán tartott egyházker. közgyűlésen választanak két rendes tanárt: Bodor Domokost a számtani és természettani és Benke István kún-szent-miklósi tanárt a cl. phil. tanszékre. A két rendes tanár az 1881/2. isk. év elején fog-

lalja el állomását, mely alkalommal Bodor Domokos az igazgatói, Benke István a tanvezetői és elöljárósági jegyzői teendőkkel bizatnak meg. Ugyanez alkalommal Révay Lajos a felügyelő gondnoki és ellenőri állásáról lemond, mit az elöljáróság szerzett érdemei és lelkiismeretes buzgósága elismerése mellett vesz tudomásúl. A két rendes tanár mellett segédtanárokul alkalmaztatnak: Jánosi Gábor a latin és németnyelv tanítására, Bőhm József a magyarnyelv és történelem s Zayzon Béla a földrajz és természetrajz tanítására. A segédtanárok mindnyájan egyetemet végzett tanárjelöltek. Ezen kivül Jánosi Gábort megbizzák a könyvtár rendezésével.

Még ugyanez évben, 1881-ben, Császár Bálint indítványára elhatározza az elöljáróság, hogy megveszi Székely Gergely főgondnok házát, a kórházsoron. A szerződést meg is kötik s az igazgatótanács is jóváhagyja. A vételár 5738 frt 31 kr volt, mihez veendő még 1283 frtra rugó javítási költség. E ház két lakrésze közül egyik Benke István r. tanárnak engedtetett át, a másik bérbe adatott.

A szakszerüeń képzett tanerők hatása is látszik már az első évben. Igy még 1881-ben kéréssel fordulnak az elöljárósághoz, hogy tornahelyiséget építtessen s a nagykönyvtár gyarapítására rendes évi átalányt utalványozzon. Az elöljáróság a kérés első felét, a szükös anyagi viszonyok miatt nem teljesítheti, a másodikat azonban, a mennyire a helyzet engedi, a költségvetések készítésekor tekintetbe fogja venni.

Ilyen és ezekhez hasonló apróbb ügyek elintézése veszi igénybe az elöljáróságot az 1882. és 1883. évek folyama alatt is. Ezek közül nevezetesebbek a következők:

Jánosi Gábor 1882. folyamán befejezi a könyvtár rendezését, de a leszámolás közte és az elöljáróság között csak hosszabb tárgyalás után sikerült.

Végre is Szabó Károly egyetemi tanárt kérték fel véleményezésre, ki úgy vélekedett, hogy a kálvinista intézetek számíthatnak ugyan a kálvinista tanárok áldozatkészségére, de az is méltányos, hogy körülményeikhez képest illően díjazzák ezek fáradozásait. Igy aztán Jánosi Gábornak a könyvtár rendezéséért, mely fölött Szabó Károly elismerését fejezte ki, összesen 600 frtot adtak.

1882. folyamán sikerül végre Kökösi Endre ügyvéddel is a végleges leszámolás. Változás történik a gondnoki karban is. Daczó Gergely Pestre költözik fel s 1882-ben már az elöljáróság sajnálattal jelenti az igazgató-tanácsnak, hogy nevezett gondnok három év óta nem vesz részt a gyűléseken; kéri, hogy helye megürültnek tekintessék s a hármas ajánlat megtételére S.-Szentgyörgy város szólíttassék fel. Ez a kérdés azonban csak három év mulva lesz rendezve.

Nagy szüksége lett volna pedig a kollegiumnak épen ez években, hogy minél teljesebb és erősebb gondnoki kara legyen. A jelenlegi öt gondnok közül csak egy lakott S.-Szentgyörgyön, Révay Lajos, s ő is papi teendőivel nagy mérvben elfoglalva, már ez időben betegeskedni is kezdett. A vidéken lakó gondnokok szintén elfoglalva magán ügyeikkel, másfelől a haladó évek súlyát is érezve, nem lehettek már a régi erőben. Innen van, hogy ritka az az elöljárósági ülés, melyen két-három gondnoknál több jelen legyen.

Az elöljárósági ülések permanens tagjaiul tulajdonképen csak a két rendes tanárt lehet tekinteni. Reájuk nehezedik a kollegium szellemi és anyagi ügyeinek majdnem egész terhe. Különösen nehéz volt az anyagi ügyek rendezése, mely feladattal Bodor Domokos küzdött meg, nagy erőfeszitéssel, mint a jegyzőkönyvi elismerés kifejezi, éjet-napot összetéve. Bodor Domokos volt az, ki tisztázta az

alapítókkal és részvényesekkel rendkivül összezavarodott kérdéseket; ő rendezte véglegesen az építkezési számadásokat is.

Nem volt ily szerencsés a tanügy vezetése. Már az 1881—2-ik tanévről felterjesztett zártudósítás tárgyalása alkalmával az igazgatótanács rosszalását fejezi ki a tanári kar önkényes és indokolatlan eljárása fölött, melylyel eltért a törvényes tantervtől részint a tanítási idő beosztására, részint a tananyag minőségére nézve. Az elöljáróság megteszi ugyan igazoló észrevételeit s talán az egész kérdés nagyobb hullámverés nélkül lekerül a napirendről, ha megmagyarázhatatlan okból hirlapi polemia tárgyává nem lesz. Igy aztán annyira elmérgesedett, hogy csaknem fegyelmi ügy lett belőle.

Épen így gyakran fordulnak elő zavarok a tanári kar kebelében is. Ehez járul, hogy a kollegium anyagi ereje elégtelensége miatt a segédtanároknak kellő díjazást sem tud adni, minek az előbbi okkal kapcsolatosan eredménye lesz a segédtanárok rendkivüli gyors váltakozása, mi a tanítás sikerére mindenesetre kedvezőtlen hatással van.

Míg a kollegium elöljárósága így küzködik e kisebb jelentőségü és mégis meglehetős rossz hatással járó bajokkal, létrejő az annyira várva várt 1883. XXX. t.-cz.

A törvény meghozása után az igazgatótanács azonnal felszólítja a többiekkel együtt a Székely Mikó-kollegium elöljáróságát is, hogy a törvény kivánalmai szerinti berendezkedés tekintetéből tegyen részletes felterjesztést az iskola vagyoni állapotáról, a költségvetés mellékelésén kivül tüntesse ki, hogy képes-e saját erején berendezkedni? s ha nem: mily mérvü segélyre van szüksége s honnan reméli azt megnyerhetni? Az elöljáróság eleget is tesz a felhivásnak, de a mutatkozó 3400—3500 frt hiány fedezésére, a Mikó-alap kinö-

véséig, terve nincs s az igazgatótanács támogatását kéri.

Az igazgató-tanács azonban sokkal inkább el van foglalva a magasabb tanügyi politika kérdéseivel, minthogy a részletekre még kellő figyelmet fordíthatna. Az országos középoktatási törvény létrejövetele föltétlenül szükségessé tette a magyarországi autonom ev. ref. egyházakra, hogy tanintézeteik szervezetét, rendtartását gyökeresen átalakítva, azok és az orsz. törvény között minél szorosabb egységet, összefüggést teremtsenek meg. A konvent 1883-ban foglalkozik e kérdéssel s a rendezésnél alapelv a lehető egyöntetűség. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület 1884. és 1885. évi közgyűlésein rendezi e kérdést, a konventi határozatok és saját különleges helyzetének sok százados gyakorlatának szerencsés figyelemben tartása mellett. Jellemző ez időkre Parádi Kálmánnak egy rövid, de velős megjegyzése az 1885. évi tanügyi előadói jelentésében: „Szintúgy jól esik lelkemnek a főtiszt. közgyűlés figyelmét, mely annyi éven át a törvényalkotás és tervezés magas politikája felé volt fordítva, most végre azon munka felé fordítani, mely nem a forumon, hanem az iskola falai közt foly.“

Míg a felsőbb hatóságok a magasabb politikával voltak elfoglalva, a Mikó-kollegium elöljárósága is igyekezik valamit tenni. Ez a tevékenység meglehetős szűk körben mozog s még ezt is megbénítja az a szerencsétlen szellem, mely a tanügyi vezetés terén 1881. óta mindinkább előtérbe lép. Elhatározza ugyan az elöljáróság, hogy a rendes tanárok beállithatásáig is segédtanerőkül tanárjelölteket alkalmaz, de a javadalmazás csekélysége évi 600 frt fizetés, a teendők tulságos halmaza 19—21 heti óraszám mellett még 4—5 privát óra tartása, a folytonos belső zavar miatt a segédtanárok gyors váltakozása állandó marad.

Egészen ellenkező irány lesz mind átalánosabbá és hatalmasabbá nemcsak S.-Szentgyörgy város, hanem egész Háromszékmegye társadalmában. Trefort minister nagyszerű alkotásai a nyolczvanas évek első felében Háromszéken is visszhangot keltenek. Mind általánosabbá lesz a kivánság egy teljes középiskola után, legyen az gimnázium, vagy realiskola. 1885-ben a megye közigazgatási bizottságához javaslatot is nyujtanak be, hogy S.-Szentgyörgyön államköltségen egy teljes középiskola állíttassék fel-Mindenesetre lesújtó nyilatkozat ez Háromszék közön. sége részéről a Székely Mikó-kollegiumra. E nyilatkozatot még rossz néven sem lehetett venni. Háromszék közönsége százezreket áldozott, hogy középiskolája legyen, s mint az eredmény mútatja, kész volt újabb áldozatokra, de már majdnem harmincz éves áldozatai után több eredményt várt és várhatott is, mint a mennyit kapott.

A közvélemény ez a fellépése végre megrázza a kollegium elöljáróságát is,

1885. junius 9-én tartott elöljárósági ülés foglalkozik e kérdéssel a következőkben. Elöljáróságunk mélyen érzi, hogy algimnáziumunk a jelen minőségében Háromszékmegye igényeinek meg nem felel s ez okból annak továbbfejlesztését már a mult időkben is czélozta; most pedig tekintettel a közvéleménynek hangos követelményeire, tekintettel Háromszékmegye közigazgatási bizottságához benyujtott és el is fogadott ama javaslatra, hogy Sepsi-Szentgyörgyön államköltségen egy középiskola állíttassék, minthogy megvalósulása esetén kollegiumunk aligha lenne versenyképes és másfelől felekezeti érdekeink lennének veszélyeztetve, tekintettel arra, hogy a gróf Mikó-alap, mely a többi alapítványokkal kizárólag kollegiumunknak van hagyományozva, — rövid idő alatt 100,000 frtra növekedik, mely esetben kollegiumunknak

ez alap után mintegy 4000 frttal lesz több jövedelme, elöljáróságunk kötelességének ismeri: megtenni a szükséges lépéseket arra nézve, hogy kollegiumunk fokozatosan 8 osztályú gimnáziummá fejlesztessék. Ez okból az igazgatótanács megkéretik, hogy a f. évi konventi gyűlésen tegye meg a szükséges lépéseket, hogy kollegiumunk ne csak az algimnázium törvényszerinti berendezéséhez szükséges segélyt nyerje meg, hanem oly államsegélyben részesíttessék, hogy fokozatosan 8 osztályú gimnáziummá legyen fejleszthető.

Két nap mulva az elöljáróság ismét rendkivüli ülést tart, melyen Révay Lajos gondnokot és Benke István igazgatótanárt megbizzák, hogy utazzanak Budapestre s a konvent ülésezései alkalmával kövessenek el mindent a kollegium érdekében: kérjék pártfogását Szász Károly püspöknek, Thuróczy Adolfnak, szóval tegyenek meg minden szükséges lépést.

E gyűlésen jelen volt Császár Bálint polgármester is, S.-Szentgyörgy város képviseletében. Nem tévedek, ha úgy az előbbi, mint ezen gyűlés határozatait az ő, Császár Bálint és veje Révay Lajos hatásának, működésének tulajdonítom. A Székely Mikó-kollegium történetében ez időtől kezdve lép ismét mindinkább előtérbe Császár Bálint, S.-Szent-György város polgármestere.

A Székely Mikó-kollégium sorsára nagy befolyással van szintén ez időtől kezdve az egyházkerület beléletében történt nagy jelentőségü változás. 1884-ben meghalt Nagy Péter püspök, kinek utódja, Szász Domokos szavai szerint sikerült megvalósítani és megérnie azt, a miért előtte kétszáz évvel nagy elődje Gelei Katona lelkesedett. Nagy Péter utódául az egyházkerület 1885-iki közgyűlésén, nagy többséggel, Szász Domokost választja meg. Benne teljesültek mindazon remények, — most már több mint tíz évi működése után elmondhatjuk, — melye-

ket személyéhez fűztek s melyeket báró Bánffy Dezső elnöklő főgondnok röviden és velősen e két szóban foglalt össze: erély és buzgóság. Szász Domokosban erős és buzgó pártfogót talált a mind sulyosabb körülmények közé kerülő Mikó-tanoda. A kollegium barátai, köztük első sorban Császár Bálint minden alkalommal meleg érdeklődésre és pártolásra találtak Szász Domokosnál. De nemcsak a sors hatalmas keze működik közre a kollegium történetében. Császár Bálintnak, S.-Szentgyörgy város és nagy részben Háromszékmegye politikai magatartásának irányítása által, sikerül a speciálisabb háromszéki érdekekre oly férfiak figyelmét is felhívni, mint Tisza Kálmán miniszterelnök, majd a publiczisztikai téren mind jelentékenyebb állást elfoglaló Beksics Gusztáv Évek telnek el, míg ezen kiváló politikai tapintattal tett lépések megtermik gyümölcseiket, de mint az eredmény mútatja, megtermették. Ez eredmények között a főgimnázium csak egy helyet foglal el ugyan, de mindenesetre jelentékeny helyet.

A városi és megyei tényezők beavatkozására a kollegium sorsára ez időben igen nagy szükség is volt. A kollegium belügyei is oly zavarosak voltak, hogy ez a helyzet gyors megoldás nélkül veszedelmessé lehetett volna. Szerencséje volt a kollegiumnak, hogy a városnak is megvolt a gondnok jelölési joga. Ez alapon az eltávozott Daczó Gergely helyére sikerült 1885-ben egy oly férfiut juttatni az elöljáróság tagjai közé, ki egyesülve Révay Lajossal, eredményesen működhetett közre nemcsak a belzavarok megszüntetésére, hanem a kollegium külügyei megfelelő támogatására is. Ez új gondnok dr. Bodor Tivadar volt. Révay Lajosnak és dr. Bodor Tivadarnak, támogatva Császár Bálint polgármester által, sikerült aztán, az igazgató-tanács beavatkozásával elejét venni a további zűrzavarnak.

E zavaros helyzet ismertetése íveket töltene be; csak egy-két esetet említek fel. Napirenden volt az igazgató Benke István és a segédtanárok között a sokszor szenvedélyes levélváltás, a mi néha a komikumot közelítette meg s végre is a segédtanárok Csősz János, Bod Péter, Benkő József, kik közül az első ugyancsak a Mikó-kollegiumnál később rendes tanár, a második állami tanár lett, kénytelenek voltak az igazgató ellen panaszszal fordulni a felsőbb hatóságokhoz. E panasznak és az igazgatónak az éppen ez időben nagy mérvben fellépő trachoma ügyében a politikai hatóságokkal szemben tanusított magatartása kényszerítette az igazgató-tanácsot igazgató ellen fegyelmi vizsgálat elrendelésére. Alig végződött be e kellemetlen ügy, ismételten fegyelmi vizsgálat indíttatott az igazgató ellen, melynek eredménye lett, hogy az igazgatói hivatal viselésétől egyszersmindenkorra eltiltatott. Igy következett be, hogy 1886-tól kezdve három éven át majdnem megszakítás nélkül, ismét egy tanárra nehezedett a kollegium szellemi és anyagi ügyeinek a vezetése. Bodor Domokos r. tanár majdnem emberfölötti erővel meg is felelt e nehéz feladatnak.

Még súlyosabbá tette a helyzetet, hogy az igazgató nemcsak e hivatalától, de tanári működésétől mindkét ízben hosszasabban fel volt függesztve s az így üresen maradt órák a segédtanerők között osztattak be, úgy, hogy némelyiknek hetenként 25 órája is volt.

E zavaros helyzet a kollegium barátait azonban csak nagyobb erőfeszítésekre buzdítja. Tevékenységüknek már 1886. májusban mutatkozik némi eredménye. Ekkor látogatja meg Klamarik János miniszteri tanácsos a kollegiumot s biztatja az érdeklődőket az államsegély kérdésében. 1887. nyarán már megjön a miniszteriumtól az értesítés,

hogy az 1887/8. isk. évre 3500 frt ideiglenes segély utalványoztatott.

A kollegium elöljárósága ez alkalommal bizottságot küld ki, az állammal kötendő szerződés megfogalmazására, az algimnázium szükségleteit tartva szem előtt; ugyanekkor azonban megbizza Révay Lajos gondnokot és Bodor Domokos r. tanárt egy felirat kidolgozásával, melyben a főgimnázium szükséges volta legyen kifejtve.

A főgimnázium kérdésével foglalkozó emlékirat el is készül, szerzője Révay Lajos.

Ez emlékirat széles alapon, magasabb szempontból fogva fel, tárgyalja a főgimnázium kérdését. Mint első határozott nyilatkozat, érdemes szószerinti közlésre.*

Az emlékirat hangja némely helyeken talán éles is, de a türelmetlenség, melynek ez eredménye — indokoltnak tekinthető épen az ott felhozott érvek alapján. A közvélemény izgatottságát fokozta egy más mozzanat is. Az egyházkerület igazgatótanácsa látva és ismerve a nehézségeket, melyek az államsegély megnyerése előtt tornyosultak, — ez időben lép vissza a pénzügyministerségről Szapáry Gyula gr. jelentékeny számú milliókból álló deficzitet hagyva örökségül utódának — Háromszék elégületlenségét egy más szerrel szeretné csillapítani: az ev. ref. tanitóképzőnek N.-Enyedről S.-Szentgyörgyre áthelyezését teszi kilátásba. Ez a remedium azonban csak olaj volt a tűzre: a kollegium elöljárósága és a közvélemény oly hangosan tiltakoznak ez ellen, hogy ez eszmét végleg le kellett venni a napirendről.

Az elégületlenség, izgatottság a Mikó-kollegium bizonytalan helyzete miatt napról-napra növekedik, különösen a sürgetésekre kapott válaszok hatása

* L. Függelék.

alatt, melyeknek refrainje mindig egy volt: „nincs pénz.“ Az okok között melyeket a segély meg nem adása mellett fel lehetett hozni, volt az is, hogy nincs kellő épület a főgimnázium részére. Ennek megsemmisítésére Császár Bálint ajánlatot tétet a várossal, hogy a jelenleg internatusnak használt nagy két emeletes épület engedtessék át a főgimnázium czéljaira s az internátusnak szükséges helyről majd gondoskodik a város.

A helyzeten ez sem segített, a válasz mindig ugyanaz volt: nincs pénz.

Az izgatottság, az elkeseredés végre is egy hangos kiáltásba tör ki. 1888. februárban egy röpirat jelenik meg: „Nincs Pénz!“ Évtizedek s talán századok összegyült keserűségeinek a kikiáltása ez. A mit az 1887-iki emlékírat csak inkább sejtet, ez nyíltan, okadatolva kiáltja ki. Értelmi szerzője, most már megnevezhetem, mert alig hárman-négyen tudtuk, szintén Császár Bálint volt.

A vihar, mely a „Nincs Pénz!“ hatása alatt fölkelt, itt nem vázolható. Nemcsak az erdélyi lapok, hanem a fővárosiak is heteken át foglalkoztak az abban felvetett kérdésekkel. Az erdélyi lapokban, különösen, egész czikksorozatok jelentek meg a székelyek tanügyi érdekeiről; a merésznél merészebb tervek egymást űzték.

Ennek az elkeseredés sugallta merész lépésnek azonban mégis lett eredménye. Még ugyancsak 1888. év tavaszán intézkedik a ministerium rendes évi államsegélyre vonatkozó szerződés megkötéséről. A szerződés szövegének megállapításánál mint ministeri biztos Elischer József, kir. tanácsos, tankerületi főigazgató, mint az egyházkerület megbizottja, Parádi Kálmán tanár, egyházker. tanügyi előadó voltak jelen.

Alig jő létre azonban ez a kedvező fordulat a sok küzködés után, a véletlen ismét közbe lép.

Trefort Ágoston meghal. Vaj' mit hoz a jövő? Ez áll elő nagy kérdőjelként a kollegium barátainak lelki szemei elé. De, az eddigi küzdelmekben már mintegy megedződve, nem csüggednek el. A kollegiumi elöljáróság szeptember 16-án tartott ülésében már jelenti Révay Lajos gondnok, hogy Trefort minister halála által az államsegély ügyét többen veszélyeztetve látták s a teendők megbeszélése végett szükebb körü értekezletet tartottak; az értekezlet nevében kéri az elöljáróságot, hogy mindent tegyen meg, a mi csak módjában van, nehogy az államsegély ügye zátonyra kerüljön. Jelzi, hogy közbelépésre a törvényhatóság is fel fog kéretni s beavatkozása biztosan remélhető. Az elöljáróság meg is bizza a szeptember 29-én tartandó egyházker. közgyülésen résztvevő tagokat, hogy csatlakozva a kollegium barátaival, az ott jelenlevő nagy befolyású férfiak támogatását kérjék.

A közgyülés alkalmával a kollegium barátai meg is tesznek mindent. Tisztelegnek és pártfogást kérnek Szász Domokos püspöknél, Kemény Gábor bárónál és Bánffy Dezső bárónál, kik a kérelmezőket minden jóval biztatva fogadják.

Az ügyesen tett lépések eredménye nem sokáig várat magára. Nehány hét mulva már az elöljáróság november 1-én tartott ülésében felolvassák Szász Domokos püspök levelét, a város egy meg nem nevezett polgárához intézve, ki azonban alig lehet más mint Császár Bálint, melyben tudatja, hogy a kollegium főgimnáziummá fejlesztése ügyében konferált gróf Csáky Albin újonnan kinevezett vallás- és közoktatásügyi miniszterrel, ki az ügy támogatására késznek nyilatkozott s a teendőkben is megállapodtak. E téren nagy és fontos feladat jut Hegedüs Sándor orsz. képviselőnek, ki a maga részéről készséggel igérkezett mindent megtenni. Az elöljáróság mély hálával véve tudomásúl ez

intézkedéseket, a maga részéről is kéréssel fordul Hegedüs Sándor orsz. képviselőhöz, szíves közbenjárásért. A püspök fennebbi levelében az is jelezve van, hogy Csáky Albin miniszter gondoskodni fog a szerződés végleges megkötése előtt is, hogy az 1889/90-ik tanévben a gimnázium ötödik osztálya is megnyitható legyen.

A püspök tudósítására keletkező örömet még fokozzák a most már egymásután rohamosan következő, kedvezőbb hirek és események.

Az államsegély megnyerésének biztos reményéhez csatlakozik egy más szerencsés mozzanat is. A Mikó-alapot képező földtehermentesítési kötvények 5%-os papirjáradékra konvertálása által sikerült elérnie Szász Domokos püspöknek, hogy ez alap már 1888. végével 103000 frtra növekedett s így 1891-től kezdve már 5000 frt kamat volt folyósítható.

1889. április hónap végén e város tanácsa értesíti az elöljáróságot, hogy a teljes gimnáziummá fejlesztés úgy a vallás- és a közoktatásügyi, mint a pénzügyministeriumban elhatároztatott s hogy ez eredmény elérésében legtöbb érdeme van Hegedüs Sándor és Beksics Gusztáv orsz. képviselőknek. Az elöljáróság örömmel veszi tudomásul s a közbenjáró képviselőkhöz köszönő iratot intéz.

Alig végződött az oly nevezetes iskolai év, már a julius 7-iki ülésen az elöljáróság az igazgatótanács 1593—889. sz. leiratával foglalkozik, melyben a konvent elnökségének és a közoktatásügyi ministeriumnak leiratai alapján értesít, hogy a minister hajlandó a kollegiumot, mint fokozatosan kiegészítendő 8 osztályú főgimnáziumot állandó állami segélyben részesíteni, minek alapján az V-ik osztály 1889/90-ben megnyitható.

Ehhez képest felhívja az elöljáróságot egy rendszeres vagyonkimutatás készítésére; továbbá egy

költségvetés készítésére az 1889/90. iskolai évre 6800 frt, az 1890/91-ik isk. évre 8000 frt és végül egy részletes normal-költségvetés készítésére 12000 frt évi államsegély számítása mellett.

Felhívja, hogy tegyen előterjesztést az V-ik osztály felállításával szükséges helyiség átalakitásokról és legalább két rendes választás által betöltendő tanszék felállításáról

E leirattal kapcsolatosan igazgató, Bodor Domokos jelenti, hogy a leirat vétele után, junius 30-án Császár Bálint polgármesterrel azonnal Kolozsvárra útaztak s ott Parádi Kálmán tanügyi előadóval közösen megállapították és elkészítették a kivánt fölterjesztéseket.

Az elöljáróság örömmel veszi tudomásul mindezeket s készséggel tesz eleget a felhivásnak; tekintettel azonban arra, hogy az államsegély ügye a jövő iskolai év kezdete előtt véglegesen rendezhető nem lesz, csak egy rendes tanszéket, a történelem és latin-tanszéket kiván betöltetni s e mellett, a már meglevő helyettes tanszékek mellé még egyet a cl. philologia számára felállítani. A kivánt 2-ik rendes tanszékre pedig Váró Ferencz n.-enyedi tanárt óhajtaná a választás kizárásával megnyerni s az e czélból szükséges lépések megtételére az igazgatótanácsot kéri.

Az ülésen jelen volt Császár Bálint is, kinek az elöljáróság meleg köszönetét fejezte ki áldozatkész fáradozásaiért.

Az igazgató-tanács a fennebbi intézkedéseket helybenhagyja, a pályázati hirdetések közzé tétetnek s ez alapon a cl. philologiai h. tanszékre Várkonyi Endre, a történelem- és latin nyelv és irodalom rendes tanári tanszékére Domján István meg is választatnak.

Az öröm az elért eredmények fölött azonban nem maradhatott zavartalan ez alkalommal sem. A

kollegium jogügyi tanácsosa, Künnle József, kir. tanácsos, volt orsz. képviselő junius 2-án meghalt. A kollegium eddigi jogügyi tanácsosai között ő volt, ki a kollegium érdekeit leginkább szivén viselte és sok érdemet szerzett több zavaros ügy tisztázásával.

Az elöljáróság emlékét jegyzőkönyvileg örökítette meg.

Két hónappal később, augusztus 16-án, Révay Lajos gondnokot ragadta el a könyörtelen halál. A kollegiumnak buzgó híve hunyt el benne, ki utolsó lehelletéig kinzó fájdalmai között sem szünik meg lelkesedni és működni az iskola érdekei előmozdításában. Nemcsak mint gondnok szerzett magának örök érdemeket, hanem mint több éven át lelkiismeretes tanítója az evangeliumnak. Fenkölt, igazi apostoli tanításaira tanítványai mindig emlékezni fognak. Érdemeit az elöljáróság szintén jegyzőkönyvileg örökítette meg.

E két férfiu halálával a kollegium is sokat veszített, de veszített Császár Bálint is. De a veszteség nem látszik meg; mintha az elköltözöttek lelki erejét mind ő örökölte volna, tevékenysége, buzgósága még növekedik. Az egyházkerület őszi közgyülésén interpellálja a püspököt és igazgatótanácsot, hogy mi az oka annak, hogy az államsegély ügyében kötött szerződést a minister még nem irta alá? Az interpellatiora maga a püspök válaszol, kijelentve, hogy a legrövidebb idő alatt teljesen rendben lesz a segély ügye, addig is csak némi formalitások vannak hátra.

Igy tisztázva lévén az államsegély ügye, most még tovább megy Császár Bálint. Felebb említém, hogy a meglevő épületek a főgimnázium czéljaira egyáltalában nem voltak elégségesek. Föltétlenül gondolkozni kellett az épületek bővítéséről. E czélra is lehetett volna ugyan az állam segélyét kérni, de akkor beáll az a helyzet, hogy az állam többel

járulna a szükséglethez, mint a felekezet, az autonomia elvész s evvel együtt több ezer forintra menő alapítvány s még a Mikó-alap megtarthatása is kérdésessé lesz.

Ebben a nehéz helyzetben tűnik ki Szász Domokos igazi főpásztori lénye. 1889. év deczember 30-ról keltezve felhivást intéz Sepsi-Szentgyörgy város képviselőtestületéhez kérve, hogy nyujtson e nehéz helyzetben segítő kezet. A felhivó kérés a következő.

Tekintetes Képviselő testület!

Első tekintetre talán különösnek tetsző, hogy egy nagy jelentőségű kulturalis kérdésben, mely elsősorban ugyan a nemes Székely nemzetnek, de közvetve szeretett hazánknak keleti részének magas rendű érdekeit érinti — épen én, az erdélyi ev. ref. anyaszentegyháznak isten kegyelméből, s híveim bizodalmából megválasztott püspöke, indíttatva érzem magamat buzdító és kérő szavakat intézni Sepsi-Szentgyörgy városa általam nagyrabecsült közönségéhez, illetőleg annak érdemes képviselő testületéhez, melynek díszes sorai valláskülömbség nélkül egyesítik magukban azon városban a közügyek szolgálatára hivatott legérdemesebb polgárokat.

Kettős czimen vélek azonban kedves jogot formálhatni arra, hogy ezt megcselekedjem.

Egyik jogczimem az, a mi mindnyájunkat — bármely hitet vallunk egybeköt és összetart; a minek nevében és a melynek diadaláért nem lankadva küzdeni drága örömünk és boldogitó dicsekedésünk: a mi édes magyar nemzetünk, a mi zengzetes magyar nyelvünk szeretete. Nagy erejű s hatalmú jog, mely nem csak esdve kér, de a czél érdekében követel is. A soha le nem győzhető s minden más érdeknek felette álló nemzeti összetartás joga s fölemelő érzete ez.

Másik jogczimem, mely az én gyönge hangomnak is erőt ád, az a kitüntető és szivem legutolsó dobbanásáig kedves emlékű megtiszteltetés, melyben pár évvel ezelőtt a Székely városok között a legelsőnek közönsége, soha meg

nem hálálható bizodalmával ajándékozott meg, midőn diszpolgárainak tündöklő sorába engem is fölemelni kegyes vala.

E pillanatban is, testben bár távol, de lélekben jelen vagyok a t. Képviselő testület tagjai közt, s e kettős jogczimen emelem föl szavamat, intézve azokat nem csak anyaszentegyházam ottani hiveihez, de azon nemes város egész közönségéhez, melynek minden tagjával egynek érzem magamat abban a közös vallásban, melynek neve hazaszeretet.

Az a nagy jelentőségű ügy, melynek érdekében szavamat felemelem, a Székely Mikó-kollegium ügye, érdeke.

Klió érczbetükkel örökíti meg emlékezetét azon áldozatkészségnek, mely nagy bőkezűséggel lerakta annak alapjait, jelezve czimében is a legnagyobb alapitó áldott nevét. A nemes város is kezdettől fogva mindig meleg szeretettel, dajkáló és istápoló indulattal ölelte kebelére azon intézetet, melyre nézve immár a jóknak vállvetett buzgalma és atyai kormányunknak a magas rendű érdekeket fölismerő bölcsessége lehetővé tette azt, hogy a közel jövőben, küldetésének magaslatára emelkedjék föl. Az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház folyton fokozódó büszkeséggel vallja magáénak azon iskolát és a mennyiben ezerféle szükségektől tépett ereje engedi, kész azt Isten segedelmével mindig támogatni az anyagiakban, szellemiekben egyaránt. De e fokozódó büszkeségét édes örömmel osztja meg Sepsi-Szentgyörgy nemes városával is, mely a magyar nemzeti művelődés ama védvárát saját kebelébe emelte fel s mely ott hivatása teljesitésében a leghálásabb talajra bizton számíthat.

Eljött az idő, midőn azon intézet teljességre jutása érdekében új áldozatokra van szükség. És ha a magyar állam és az anyaszentegyház segítő jobbjukat nyujtani hajlandók, avagy feltehető-e, hogy az áldozók sorából kimaradni akarna az a város, melynek édes gyermeke azon intézet, melyben mintegy fénylő tükörben multjának legkedvesebb emlékeit s jövendő nagyságának képét szemlélheti ?! . . .

Erős a hitem, hogy nem . . .

A Mikó-kollegium telkén van egy épület, mely ezideig

a Székely Nemzeti Múzeum nagybecsű gyűjteményeinek szolgál helyiségűl, de a közeljövőben a teljes középiskolává kiemelkedő kollegium tanügyi czéljaira mulhatatlanúl szükségessé válik, hogy ha nem akarjuk — a minthogy nem engedhetjük, — hogy az államtól netalán nyerhető építkezési összeg czimén azon intézet eddigi autonomikus jogállását, s azzal együtt a Mikó-alapítványt is elveszítse. Azon épület a szükséges átalakításokkal a kollegium küldetéseinek czéljaira alkalmassá tehető, s épen ez az, a minek érdekében a jelzett kettős jogczimen szavamat fölemelem s arra kérem a nemes város közönségét, hogy szükséges alakítás költségeit vállalja magára és nyujtsa ujólag segítő jobbját teljes elérésére annak a nagy és magasrendű hazafias és kulturális czélnak, melynek szerelme mindnyájunk szivét átható és éltető.

Bizonyos vagyok abban, hogy szavam nem lesz a pusztában elhangzó. Egy székely szava sohasem lehet az, ha véreihez, testvéreihez szól. Adjon a t. Képviselőtestület e testvéri szóra visszhangot atyafiságos indulattal s a hazafiság meleg érzésével!

Ezek után a t. képviselő testület minden egyes tagjára, s a nemes város egész közönségére a közelgő ujesztendőben Istennek legjobb áldásaiért buzgón esdekelve, vagyok és maradok a t. képviselő testületnek.

Kolozsvártt, 1889. decz. 30.

atyafi szolgája

Szász Domokos,

erdélyi ev. ref. püspök.

A püspök kérő levelét a képviselőtestület 1890. január 9-én tartott ülésében olvassák fel. A város tanácsának azonban messzebb menő tervei voltak s fölhasználva a püspök levele által keltett hatást, a következő javaslatot terjeszti a képviselőtestület elé.

A képviselőtestület mindenek előtt örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy főtiszteletű és mélt. Szász Domokos püspök urnak, eme nemes város diszpolgárának hozzá intézett meleg hangú üdvözletére a testvéri és hazafias szeretet legőszintébb érzései között kifejezze rokonszenvét és bizalmát azon kiváló főpásztor iránt, ki a magyar nemzeti mivelődés nagyfontosságu missziója keretébeu első helyen részesíti gondoskodó figyelmében Háromszékmegye középiskoláját, a sepsi-szentgyörgyi Mikó-kollegiumot. Városunk közönsége valamint a mult időben, ugy jelenleg és jövőben is hazafias kötelességeinek egyik legszebb teladatát abban kivánja megoldásra juttatni, ha a székely lakosság nagy áldozatainak árán létesült és nagy alapitója nevét hordozó középiskoláját a Mikó-kollégiumot tőle telhetőleg istápolja nemzeti czélú elhivattatásának megvalósításában.

S mert az előbb olvasott főpásztori levél ama kegyeletes aggodalmának ad hangsulyozott kifejezést, hogy az államtól netalán nyerhető építkezési összeg czimén azon intézet eddigi autonomikus jogállását s avval együtt a Mikóalapítványt is elveszítheti, képviselő testületünk nem tartózkodik kijelenteni, hogy egy felekezet nemzeti kulturmissziója közben létrejött intézmény autonomikus jogállását vagy jellegét letöröltetni épen nem óhajtja. Ennélfogva képviselőtestületünk a maga részéről hazafias készséggel igéri meg a tőle kért támogatást s a tervbe vett építkezések körül teendő szolgálataira nézve a következőkben foglalja össze ajánlatait:

1. A Mikó-kollegium udvarán levő s jelenleg a Székely Nemzeti Múzeum helyiségéül szolgáló épületnek a középiskola czéljai szerint való átalakítását magára vállalhatja S.-Szentgyörgy város közönsége, de aggodalmai vannak, hogy vajjon egy teljes berendezésű s a középiskolai oktatás és nevelés czéljainak megfelelő gimnazialis építkezés keretébe egy ideiglenesen átalakított, ugyszólva toldott-foldott épület beillik-e s nem fog-e pár esztendő alatt ismét beállani a szükség az igy átalakított épületrész újból való átalakításának vagy épen eltávolításának.

Ezért képviselőtestületünk a kollegium telkén lévő összes régi épületek lerombolását óhajtja inkább olyformán, hogy ezek helyébe építtessék ki a kollegium új épületének egész déli szárnya. Erre nézve óhajtaná a képviselőtestület, ha a főtiszteletű Püspök ur a nagymélt. vallás és közokt. ügyi m. kir. ministerium által egy szakértő leküldését eszközölné ki, a kinek a helyrajzi felvétele után teendője lenne a középiskolai oktatás és nevelés kivánalmaihoz minden részletében alkalmazott épülettervet elkészíteni, hogy egy modern középiskolai berendezés aprólékos és ideiglenes építkezések helyett egyszersmindenkorra létesülhessen. Az így elkészült terv szerint az építkezést képviselő testületünk házilag — mert anyag beszerzésében és munkások előállításában sokkal jutányosabb — kezeltetni és költségeit hordozni képviselő testületünk elvállalja.

2. A mindenesetre tetemes költségek hordozásához nyisson utat a főtiszt. püspök ur ő méltósága Háromszékvármegye közönségének is. E czélból felhivandók lennének főtiszt. Püspök ur által Háromszékmegye nagytiszt. esperesei, hogy hiveiket hazafias és minél nagyobb arányu adakozásra felszólítsák.

3. Főtiszteletü Püspök ur ő méltósága a kormánytól vagy az egyházkerületnek ilyen czélokra rendelkezésére állható alapok valamelyikéből eszközölne ki építési segélyt.

4. Az adakozásokból és felsőbb helyről beveendő öszszeget képviselő testületünk kiegésziti s az építési munkálatokat ezen összegen felül a maga erejéből befejezésre juttatja.

5. Egyuttal kéri képviselő testületünk főtiszt. Püspök ur ő méltóságát, hogy a Mikó-kollegiumot illető s az egyház és állam között megkötött szerződésének egy hiteles példányát kegyeskedjék az építési munkálatok megkezdése előtt a közönség rendelkezésére bocsátani.

Ezen határozatnak indokolt kisérő jelentéssel való megküldésével főtiszt. Szász Domokos püspök ur ő méltóságához, a város polgármestere bizatik meg.

E javaslatot a képviselőtestület teljtartalmulag és egyhangulag elfogadta és határozattá emelte. Szép és fölemelő jelenet volt az, midőn e kis székely város ez egyelőre még meg nem határozható nagyságú áldozatot ily egyhangulag hozza meg a haza és székely vérei érdekében. A falak, melyek e határozat alapján emelkedtek, örök emlékoszlopai lesznek a város polgárságának és polgármesterének, Császár Bálintnak.

A városon és vidéken egyaránt uralkodó lelkesedésnek a Mikó-kollegium iránt szép bizonyítéka egy estély, melyet a kollegium tanári kara rendezett a létesítendő tápintézet javára. Felülfizetésekből és adományokból négyszáz forint tiszta jövedelem volt ez egy alkalommal.

Buzgón vesz részt a teendőkben az igazgatótanács ezután is. S.-Szentgyörgy város ajánlata után azonnal kérést ad be a ministeriumhoz, hogy küldjön le építész mérnököt, ki a helyszínrajzot felvéve, az új szárnyépület tevrajzát és költségvetését elkészítse. Nehány hónappal később, április elején, leküldi az igazgató-tanács az állammal kötendő szerződés öt példányát, hogy az elöljáróság egészítse ki a következő ponttal: A kollegium elöljárósága kötelezi magát, hogy S.-Szentgyörgy város segélyével a paedagogiai kellékeknek megfelelő épületet emel, melynek terve a közoktatásügyi minister által jóvá hagyatott. Az elöljáróság e felhivásnak eleget tesz.

Érdekes mozzanat, mely Császár Bálintot és az ő messze jövőbe is belátó tehetségét jellemzi az, hogy a város adományát fölhasználni akarta, hogy a főgimnázium élére oly férfiakat állítson, kik eddigi működésükkel már biztosítékot nyujtanak a Mikó-kollegium biztos és eredményes vezetésére. Miután Váró Ferencz n.-enyedi igazgatótanárral nem tudtak megegyezni; most Parádi Kálmán

kolozsvári tanárt és egyházkerületi tanügyi előadót akarja ez állásra megnyerni. Törekvése most sem sikerül, de annyit még is elér, hogy a város kivánságára az egyházkerületi közgyűlés is beleegyezik, hogy a püspök mindig a Mikó-kollegium főgondnoka is legyen. Czélja volt evvel, hogy az egyház első embere és a Mikó-kollegium között szorosabb kapcsolatot létesítsen.

Április 24-én jő le Alpár Ignácz műépítész és Parádi Kálmán, hogy az építendő déli szárny beosztását, terjedelmét stb. megállapítsák. Augusztus hónap közepén már leküldi Alpár a terv vázlatát, melyet az előljáróság kifogástalannak talál. Junius 21-én a város képviselőtestülete 50000 frtot szavaz meg az építkezésre s a kölcsön felvételével a tanácsot bizza meg. Szeptember 27-én a „Magyar jelzálog hitelbank“-kal megkötik a szerződést, 53000 frt kölcsönre 5·45% kamat és tőketörlesztés mellett 50 évi, félévenként 1444 frt 25 kros részletekben leendő visszafizetés feltétele mellett.

Sepsi-Szentgyörgy város képviselőtestületével azonban a történt, mi oly gyakori, ha valamire lelkesedésünkben vállalkozunk: sokkal nagyobbra vállalkozott, mint ereje engedte volna. Az új épület költségei 82425 frtra mentek, a költségvetés szerint a megszavazott 50000 forinton felül 32425 frttal, jóllehet már az 50000 frt is nagy terhet rótt a városra. Igaz, a város ajánlatában tért engedett az önkéntes adományozóknak s a felszólítások ki is küldettek, de az eredmény alig nehány száz forint volt.

Nem volt más út és mód, mint a kormánytól kérni beruházási segélyképen a még hiányzó 32000 forintot.

Ez alkalommal a kollegium előljárósága teszi meg az első lépést, 1891. márczius havi ülésében, Császár Bálintnak Kolozsvárról kelt távirati értesí-

tése alapján elhatározva, hogy e hiány fedezésére az államsegélyt fogja kérni. A kérés indokolásában első helyen áll az, hogy S.-Szentgyörgy város az elemi iskolák fentartása és a legutóbb hozott 50000 frtos áldozata által annyira meg van terhelve, hogy újabb terhet elvállalni képtelen. Háromszékmegye közönsége a már hozott több százezer frtnyi adomány által, a súlyos gazdasági viszonyok nyomása alatt szintén ki van merülve s képtelen e nagy összeget rövid idő alatt összeadni. Az elöljáróság kérését, mely a rendes egyházi hatóság útján terjesztetett a közoktatásügyi ministerhez, pártolta S.-Szentgyörgy város és Háromszékmegye közönsége is. A benyújtott kéréseket pártolták a kollégium és Háromszék jóakarói, jó indulattal fogadta maga a minister, gr. Csáky Albin, s rövid idő alatt oly kedvező értesítések érkeztek le, hogy a képviselőtestület május 29-én tartott üléséből utasította a hetes építtető bizottságot az árlejtés kihirdetésére. A hetes bizottság négy tagját a képviselő testület, három tagját a kollegium elöljárósága küldte ki, előbbi megállapodások alapján.

A versenytárgyalás junius hónap 25-én tartatott meg s mint legelőnyösebb, az Oriold és Endstrasser kolozsvári czég ajánlata fogadtatott el, 78695 frt 91 kr vállalati összegben.

A vállalkozó czég még julius hónap 20-án hozzákezdett a munkálatokhoz, oly erővel, hogy az épület november hónap közepe körül már fedél alá volt helyezve.

A 32000 frtos beruházási segély azonban még mindig csak reményben volt meg. A helyzetet és a tett lépéseket hiven jellemzi Császár Bálint jelentése a deczember hó 15-én tartott képviselőtestületi üléshez.

Tekintetes városi képviselő testület!

Sepsi-Szentgyörgy város közönségének a székely nemzeti müvelődés emelése érdekében hozott nagy áldozata után, mint méltóztatik tudni, a „Székely Mikó-kollegium“ uj szárnyépületének külső falazata felemelkedett s az épület a kedvező időjárás segítségével födél alá került.

A képviselő testület által kiküldött építtető bizottság november hó 28-án tartott ülésében 5. jegyzőkönyvi pont alatt hozott és A) alatt hiteles kivonatban ide csatolt határozata értelmében az építés befejezésére nézve sürgős intézkedés válik szükségessé.

Ennélfogva jelentésemet a következőkben teszem meg.

Mint méltóztatnak látni és tudni a „Mikó-kollegium“ uj szárnyépülete a nagyméltóságú m. kir. vallás- és közoktatásügyi ministerium által készíttetett terv szerint építtetett Oriold és társai vállalkozó czég által. A B) alatt csatolt kimutatás szerint az építkezés keresztül vitelét a vállalkozó czég 82.497 frt 74 kr megállapított építési költség 4%ának leengedésével 78.695 frt 91 kr vállalati főösszegért fogadta el s ezen építési költség részleges fedezésére szolgált Sepsi-Szentgyörgy város közönségének 50.000 frtnyi nemeslelkü adománya. Ezen összegből a kiküldött építtető bizottság a már teljesített építkezésekre, a vállalkozó czégnek négy izben kiállított kereseti kimutatása alapján összesen 45.500 forintot fizetett ki; 300 frtot fentartván aprólékos kezelési stb. költségekre, az 50.000 frt kölcsönösszegből a további építkezésekre a város közönségétől csupán 4200 frt áll még rendelkezésre.

Ezen 4200 frton felül az imént említett vállalati főösszegnek, a 78.695 frt 91 krnak kiegészítéséhez, vagy is az építkezés teljes befejezése czéljából, még 28.695 frt 91 kr szükséges. S ha hozzá vesszük még a többlet munkákra, valamint az egészségügyi tekintetből szükséges új árnyékszék építésére megkivántató 4000 frtnyi költséget, az összes fedezendő hiány 32.695 frt 91 krra rug.

Tisztelt képviselő testület!

A város közönsége az általa megszavazott 50.000 frtnyi építési segélyhez is csak kölcsön utján juthatott s bár a nemzeti müvelődés eme védbástyáját a maga erejéből hathatósan támogatni jövőre is készséggel igérkezett, Sepsi-Szentgyörgy város közönsége, mindazáltal, nincs abban a helyzetben, hogy a hiányzó 32,695 frt 91 kr építési öszszéggel magát tovább megterhelhesse.

Megtettem tehát a kellő lépéseket, hogy ezen összeg az egyházi főhatóság utján a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumtól egyszersmindenkorra kiutalványozandó építési segélyképen kérelmeztessék. Minthogy azonban a sürgős ügy elintézése késett, nagyságos Beksics Gusztáv Sepsi-Szentgyörgy város képviselője volt szives felkérésemre a Székely érdekek iránt folyvást tapasztalt hazafias készségével közvetíteni kérésünket gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister úr ő exczellencziájánál.

Örömmel jelenthetem tisztelt képviseleti közgyűlés, hogy a közoktatásügyi m. kir. minister őnagyméltósága a kért segélyt kilátásba helyezni kegyeskedett, csupán az erre vonatkozó adatok fölterjesztését rendelvén el. Ő exczellencziája városunk képviselőjéhez intézett sajátkezű nagybecsű levelében állami érdekűnek és nemzeti fontosságúnak ismeri el a Mikó-kollegium kiegészítését és a magyar közoktatásügy legfelsőbb őrének messze belátó államférfiui gondoskodásáról tesz tanuságot azon jóakaratú magas figyelem, melyben a székely középiskolai oktatásügynek kérdésben levő befejezését részesíteni kegyeskedett. A székelység örökre élő hálája fogja kisérni a nagy magyar államférfiu hazafias rokonszenvét, melylyel a legnemzetibb jelentőségű ügyet, a háromszéki középiskola létesitését ebben a legutolsó stádiumában megajándékozta.

Bemutatom tisztelt képviselet városunk szeretett képviselőjének kisérő soraival együtt gróf Csáky Albin vallás

és közoktatásügyi m. kir. minister úr Ő exczellencziájának hozzá intézett nagybecsű levelét a következőkben.

„Nagyságos Polgármester Úr!

Mellékelve van szerencsém megküldeni Csáky Albin gróf vallás- és közoktatási minister úrnak hozzám intézett levelét a sepsi-szentgyörgyi Mikó-kollegium ügyében. Nagy örömömre szolgál, hogy az általam képviselt város és a magyar nemzeti érdek javára Ő exczellencziájának jóindulatát a konkrét ügyben is megnyernem sikerült. Meg vagyok győződve, hogy ő nagyméltóságának jóindulata, mely soraiban oly szép kifejezést nyert, s mely annak elismerésében is nyilvánult, hogy a Mikó-kollegiumnak minden tekintetben megfelelő kulturintézetté való alakitása magyar állami érdek, a szükséges építési segély tényleges megadására fog vezetni. Erre nézve csak a hivatalos felterjesztés szükséges.

Midőn Ő exczellencziájának hozzám intézett levelét nagyságos polgármester úrhoz juttatom, egyuttal felhatalmazom Ő nagyméltóságának nevében is — hogy azt illetékes helyen, s névszerint a sepsi-szentgyörgyi képviselő testületben felolvashassa."

Kiváló tisztelettel vagyok

Budapest, nov. 24. 1891.

kész szolgája

Beksics Gusztáv.

Ő exczellencziája levele így hangzik:

„Budapest, 1891. XI. 24.

Nagyságos képviselő úr!

Sajnosan értettem meg nagybecsű közléséből, hogy a sepsi-szentgyörgyi főgimnázium építése pénzerő hiányában megakadt.

Ily körülmények között nem marad egyéb hátra, minthogy hivatalos újabb felterjesztés vétele után az állami segély biztosítását ujból fontolóra vegyem.

A mennyiben a kérdéses középiskola minden tekintetben megfelelő létesítésére állami szempontból nekem is nagy sulyt kell fektetnem, a lehető legjobb indulattal fogom ez ügyet tárgyalni és bizton merem remélni, hogy a tárgyalás kedvező eredményre is fog vezetni.

Fogadja Nagyságod legőszintébb tiszteletem nyilvánítását.

Csáky Albin, s. k.

Ime tisztelt képviselet, a közoktatásügyi m. kir. minister ő exczellencziája legjobb indulatu támogatásáról biztosit bennünket. Az adatok mellékelve vannak jelentésemhez, melyekből kitűnik, hogy az építési segély elodázhatatlan szükséggé vált, ha csak mindnyájunk örömére és büszkeségére oly szépen megindult építkezést beláthatlan időkig abba hagyni nem akarjuk. Ezen adatokhoz csupán még egy C) alatti kimutatást csatolok, melyből meggyőződést fog meríteni a vallás és közoktatásügyi minister ő nagyméltósága az iránt, hogy míg más, kevésbé exponált és jóval kevesebb nemzeti missióval biró középiskolák tanulóinak száma évről-évre fogy, a Mikó-kollegium növendékeinek létszáma esztendőről-esztendőre gyarapodik. Ezek a statisztikai adatok a Mikó-kollegium nagy nemzeti jövőjének a perspektivái; azt mutatják ezek, hogy a székely elem faji és intellektuális erejének fentartására első és legfontosabb tényező azon középiskola, melynek végleges befejezése iránt mi most a legilletékesebb helyen esedezünk.

Előterjesztésem befejezéséül kérem a t. képviseletet, mondja ki határozatilag, hogy a fentebb mondottak értelmében a hiányzó 32 ezer 695 frt 91 kr építési segélynek a magas kormány által leendő kegyes engedélyezését nagyméltóságu Csáky Albin vallás és közoktatásügyi minister urnál az ide csatolt adatok mellékléségével kérelmezi;

mondja ki a képviselet, hogy ezen kérvény fölterjesz-

tésére méltóságos Potsa Józsefet Háromszékvármegye főispánját kéri fel, kinek a székely közmivelődés érdekében tanusított atyai gondoskodásai teljes biztosítást nyujtanak afelől nekünk, hogy a kért segélyre nézve ő exczellencziája leghitelesebb és mindenek felett legjobb indulatú felvilágosításban fog részesülni.

Sepsi-Szentgyörgyön, 1891. deczember 12-én.

Császár Bálint,
polgármester.

Zajos éljenzés után:

A képviselőtestület egyhangulag meghatározza, hogy nagyméltóságú gróf Csáky Albin m. kir. vallás- és közoktatási minister úr ő exczellencziájához Méltóságos Potsa József főispán ur által a 32695 frt 91 kr államsegély megnyerése iránti alázatos kérését felterjeszti.

A kérésnek meg lett az eredménye, de a pénz kiutalványozása csak 1893-tól kezdődőleg volt remélhető. Épen azért 1892. márczius 29-én Császár Bálint polgármester a következő javaslatot terjeszti a képviselő testület elé.

Tisztelt képviselő testület!

Sepsi-Szentgyörgy város közönsége 1890. év junius hó 21-dik napján tartott képviselő testületi gyűlése jegyzőkönyvének 1. pontja szerint elhatározta, hogy a szentgyörgyi ev. ref. „Székely Mikó“-kollegium épitési költségeit a mennyiben a közadakozásból befolyó összegből nem telnék, hordozni fogja s a czélra már akkor 50.000 forintot megszavazott.

Ennek alapján az építési tervek 82.495 frt 74 kr költségvetési összegre elkészültek s azokat a város közönsége 1891. évi április hó 22. napján tartott képviselő testületi közgyűlésről felvett jegyzőkönyv 1. és 2. pontja szerint elfogadta s a kivitel módozatait megállapítván, annak foganatosítására végrehajtó bizottságot küldött ki.

A közadakozás a várt eredményt nem hozván meg, miután a még hiányzó 32.695 frt 91 krnak a város által hordozása, ennek erejét tulságosan kimerítené, s más irányú fejlődésében gátolná, a képviselőtestület előterjesztésünkre 1891. deczember 15-én tartott közgyűlésén felíratot határozott intézni a nagyméltóságú vallás- és közoktatási miniszter úrhoz, hogy ezen hiányzó összeget a kollegium építésére, mint állami segélyt megadni méltóztassék.

A nagyméltóságú vallás és közoktatási minister úr 57830/1891. számú magas leiratában biztosítani kegyeskedett, hogy méltányolva a sepsi-szentgyörgyi gymnasiumnak a nemzeti közművelődés szempontjából való kiváló fontosságát ezen gymnasium új épületeinek költségeire tárczája jövő évi költségvetésébe az állam pénzügyi helyzete által engedett mérvű összeget felvenni szándékozik.

Tehát, hogy a szükséges segély nem fog megtagadtatni, az kétségtelen, de annak folyósítása legkorábban csak 1893. év elejére várható.

Addig pedig a kollegium építése nem szünetelhetvén, az 50.000 forinton felül az építéshez még szükséges pénznek előlegezéséről, mivel arra a városi pénztár kellő pénzkészlettel nem rendelkezik, mulhatatlanul gondoskodni kell ideiglenesen kölcsön utján azon időre, míg az az államsegélyből megtéríthető lesz.

A kölcsön beszerzésére az erdélyi ev. ref. egyházkerület pénztárából után puhatolózásunk szerint eszközölhető lenne méltányos feltételek mellett.

A felveendő kölcsön a megigért államsegélyből törleszthető lévén, annak csak legtovább 2 évi kamatai terhelnék a város közönségét s ezek is csak az esetben, ha az építési segélyből megtakaritás útján nem lenne fedezhető.

Azt pedig a város költségvetése minden ujabb megterheltetése nélkül a polgároknak megbirja.

Ebből kifolyólag bátrak vagyunk indítványozni, méltóztassék a tekintetes városi képviselő testület elhatározni: „Sepsi-Szentgyörgy város közönsége elhatározza, hogy a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-kollegium új épü-

letének építési költségeiből még hiányzó 32.695 frt 91 kr összeget addig is mig a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi miniszter ur által 57850/1891. számu nagyon tisztelt leirata szerint elhatározott államsegély folyósíttatnék az építés folytathatása czéljából előlegezi; s e czélból 32.695 frt 91 krnyi összeget az erdélyi ev. ref. egyházkerület pénztárából az egyházkerület szabályaiban körülirt feltételek szerint lehetőleg 5% kamatra kölcsön felveszen s a kötelezvény kiállitása és pénz felvételére polgármester id. Császár Bálint, dr. Szász Izsák tisztiügyészt és ifj. Gödri Ferencz főjegyzőt meghatalmazza."

A városi tanács fenti javaslata egyhangulag elfogadtatott és határozattá emeltetett.

Benedek János az előbbi határozat alapján indítványozza, hogy a vallás és közoktatásügyi minister úrhoz felirat küldessék, melyben kifejtve legyen, hogy a város a ministernek 1892. évi január 2-áról kelt 57.830/1891. számu (lásd 73/1892. tanácsi szám alatt) magas igérete alapján vette fel a kölcsönt s nagy anyagi romlásunkkal járna, ha a 32.000 frtra bizton nem számithatnánk, kérjük tehát még 1893. évre szóló költségvetésben az egész 32000 frt államsegélyt javunkra felvenni kegyeskedjék.

Egyhangulag elfogadtatik és a vallás közoktatásügyi ministerhez felirat készitésével és felterjesztésével Császár Bálint polgármester bizatik meg.

Az 1892. május hó 14-én tartott Sepsi-Szentgyörgy város képviselő testületi közgyűlés jegyzőkönyve ismét örvendetes adatot foglal magában, a mint következik.

1. Olvastatik a nagyméltóságu vallás és közoktatásügyi m. kir. minister ur gróf Csáky Albinnak folyó hó 4-ről 16519. szám alatt kelt magas leirata a város közönségéhez a mint szószerint következik:

16519. szám.

Sepsi-Szentgyörgy város közönségének.

Tekintettel azon fontos közmivelődési és állami érdekekre, melyeket az erdélyi ev. ref. egyházkerület főhatósága alatt álló sepsi-szentgyörgyi főgimnázium szolgál, s figyelemmel arra, hogy a fentartó testület anyagi eszközeinek korlátoltsága miatt a szóban levő főgimnazium új épületének befejezését önerején nem eszközölheti, f. évi márczius 30-án 1082. sz. a. kelt felterjesztésére, arról értesitem a közönséget, hogy a nevezett főgimnáziumnak a kért 32000 frt beruházási államsegélyt a törvényhozás hozzájárulásának fentartása mellett az 1892-ik évtől kezdve három, esetleg négy évi részletekben hajlandó vagyok megadni.

Budapest, 1892. augusztus 4-én.

Gr. Csáky Albin s. k.

A városi tanács határozati javaslata következő:

„Mondja ki a képviselő testület határozatilag, hogy a nagyméltóságu vallás és közoktatásügyi minister urnak f. 1892. évi május hó 4-éről 16519. szám alatt kelt magas és örvendetes elhatározása hiteles másolatban azonnal terjesztessék fel az erdélyi ev. ref. egyházkerület állandó igazgató-tanácsához és kéressék ismételten az állandó igazgató-tanács, hogy f. évi 1077. szám alatti kérésünket elintézni és 32 ezer frt kölcsönről a kötelezvény tervezetét hozzánk mielőbb megküldeni sziveskedjék.

A szükséges lépések megtételére Császár Bálint polgármester felhatalmaztatik.

Miután pedig a Mikó-kollegium épitése épen most egy napot sem szünetelhet, mig az állandó igazgató-tanácstól a kölcsön felvétetnék, az addig felmerülő szükséges épitési költségekre a helyi takarékpénztárból ideiglenes kölcsönt felvenni a város tanácsa felhatalmaztatik.

A városi tanács határozati javaslata egyhangulag elfogadtatott és határozattá emeltetett azon hozzáadással, hogy a fentiek végrehajtásával is ugyanazon bizottság bizatik meg, mely már 1892. évi márczis 29-én tartott közgyűlés 1. jegyzőkönyvi pontja alatt kiküldetett.

Dr. Bodor Tivadar képviselő testületi tag inditványozza, hogy a Mikó-kollegium épittető bizottságnak f. évi márczius hó 18-án tartott ülés 7. jkvi pontja értelmében a kollegium uj épületébe eredetileg tervezett szükségszéknek elejtése folytán a régi épület végébe tervezett 4792 frt 21 krba kerülő szükségszék építését a jelen közgyűlés fogadja el és a szükséges fedezetet szavazza meg.

A hivatkozott építtető bizottsági jegyzőkönyv felolvastatván és az ügy megvitattatván: Egyhangúlag elfogadtatott és az új szükségszék építésének eszközlésével a kollegium építtető bizottság bizatott meg.

A fölterjesztésre az igazgató-tanács gyorsan válaszolt, mely választ a képviselő testület május hónap 24-én tartott ülésében tárgyalt, a mint következik.

Sepsi-Szentgyörgy város tekintetes közönségének.

Sepsi-Szentgyörgy.

Hivatkozással idei 1077. sz. a. kelt előterjesztésére; ig.-tanácsunk kebli kölcsönügyi osztályunknak idei 426. sz. a. kelt s a tek. város közönségével is közölt ama átiratát, hogy a sepsi-szentgyörgyi kollegium részére a közoktatási m. kir. minister ur idei 16519. számú leirata szerint igért 32000 frt beruházási államsegélyből leendő megtérités feltétele s a Sepsi-Szentgyörgy város közönsége által elvállalt kamatfizetési kötelezettség alapján, az építkezés befejezéséhez igényelt 32000 frt előleget rövid lejáratu kölcsön czimen $5^1/_2\%$ kamat mellett megadta s ebből 13000 frtot kiutalt — tudomásul vevén, felkéretik a város közönsége, hogy kollegiumunk elöljáróságával egyetértőleg ezen körülményt a

közoktatásügyi m. kir. minister úr ő Nagyméltóságához bejelentve kérjék fel arra, hogy a 32000 frt államsegélyt annak idején az egyházkerületünk által adott 32000 frt előleg törlesztésére közvetlenül igazgató-tanácsunk illetve egyházkerületi pénztárunknak utalja ki. Egyuttal felkéretik a tek. város közönsége arra is, hogy a f. év márczius hó 29-én 1. szám alatt kelt közgyűlési határozatával elvállalt kamatfizetési kötelezettsége folytán egy újabban hozandó határozattal most már a kötelezettséget vállalja akként, „hogy 32000 frt előleg után $5^1/_2$% kamatot a város közönsége mindaddig míg az, a kilátásba helyezett államsegélyből törlesztve leend — köteles fizetni s fél évi előleges részletekben egyházkerületünk pénztárába beszolgáltatni.“

Az e tekintetben hozott és felettes hatósága által is jóváhagyandó közgyűlési határozatát pedig — a megszavazott előleg kölcsön hátralevő részeinek folyósíthatása czéljából — ig.-tanácsunkhoz mielőbb beküldeni sziveskedjék. Fogadja a tek. város közönsége ez alkalommal is tanusított áldozatkészségéért elismerésünk nyilvánítását és atyafiságos üdvözletünket. Az erdélyi Egyházkerület ig. tanácsának Kolozsvártt, 1892. május 16-án tartott üléséből. Szász Domokos s. k. ref. püspök, mint elnök, Márkus Áron s. k. titkár.

Egyhangulag határoztatott, hogy a 32000 frt előleg után az $5^1/_2$% (öt és fél százalék) kamatot a város közönsége mindaddig, mig a 32000 frt az állami segélyből törlesztve leend, pontosan fizetni fogja fél évi előleges részletekben a kölcsönadó erdélyi ev. ref. egyházkerület pénztárába.

A kölcsönfelvételt bejelenteni és a 32000 frt államsegélynek az ev. ref. egyházkerület által adott 32000 frt előleg törlesztésére közvetlenül az erdélyi egyházkerületi pénztárba kiutalását kérni a város polgármestere bizatik meg.

A belügyministerium a város ezen áldozatkészségét azonban nem hagyta jóvá; megkivánta, hogy a törvényes kellékeknek eleget tegyenek, nevezetesen a kölcsön ügyét a 30 nap elteltével névszerinti

szavazás alá bocsássák. A névszerinti szavazás jun. 16-án tartott képviselőtestületi gyülésben történik meg; az összes jelenvoltak „igen"-nel szavaztak.

S.-Szentgyörgy város polgárainak ez újabb áldozatkészsége nem szorul dicsérő szavakra.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister az igért beruházási segélyt fel is vette az állam költségvetésébe és három részletben utalványozta.

Ez alatt a vállalkozó czég a megkezdett nagy erővel folytatta a munkálatot, úgy, hogy 1892. szeptember hónap elején, az új iskolai év kezdetével az új épület használatba volt vehető.

Míg e nagyobb szabású tevékenységek folytak, a kollegium elöljárósága is nagy buzgalommal igyekezik megfelelni nagy feladatának: algimnáziumból az igényeknek megfelelő főgimnáziummá szervezkedni. 1890. év folyamán megteszi a lépéseket, hogy az 1890—1-iki iskolai évre, midőn a VI. gimn. osztály is megnyittatott, a kellő számú rendes tanárok rendelkezésre álljanak. Négy rendes tanári tanszékre hirdet pályázatot, ezek közül kettőt a közoktatásügyi minister a szerződésben biztosított jogánál fogva még szeptember 1-re betölt; a kinevezett rendes tanárok Csősz János, a magyar- és német nyelv és irodalmi tanszékre és dr. Székely Bendegúz a természetrajz- és földrajzi tanszékre; két tanszéket választás utján az erd. ev. ref. egyházkerület őszi közgyülése alkalmával tölt be; a megválasztott rendes tanárok Várkonyi Endre a cl. philologiai tanszékre és dr. Farnos Dezső a magyar- és latin nyelv és irodalmi tanszékre. Az 1891-ik év folyamán megint két rendes tanári tanszék töltetik be, kinevezés útján; a kinevezett rendes tanárok: Pap Lajos, a mennyiségtan és természettani tanszékre s Végh Endre a mértani rajz és szépirás tanszékére.

Igy most már az 1891—2-ik iskolai év kezde-

tével kilencz rendes és egy helyettes tanára volt a kollegiumnak.

1890-ben még egy másik nevezetes mozgalom is indúl meg. A kollegium volt pénztárosa, Antal Zsigmond, feleségével, Jancsó Zsuzsánnával közös végrendeletet tett, melynek értelmében közösen szerzett vagyonukat a Mikó-kollegiumnak hagyják, hogy ebből a szegény tanulók részére tápintézet létesíttessék, föntartják azonban maguknak a jogot, hogy egyik vagy másik fél bekövetkező halála esetén a tulélő élete végéig birja a haszonélvezeti jogot. A végrendelet végrehajtóiul Császár Bálintot és Révay Lajost nevezik ki. A vagyon értéke mintegy 18—20000 forint.

A halál Antal Zsigmondot ragadta el elébb s a vagyon tulajdonjoga a kollegiumra átszállott ugyan, de özvegye máig is élvezi a haszonélvezeti jogot. A mint láttuk, a halál az egyik végrendeleti végrehajtót, Révay Lajost is elragadta. A még életben levő végrendeleti végrehajtó, Császár Bálint, ki Antal Zsigmonddal együtt gyönyörködhetett lelkileg a szép látványban, melyet a sok szegény gyermek nyújt, midőn a jószivű kegyadományból fentarthatja magát, a főgimnáziumimá fejlesztés alkalmával elérkezettnek látja az időt, hogy a tápintézetet is életbe léptessék, jóllehet az alapvagyon még nem áll rendelkezésre. 1890. elején, mint végrendeleti végrehajtó, felhívja az elöljáróság figyelmét, hogy jó lenne tervezetet kidolgozni a tápintézet életbeléptetésére. A felhívás élénk tetszésre talál az elöljáróság körében is s ennek tagjai meg is teszik a lépéseket, egyelőre csak az alap gyüjtésére szorítkozva. Az eszme érdekében, megismertetése tekintetében sokat tesz hirlapi uton e sorok irója, közölve a létesítendő tápintézet szervezetét is.

A kollegium internátusában az étkezés azok-

ban az időkben az ugynevezett „expó“ volt. A tanulók csoportokba állva egy vagy más, a városon lakó gazdasszonynyal egyeztek meg, hogy számukra főzzön; mindenik csoportban volt egy-két szegény fiu, a ki nem főzetett s viszonszolgálatúl ez hozta fel az ételt. Az expo ára minősége szerint változó volt; az ár 36 frttól 80 frt évi összeg közt váltakozott. A drágább jobb volt, de az olcsóbb bizony sokszor állott estére főtt kukoriczából. Látszott is ennek hatása a tanulókon, mert fizikai tekintetben a jelenlegi helyzettel össze sem hasonlítható az akkori. Ezenkivül a lakószobákban folytatott étkezés paedagogiai s főkép közegészségügyi tekintetben is oly hátrányokkal járt, melyeken okvetlenül segíteni kellett.

A tápintézet szervezésénél a feladat tehát az volt, hogy, tekintettel a háromszéki gyönge anyagi viszonyokra, ne legyenek magasabbak az átlagos árak, mint az eddigi expo-rendszerrel, de az étkezés sokkal táplálóbb legyen.

E nem épen könnyű feladatot, mint az eredmény mútatja, várakozáson felüli sikerrel oldotta meg az elöljáróság. Az egész évi díj 78 frtban állapíttatott meg, de e mellett nagy számmal vannak teljes, fél és egynegyed díjkedvezmények, úgy hogy teljes díjmentességre számítva valamennyi kedvezményt, évenként negyven tanuló kap teljesen ingyen teljes ellátást: reggelit, ebédet, ozsonnát és vacsorát. Ezenkivül az intézet ad mindennemű étkezési eszközt, abroszt, asztalkendőt, kést, poharat, villát, kanalat, tálakat stb.

Az alapítványok gyüjtése is meglehetős sikeres volt, mennyiben már 1893-ban 7000 frtnál nagyobb volt az alapok összege, noha nem lehetett mindenik alapnak teljes jövedelmét felhasználni, mert az alapítók nagy részben a gr. Mikó Imre végrendeleti intézkedését vették példáúl. A táp-

intézet helyiségeiül az új épület souterraine termeit jelölték ki, melyek állanak egy 200 □meter ebédlő, két konyha, kamara, két pincze és a gazdasszony részére egy szobából. A tápintézet berendezésével és vezetésével e sorok irója bízatott meg.

1891-ben töltötték be az egyházkerületileg szervezett tisztségeket is; igazgatónak megválasztották dr. Székely Bendegúzt, gazdasági felügyelőnek Bodor Domokost, előljárósági jegyzőnek Domján Istvánt.

Ezeken kivül még egy nagy feladat nehezedett az előljáróság vállaira. Sepsi-Szentgyörgy város az állam segélyével felépítette ugyan a nagyszabású új épületet, de ezt be is kellett rendezni, még pedig sürgősen, a mellett az internátus berendezését is gyarapítani kellett, a szobákat újra padolni; téli tornatermet kellett építtetni. Az előljáróság megkészítette a költségvetést s az eredmény volt, hogy e beruházásokra és a szertárak kellő berendezésére 24000 frt szükséges. Császár Bálint mondta ugyan, hogy várni kell egy-két évig s akkor az állam ezt a segélyt is megadja, de az előljáróság úgy vélekedett, hogy a várakozás esetleg hátrányos következményekkel járna s elhatározta, hogy e szükségletek fedezésére törlesztő kölcsönt vesz fel.

Följegyzésre méltó e kölcsön ügynél a tanárok magatartása, kik rendes előljárósági tagok voltak.

Azokban az években e kis székely városban még kevesebb tisztességes lakás volt, mint jelenleg, úgy hogy előre látható volt, hogy a lakosság 6, 7 családos és több igénynyel biró állandó lakóval szaporodva, beállanak a lakás mizeriák. Császár Bálint ezt előre látta s már 1890-ben ajánlotta az előljáróságnak tanári lakások építését, fedezetül szolgálván erre a tanári lakáspénzek. A tárgyalások meg is kezdődtek, de eredményre jutni nem lehetett hol egy, hol más ok miatt, míg felmerült a 24000 frtos beruházási kölcsön ügye. Most a tanároknak

választaniok kellett a kettő közül: tanári lakások legyenek-e, vagy felszerelés? És a tanárok, jóllehet a lakások építése a lakáspénzeken kivül a kollegiumot évenkint 500 frttal terhelték volna, a törlesztési, tehát szintén beruházási összeggel, ezt feláldozva, beleegyeztek a beruházási kölcsön felvételébe. De a tanárok nemcsak ezt az áldozatot hozták. Az államsegély elfogadása alkalmával csak egy ötödéves korpótlék biztosíttatott ugyan, de kilátásba helyeztetett a második is. Ha a kollegium felveszi a beruházási kölcsönt, ennek kamatai és törlesztése az összes felesleges jövedelmet igénybe fogja venni, úgy, hogy a második korpótlék folyósítása beláthatlan időkre el lesz halasztva. A tanárok, a kollegium érdekében erről is lemondtak. Nem is lett aztán egész a legutóbbi időig sem tanári lakás, sem második ötödéves korpótlék.

Sikerült azonban a berendezés, még pedig úgy, hogy kényesebb igényeket is kielégít.

Még egy mozzanatról meg kell emlékeznünk. A „Székely Nemzeti Múzeum“ Sepsi-Szentgyörgyre költöztetése óta a Mikó-kollegium birtokában levő, a fennebb említett Béldi-ház emeletén volt elhelyezve; ezt a házat le kellett most bontani s így a múzeum ujabb elhelyezéséről gondoskodni. Ugyanez időben az eddigi múzeumőr, Nagy Géza is a m. n. múzeumhoz gyakornoknak kineveztetvén, állásáról lemondott. Tárgyalások kezdődnek a múzeum felügyelő bizottsága és a kollegium elöljárósága között a felett, hogy minő feltételek alatt venné át az elöljáróság a múzeum kezeltetését és elhelyezését. A tárgyalások eredményre is vezetnek; a kollegium a múzeumnak ad helyiséget és a rendes tanárok közül a szaktanárokat megbízza a kezeléssel; a felügyelő bizottság pedig ezért évenként 600 frtot fizet, melyből 300 frt a helyiségek béregyenértékébe számíttatik, 300 frt pedig a személyi

kiadások fedezésére fordíttatik. A múzeum átköltöztetése és újra rendezése 1890. és 1891. folyamán hajtatik végre.

Ily lázas tevékenység között érkezik el végre 1892. szeptember 5-ike, midőn az új iskolai év megnyitásával a nyolczadik gimn. osztály is megnyittatik.

Az öröm azonban ezúttal sem maradhat zavartalan. Az a férfiu, ki a kollegiumért annyit tett, annyit küzdött és fáradott, Császár Bálint, gyógyíthatatlan betegségbe esett. A tulságos erőfeszítés megtámadta a legnemesebb szervét, agyát. Tevékenysége nemcsak a kollegium fejlesztésére irányult; e nagy munka mellett tevékeny részt vett a városi ügyekben, az erd. ev. ref. egyházkerületet ez időkben nagy mérvben elfoglaló pénzügyi miveletek által keltett pártküzdelmekben és a magasabb pártpolitikában is. Környezete bámulta azt az erőt, mely ez, élte delén már jóval tullevő férfiuban nyilvánult. De a visszahatás nála is bekövetkezett. 1892. nyarán már lehetett észrevenni némi jelenségeit a fenyegető veszélyes bajnak, de a legroszszabbra még senkisem gondolt. Szeptember elején azonban, épen midőn az az intézet, melyért annyit tett, örömünnepét ülte, egy fővárosi gyógyintézetbe kellett vinni. Itt csakhamar felismerték gyógyíthatatlan betegségét s nehány heti ott időzés után haza kellett hozni; november elején a n.-szebeni orsz. gyógyintézetbe vitték s itt érte utól a halál deczember hónap 16-án. Temetése 18-án Sepsi-Szentgyörgyön folyt le óriási részvét mellett.

Mint mindenkinek, ki a közéletben szerepet s még pedig vezérszerepet visz, neki is sok ellensége, de sok tisztelője is volt. Elbeszélni azt, a mit ő tett szülővárosa és szülőfölde s a székely nép érdekében, nem ide tartozik. Hogy milyen ember volt, azt leghívebben Szász Domokos püspök mondotta

el, koporsója felett tartott remek gyászbeszédében. Álljon itt a következő részlet.

„Ha a székely nemzet érdeke úgy kivánta, legjobb barátjának ellenségévé lett s az engesztelhetetlenség hevével küzdött avval szemben. Ha a székely nemzet valamely ügyének javára szolgált: legnagyobb ellenségének, ki őt azelőtt vérig zaklatta, békejobbot nyújtott s megbocsátott neki. Szivének szeretetét épen úgy, mint gyűlöletét a maga elé tűzött fönséges czélnak kész volt mindig alárendelni. Ime! egyéniségének legjellemzőbb vonása, karakterének — mondhatnám — megismertető jegye s egyszersmind összes törekvéseinek mélyebb értelme, elért sikereinek titka is ebben rejlik . . . . .

„Avagy elhomályosulhat-e emléke azon férfiunak, kinek neve önkéntelenül is mindig ajkunkra jön, valahányszor tekintetünk a Székely Mikó-kollegium felé fordul. Mélyen átértette és átérezte ő igazságát annak, hogy a székely nemzet felvirulásának első rangú tényezője egy oly főiskola, mely keblére öleli az egymás nyomába lépő fiatal nemzedékeket, hogy azokat a tudás lelki kenyerével s az édes anyai szeretet édes tejével táplálja, növelje s a szó legnemesebb értelmében hazafiakká s emberekké képezze.

. . . .

„Bizony, mondom nektek, ha az utókor elfeledkezném arról, a mit ő szive szeretetének e választottjáért tett, meg fognak szólamlani annak néma kövei.“ . . . . . .

*
* *

A sorsnak sajátságos szeszélye nyilvánúl e kollegium történetében. Midőn hosszas küzdelem után eljutnak végre, hogy a régi épület alapkövét letegyék, ez alkalommal végzi utolsó szolgálatát Gödri

Ferencz esperes; midőn 1876-ban az adósságok alatt majdnem összeroskad az intézet, akkor lesz köztudomású gr. Mikó Imre végrendelete s végül, midőn eléri, a több mint harmincz év mulva fejlődésének azt a fokát, mely az első alapítók lelki szemei előtt lebegett, meghal az a férfiu, ki válságos helyzeteiben mindig segített s ki végre be is tetőzte.

Mindenik nevezetesebb fordulat sorsában egy-egy kiváló pártolója halálát kivánta, mintegy áldozatúl! . . .

IV. A főgimnázium.

— Szervezkedés; felavatás; a hála. —

A mint nagyobbszerű események kezdetét és végét, épen úgy a kisebb eseményeknél is a kezdet és vég biztos idejét nem lehet megállapítani. Igy a Székely Mikó-kollegium történetében is nehéz felvenni egy évet, mint biztos választó falat az algimnázium és főgimnázium között. Az algimnázium már 1889. őszén, az V-ik középosztály megnyitásával megszünt, de azért még több évnek kellett letelni, míg főgimnáziummá lett. A teljes főgimnázium csak 1893-ban kezdődik, midőn a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister engedélye alapján megtartatik az első érettségi vizsgálat. De ha az intézet berendezését, ügyeinek vezetését figyelmesebben nézzük, nemcsak a közvetlenül következő, hanem az ezutáni években is felismerjük még sok irányban az algimnázium idejének hatását, annyira, hogy még 1895-ben is vannak oly jelenségek, melyeknek egy főgimnáziumnál előfordulniok nem lenne szükséges. Sokkal közelebbi események azon-

ban ezek, mint hogy ismertetésökben a kellő tárgyilagosságot megtarthatnám, mert én is a legtöbb eseményben résztvettem. Inkább csak a történet folytatójának figyelmét kivántam ez átmeneti időkre felhívni.

Fel kellett tünnie a csak felületesen olvasónak is, hogy a lefolyt harmincz év alatt ez intézet történetében rendkivül kis szerepet játszik egy oly tényező, mely más tanintézeteinknél pedig a vezérszerepet szokta vinni. E tényező, a tanári kar. Ennek oka az, hogy tanári kar tulajdonképen nincs egész a kilenczvenes évek elejéig; 1881-ig csak egy rendes tanár van s a szervezet értelmében a mellette levő segéderők csak tanácskozási joggal birnak, mely joguk még kisebb jelentőségű lesz itt, ha meggondoljuk, hogy az az egy rendes tanár egyszersmind igazgató s igy főnökük is. Igy tehát mind azokban az ügyekben, melyek a tanári kar hatáskörébe tartoznak, csak egy ember véleménye, akarata a döntő, pedig ez ügyek az akkori szervezet mellett még sokkal fontosabbak voltak, mint jelenleg. Kitünik ez, ha más tanintézeteink e korban lefolyt történeteit vizsgáljuk. 1881-től kezdve két rendes tanár van ugyan, de egyikök túl van terhelve a rendetlen vagyoni számadások tisztázásával, a másik rendes tanár rövid idő alatt összeütközésbe bonyolódik a felsőbb hatóságokkal és így ez a korszak sem alkalmas arra, hogy a tanári kar érvényesülhessen.

A rendes tanárok mellett ugyan ott vannak a segéd tanárok, de ezek helyzete sem alkalmas arra, hogy más intézeteinknél meglevő tanári karhoz csak hasonló testületet is alkothassanak. Nincs meg befolyásuk és főkép idejük. A kollegium elöljárósága belátja ugyan, hogy a kollegiumnak csak hasznára van, ha oly képzett tanerők, mint volt Simó Dénezs és társai, tényleges befolyással birnak a kollégium ügyei vezetésében és befogadja

őket az elöljáróság tagjai közé is, de a rövid idő, melyet a kollégiumnál töltenek, a nagy feladat megoldására teljességgel nem elég.

Igy történik aztán, hogy a kollegium ügyeinek vezetése teljesen a gondnoki kar kezébe kerül az az a városi és megyei társadalom gyakorol legtöbb befolyást az intézet ügyeire, mennyiben a gondnokok sem tudnak ennek hatása alól szabadulni; hisz maguk is első sorban e társadalmaknak a tagjai. E társadalmi hatásnak voltak ugyan káros következményei is, de különösen anyagi tekintetben, oly üdvös volt, hogy ehhez hasonlót csak ritkán lehet találni.

A tanári kar megalkotásának és szép hivatása teljesítésének nehéz feladata azoknak a tanároknak vállára nehezedik, kik 1889 után részint választás, részint ministeri kinevezés által lesznek a Mikó-kollegium rendes tanárai.

Mielőtt az új tanári kar működésének eredményeit sorolnám fel, meg kell említenem egy feltűnő fordulatot. Míg eddig az elöljáróság tagjai között a gondnokokkal szemben a tanárok szám tekintetében is elenyésző kisebbségben voltak, most a tanárok vannak nagyobb számmal. A törvény értelmében öt gondnok van ugyan, de részint meggyöngült egészség, részint nagyobb távolság miatt a kollegium ügyei vezetésében csak ketten vesznek részt: Dónáth József főgondnok, ki a nyolczvanos évek második felében nyugdíjba vonulván, most, midőn ifjukori reményét a megalósuláshoz oly közel látja, évei számához képest fiatal embert is felülmuló buzgósággal, erélylyel és hosszú élete alatt szerzett bölcs tapasztalataival vesz részt az ügyek vezetésében; a másik dr. Bodor Tivadar, 1891 óta főgondnok; ki sokoldalu elfoglaltatása mellett mindig talált időt, hogy tehetségeit a kollegium javára érvényesítse.

Dónáth József és dr. Bodor Tivadar gondnokok tanácsai figyelembe vételével kezdi meg az új tanári kar a főgimnázium szervezését, tiszteletben tartván úgy az állami, mint egyházi rendeleteket és útasításokat, de leginkább azoknak a szükségleteknek kielégítését, melyek Háromszék igen sok tekintetben különleges helyzetéből állottak elő.

A főgimnázium feladatai között egyik legfontosabb volt, hogy közreműködjék a székely kivándorlás megakadályozásában, vagy legalább csökkentésében, hogy az arra való székely fiuknak alkalmat adjon a Romániába vándorlás helyett az anyaországban szerezhetni megélhetési módot mint kisebb hivatalnak, mely álláshoz az érettségi bizonyitvány nélkül nem juthatna el. Hogy ezt a czélt elérhesse, úgy kellett berendezkednie, hogy a tanulás minél kevesebb költséget okozzon a szülőknek. Háromszék lakósainak anyagi helyzete követelte ezt; mert Háromszéken nagyon kevés család van, mely egy gyermek taníthatását elbírná, ha az évenként 200—300 forintba kerül. Ritka az a birtokos, kinek 100 hold birtoka van s ritka az az iparos, kinek évi tiszta jövedelme az 1000 frton felül megy. A berendezkedésnél első sorban szem előtt kellett tehát tartani, hogy a tanulók minél kevesebb költséggel terheltessenek. De vigyázni kellett arra is, hogy a tanulók meg nem terhelése daczára is a berendezkedés a modern követelményeknek megfeleljen. E két nehéz kérdés megoldása sikerült is, még pedig a tanári kar önzetlensége sőt több: áldozatkészsége által, mint azt fennebb a 24000 frtos kölcsön felvételének előadása alkalmával kifejtettem.

Evvel azonban nem elégszik meg a tanári kar. A testi érdekek kielégítése mellett gondot fordít a szellemi szükségletek fokozottabb kielégítésére is. A tanári kar már évek óta tapasztalta,

hogy a kellő szellemi eredmény felmútatásában legnagyobb akadály a hiányos készültség, melylyel a tanulók a különböző népiskolákból a gimnázium I. osztályába jőnek. E hiányos képzettség hatása érzett sok tanulón még a felsőbb osztályokban is.

Hogy a népiskolákban a tanítás és nevelés jobb legyen, arra a tanári karnak vajmi kevés befolyása volt és van; arra kellett tehát törekednie, hogy a népiskola mulasztásait a maga körében pótolja, a rendelkezésére álló eszközökkel.

E nehéz feladat megoldására igénybe vette a tanári kar a VII. és VIII. gimnáziális osztályú tanulókat; de nem oly módon, mint az a felekezeti iskolákban a régi privát praeceptor idejében a legújabb időig szokásban volt. Az a magántanító csak rontott volna; mert annak feladata volt a tanulóval a leczkét bemagoltatni, — hogy ezt a műkifejezést használjam, — a mi a tanuló eszét, gondolkozását nem hogy fejlesztette volna, sőt rontotta. A jelenkori középiskolákban pedig annyi a tanulni való, hogy azt a régi betanulási rendszer mellett elsajátítani lehetetlen. A tanári kar czélja az volt, hogy szoktassa hozzá a tanulókat a gondolkozáshoz, hogy ne csak betanuljon valamit, hanem azt értse is meg. Épen ez okból már 1888/9-től kezdve a lehető szigorusággal jár el az osztályozásnál s rövid idő alatt sikerül is elég értelmes, gondolkozó tanulókat nevelnie. Az így előkészített felsőbb osztályos tanulókra bizza aztán az I. és II. osztályos tanulók vezetését már 1894/5. iskolai évtől kezdve s részben még az előző 1893/4-iki tanévben is. Az ilyen felsőbb osztályos tanulók többé nem privát tanítók, hanem felügyelők. Egynek felügyelete alatt legfelebb 6—7 alsóbb osztályos tanuló lehet csak. Nem az a feladatuk, hogy a kis gyerekeket a leczkére betanítsák, hanem, hogy felügyeljenek: elvégzi-e az a maga dolgát és úgy végzi-e a mint kell. Segí-

teniök csakis ott és akkor kell, ha a kis tanuló teljességgel nem tud a maga erején sikert felmútatni. E rendszernek czélja volt, hogy a járatlan, gondolkozásra, önálló munkálkodásra nem szoktatott kezdő tanulót bevezesse, reá vezesse, miként kell önmagának felhasználnia saját erejét és képességeit. Nem bízta azonban a tanári kar teljesen a két felső osztály tanulóira a vezetést; ezek felé még két-három eleinte theol. akadémiát, később tudományos egyetemet végzett tanerőket alkalmazott, s hogy a váltakozás mellett, mert az így alkalmazott tanerők állandók nem lehettek, az egységes elv mégis meg legyen tartva, az igazgató mellé felállította az úgynevezett internátusi elnököt, kinek feladata az internátusban felügyelni, hogy ott minden a megállapított szabályok és elvek szerint történjék, s kimondotta, hogy ezen tisztség mindig rendes tanár által töltessék be, azok közűl, kik a kollegiumhoz lehető legközelebb laknak.

Ez intézkedések helyes voltát igazolja, hogy az egyházkerületi közgyűlés 1895-ben a belső rendtartásra ugyanezeket az elveket ajánlja: még erősebb bizonyíték: az elért eredmény; mert míg az első években, különösen az alsóbb osztályokban, a bukás százaléka néha 30%-on is felülment, már az 1893/4-ik tanévtől kezdve mind alacsonyabb; az eredménynyel mindinkább meg van elégedve a ministeri megbizott, évi látogatásai alkalmával, s a lefolyt érettségi vizsgálatok alkalmával is a kormányképviselők több izben adtak kifejezést teljes megelégedésüknek.

Gondot fordított a tanári kar arra is, hogy a tanulók már a középiskolában szokják meg, hogy semmi más tényező nincs befolyással helyzetükre, csakis az érdem.

E czélját nemcsak az által akarta elérni, hogy rendes szolgákat állítva be, a szegény, de jó tanu-

lásuk miatt teljesen díjmentes tanulókat minden testi munka alól, — mint a nem is oly régen szokásban volt szoba-, folyosóseprés, vizhordás stb. — teljesen felmentette, hanem a tápintézetben bizonyos dolgokat, mint az ételek behozása, tálak kivitele, egyaránt kötelezővé tett mindenkire, kivéve a csoportfőnököket. A tápintézetben ugyanis nyolczas csoportok számára tálalnak; egy közülök a csoportfőnök s bár az asztalteritést a rendes szolgaszemélyzet végzi. de a konyháról a kitálalt ételek behordása, a tálak kivitele a csoport tagjainak a kötelessége, naponként felváltva, kivétel nélkül.

Gondot fordít a tanári kar az ifjusági könyvtárra is; minthogy a kellő összeg a szükséglet gyarapítására még nem állott készen, törlesztésre tesz nagyobb megrendeléseket. Ugyancsak a tanulók önállóbb munkálkodáshoz szoktatása czéljából szervezi és felállítja az ifjusági önképzőkört. Mindkét ifjusági egyesület vezetését egy rendes tanárra bizza.

E szervezkedések, az 1893/4-ik tanév elején, már legnagyobb részt végre vannak hajtva, vagy kevés idő mulva végrehajtatnak. úgy hogy midőn az 1893. évi szeptember hónap 9. és 10. napján megtörténik a főgimnázium ünnepélyes megnyitása és az új épület ünnepélyes felavatása, a nagy számmal jelenlevő érdeklődők maguk előtt láthatják az új főgimnáziumot teljes működésében.

Az ünnepélyre nemcsak a kollegium elöljárósága, hanem az egész Háromszék nagy előkészületet tesz. Szeptember hónap 9-én d. u. 4 órakor érkezett meg a háromszéki vasút vonata, mely a kitünő vendégeket hozta. E vonattal jöttek báró Bánffy Dezső, akkor a képviselőház elnöke, mint egyházkerületi főgondnok, Szász Domokos püspök, Beksics Gusztáv orsz. képviselő, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Gerő, dr. Sárkány Lajos mint az

igazgató-tanács kiküldöttjei és még sokan a közeli és távolabbi vidékekről. A kitűnő vendégeket id. Dónáth József kollegiumi főgondnok üdvözölte, kinek üdvözletére Szász Domokos püspök válaszolt, kijelentve, hogy mindnyájan örömmel jöttek ez alkalommal is Háromszékre. A vendégeket hosszú kocsisorban kisérték be a vasúti állomásról; az útvonalon a kollegium és a többi tanintézetek növendékei képeztek szép és lelkes keretet.

Báró Bánffy Dezső Potsa József főispán vendége volt; ide vonult este hét órakor a fáklyás menet. A zenekar indulójának és a kollegiumi ifjusági énekkar dalának elhangzása után Benke Isván tanár üdvözölte a szeretett és tisztelt vendégeket. Az üdvözlő beszédre báró Bánffy Dezső válaszolt, kiemelve, hogy még boldogult Császár Bálintnak igérte volt meg eljövetelét, s bár a halál megakadályozta, hogy vele személyesen találkozhassék, de éppen ezért szükségesnek tartja felhívni Háromszék közönségének figyelmét a boldogult emlékére, mert ő volt, ki e főgimnázium létesitésére legtöbbet tett. Az énekkar adott elő még egy dalt s azután az ujjongó nagy közönség eloszlott, hogy részben ismét találkozzék az ismerkedési estélyen.

Másnap, szeptember 10-én, a kollegium előljárósága és tanári kara tisztelgett Szász Domokos püspöknél és báró Bánffy Dezsőnél. Kevéssel ezután a magas vendégek Potsa József főispánnal megjelentek a kollegiumban, hol szintén az előljáróság tagjai fogadták és kisérték fel a diszterembe. A diszterem már ekkor telve volt a legelőkelőbb közönséggel Háromszékről, a szomszédos vidékekről s távolabbi testvérintézetek küldötteivel.

A felavatási ünnepély az ifjusági énekkar énekével kezdődött. Dónáth József, az ősz főgondnok állt fel ezután és az örömtől meghatva vázolta a

kollegium szinte 30 éves történetének kimagaslóbb mozzanatait, a nagy alapitók és Háromszék lakosainak áldozatkészségét s beszédét újabb pártolásra híva fel nagyokat és kicsinyeket, fejezi be.

Szász Domokos püspök lépett fel ezután a szószékre s mondott egy szép imát, milyen csak ritkán hangzik.

Majd dr. Székely Bendegúz igazgató olvasta fel a kollegium történetét.

Ugyanez alkalommal olvasták fel az üdvözlő sürgönyöket és leveleket. Megemlékeztek: gróf Csáky Albin, minister, dr. Klamarik János, Elischer József dr. tanker. főigazgató, Szász Károly, Kiss Áron, Pap Gábor püspökök, gróf Pejacsevicsné sz. gr. Mikó Anna, Berzeviczy Albert, báró Vay Miklós, Hegedüs Sándor, a meghivott tanintézetek igazgatóságai és S.-Szentgyörgy város egykori képviselője, Tisza Kálmán.

Az ünnepély után mintegy 300 terítékű közebéd volt s este jótékonyczélú bál a tápintézet javára.*

Az ünnepélyen jelen volt szakemberek részletesen megtekintették az egész kollegiumot s kivétel nélkül elismerésüket fejezték ki az aránylag rövid idő alatt létesített felszerelés és berendezkedés felett.

Az öröm, mely egész Háromszéket eltöltötte, hogy teljes középiskolája van, bizonyítéka annak, hogy a kormány nagyon is kellő helyen nyújtotta a segélyt. De még inkább bizonyítja a tanulók számának rohamos növekedése. Míg régebben a négy gimn. és egy előkészítő osztályban 150—160 tanuló volt s a főgimnázium tervezgetése alkalmával sem számítottak többre 200—240 tanulónál, már az V. gimn. osztály megnyitása évében, az 1889/90. tanévben az öt gimn. osztálynak 194 tanulója íratkozott

* Részletes leirása, a beszédek és üdvözlő sürgönyök a kollegium 1893/4-iki értesítőjében.

be, kik közül 178 tett vizsgálatot. A következő években még rohamosabb a szaporodás. 1891/2-ben 271 tanuló iratkozik be és 252 tesz vizsgálatot; 1893/4-ben 263 tanuló vétetik fel s vizsgálatot tesz 248; a következő évben 283 íratkozik be s vizsgát tesz 259 tanuló. Különösen népesek az alsó osztályok úgy, hogy az I. osztályt kétszer kellett párhúzamossá tenni. Ennek hatása a későbbi években látszik aztán meg; az 1895/6. évben 285, 1896/7-ben 295, 1897/8. 312 tanulója van a kollegiumnak.

A tanulók nagy száma, a nagymérvű adminisztráczió, — mely szélesebbkörű a többi testvérintézeteknél a tápintézet vezetésével és a Székely Nemzeti Múzeum kezelésével, — nagy terhet ró a tanárok vállaira. Egy ideig küzködnek, erőt szerezve a lelkesedésből, de végre is meggyőződnek, hogy ennyi erővel oly csekély javadalmazás mellett képtelenek hosszabb ideig megfelelni magukra vállalt feladataiknak. Végre is, nem lehetvén máskép segíteni a helyzeten, ismét a kormányhoz fordul az elöljáróság, kérve a 12000 frt évi államsegély 4000 frttal emelését, melyből részint a jelenlegi tanárok javadalmazását növelné, részint újabb tanszéket állítana fel. 1894-ben, ugyanis, mikor e lépés történik, a tanároknak még az ötödéves pótlékaikból is csak az első volt biztosítva. Törzsfizetés javításáról még álmodni sem mertek. Az említett év nyarán a tisztségeket újra töltötte be az elöljáróság. A gazdasági ügyek vezetésével e sorok irója bízatott meg s mint ilyen, a nyár folyamán előkészítette az államsegély fölemeléséért benyújtandó kérést, kitüntetve a körülményeket, melyek ezt szükségessé teszik. Még az ősz folyamán felterjesztette az elöljáróság a felsőbb egyházi hatóságokhoz, kérve, hogy pártolólag terjeszszék fel a magas ministeriumhoz. A kérést úgy az egyházkerü-

let, mint a konvent pártolólag terjesztette a minister elébe, de eredmény csak 1896-ban lett némileg, midőn az 1897. évre még 1000 frt utaltatott ki és intézkedett a magas ministerium, hogy a felemelt államsegélyre a szerződési tervezet elkészíttessék.

Hogy míly alapos volt a tanári kar félelme a nagy terhekkel járó következményektől, bebizonyította az eredmény. A tulságos megerőltetés következtében már 1894. október végén egyik tanárt, Várkonyi Endrét, a halál kiragadta kartársai közül. A tanári kar és elöljáróság megfelelő tiszteletttételekkel helyezték örök nyugvó helyére és diszes emlékkel jelölték a helyet, hol a korán, 35 éves korában kiszenvedett képzett fiatal ember pihen.

Másfél év mulva dr. Székely Bendegúz igazgatón kezdtek a legveszedelmesebb, az agybetegség tünetei jelentkezni. Rögtön szabadságoltatott, de gyógyulása nagyon is kétséges.

Mindezen nehéz viszonyok között is az elöljáróság és tanári kar nem feledkezik meg egy kötelezettségéről: hogy a kollegium létesítése és fejlesztése körül érdemeket szerzett férfiak iránt kegyeletét szemmel láthatólag is kifejezze. Még 1895. őszén elhatározza, hogy a négy kiváló pártfogó életnagyságú képét lefesteti és a díszteremben helyezi el, buzdításúl és figyelmeztetésül a jelen és jövő kornak. E négy férfiu gróf Mikó Imre, gróf Csáky Albin, Szász Domokos püspök, Császár Bálint S.-Szentgyörgy város polgármestere.

A négy arczkép el is készíttetett s ünnepélyes leleplezése 1896. tavaszán történt meg, az erdélyi ev. ref. tanároknak S.-Szentgyörgyön, ezuttal harmadízben tartott értekezlete alkalmával.

E négy alak ott a díszterem falán mintegy megmagyarázza a s.-szentgyörgyi államilag segélyezett ev. ref. Székely Mikó-kollegium történetét. Az egyház látható képviselője, a püspök; a buzgó,

fajának minden erényét önmagában megtestesítő székely főur, a míveltségért és előhaladásért, minden áldozatra kész polgárság s végül a mindezeket magába foglaló és egyetemes czéljaira bölcsen felhasználó államhatalom képviselője.

A hála és kegyelet adójának legalább részben leróvásával kezdte meg a Székely Mikó-kollegium az új ezredik évet. Sok küzdelmet kellett megvívnia, míg addig eljutott. Meglesznek-e gyümölcsei e küzdelmeknek, ez áldozatoknak? A jövő titka. Ha az a szellem, mely ügyét diadalra juttatta továbbra is élni fog, bizonyára meg lesz a kellő eredmény.

Függelék.

Felség-folyamodás.

Cs. kir. Ap. Felség!

Legkegyelmesebb Urunk!

A cs. kir. magas pénzügyministerium 1862-ik évi november 13-ról 19589. sz. a. kelt s ugyan ez évi deczember 5-ről 4654. sz. a. kibocsátott fels. udvari rendelet mellett nyilvánossá is tett jegyzékében ki levén mondva, hogy azon volt székely határőrvonali katonatiszti szállások s más katonai épületek, melyek katonai közigazgatási vagy pénzügyi czélokra fel nem használhatók, iskolai vagy egyházi czélra, teljes vagyontalanságukat bizonyitó községek által, felsőbb helyről kinyerendő engedély folytán ingyen megszerezhetők: 60 ezer protestáns lelket képviselő Rikán belőli ev. ref. egyházközönségi gyűlésünk a magas pénzügyministerium ezen nyilatkozmányában a fejedelmi legmagasb akarat alattvalói boldogitását czélzó legkegyelmesebb intézkedésére ismer, a fiui bizalom leghódolóbb ragaszkodásával folyamodik cs. ap. kir. Felséged atyai szeretetéhez, méltóztat S.-Szentgyörgy mezővárosban létező volt székely határőrvonali huszárezred auditori obristlieutinanti obersteri számvevő irodai és orvosi szállásainak végében fekvő s ·/. alatt mellékelt rajzon zöld szinnel jelelt kertet ugyanezen mezőváros keblében fenn-

álló ev. ref. tanintézetünk számára tanuló helyiségül legkegyelmesebben adományozni; alattvalói mély hódolattal felterjesztett kérésünk támogatására következő érveket bátorkodván legalázatosabban Cs. A. Kir. Felséged legkegyelmesebb szine elébe juttatni.

1. Ezen kérelmezett helyiség a volt határvonali nemes székely huszárezred felállításakor Háromszék universitásától ingyen bocsáttatott volt át érintett nemes huszárezred tisztikarának szállásolási czélra, mint az azon időbeli stabalis lakásokról szóló s provincialis commissariusi archivumban fentartott aktákból is elég világosan kitűnik.

2. S.-Szentgyörgy városában később auditori obristlieutenanti obersteri számvevő irodai — Rechnungskanzlei — és orvosi szállások építtetvén, a kérelmezett helyiség lakási czélra többé nem használtatott, hanem az új építményekhez csatoltatva, az illető ezredbeli katonaság gyümölcsészetbeni oktatására használtatott, míg a székely határőrség feloszlatása bekövetkezett. Az 1850. év után az érintett aerarialis épületek az erdélyi cs. k. maglovakat gondozó katonai törzsosztály — Stabs von dem k. k. Siebenbürgischen Beschäldepartments — befogadására rendeltetvén, minthogy ezen katonai osztálynak kertbeli illetősége nincs — a kérdéses helyiség évenként fizetendő bizonyos dij mellett közárverés utján egyes vállalkozóknak haszonbérbe szokott adatni. De mivel ezen árverési dijakból kincstárilag beveendő s évenként mintegy 32 o. é. forintra tehető jövedelem még arra sem elégséges, hogy abból a kérelmezett helyiség körül fentartandó nehány pár öl deszkakerités költsége teljesen fedeztessék: ezen veteményes kert birtoklása a cs. k. kincstár jövedelmének inkább hátrányára, mint előnyére szolgál.

3. A tanoda vagyontalan.

4. A nagyszámu növendéknek tanuló helye nincs.

Clausula.

A sepsi-szentgyörgyi „Mikó-tanoda".

— Ajánlva a magyarországi reformátusok konventjének s a székely közmüvelődés barátainak.

Nagyméltóságu Minister ur!
Kegyelmes Urunk!

A nagyméltóságu minister urnak f. évi 18,186. szám alatt kelt és a magyarországi ref. egyetemes konvent elnöksége utján tudomásunkra hozott kegyes intézkedése szerint — addig is, mig az 1883-ik évi XXX-ik törvényczikk 47-ik §-a alapján a szerződés megköttetnék — méltóztatott gimnáziumunknak, az 1887—88-ik iskolai évre 3500 frt rendkivüli fentartási segélyt engedélyezni. Nagyméltóságodnak e kegyes intézkedéseért, a legmélyebb hálánknak adunk ez uton is kifejezést.

De egyuttal, midőn iskolánk és a székely nép zömének egyik életbevágó kérdése ugy szólván a válság pontján áll; midőn hosszu időre terjedő szerződést kell kötnünk egy még ifju életü, de örök időkre alapított tanintézet nevében, a magyar állam alkotmányos kormányával s annak fenkölt lelkü képviselőjével: engedje meg Nagyméltóságod, hogy az ügy fontosságához illő — jogot, törvényt és szabadságot egyaránt tisztelő — magyar református őszinteséggel, nyiltsággal és bizalommal adjunk kifejezést ugy iskolánk és ez iskolát alapító közönség, mint a magyar állameszme, a magyar nemzeti kultura érdekében alázatos nézeteinknek és óhajtásainknak.

A sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely-Mikó-Kollegium eszméje ezelőtt három évtizeddel, az abszolut kormány alatt született meg. „Crescit sub pondere palma"; az eszme a nyomasztó időviszonyok daczára, hihetetlennek látszó gyorsasággal öltött konkret alakot. A lelkes székely nép jól felfogott érdeke, az önfentartási ösztön nemes sugallata lángra gyulasztotta az áldozatkészség szent tüzét.

Midőn hajdanában a véres kardot széthordozták az országban, midőn a vészt jelző tüzoszlopok meggyuladtak a Székelyföld bérczein, talpra állott minden igaz székely, ki felbirta kezét, fegyvert ragadott a drága hon, a vérrel szerzett szent föld védelmére. A becstelenség bélyegét sütötték a gyávára, a ki nem teljesítette kötelességét, nevét kitörölték a szabad székelyek lajstromából.

A szabadságharcz lezajlása után, midőn elnémultak Gábor Áron ágyui, midőn a szabad székelyek kezéből kitörték a kardot, midőn erőteljes ifjaink és férfiaink nagyrésze örök álmát pihente a véres csatamezőkön, más része hontalanul bujdosott az erőszak üldözése elől: más fegyvert kellett kovácsolni a hon védelmére, a közmüvelődés zászlaját tűztük ki a magyar nemzeti szabadság keleti védbástyájára, mert hiszen az igaz székely nemcsak a véres csaták gyilkoló fegyverével, az ész mindenható tüzével is tud harczolni.

Nemes versenyre szállva sereglett a széhely nép apraja és nagyja a közmüvelődés zászlója alá. Ezereknek neve van följegyezve iskolánk „Arany könyvébe“, kik egy krajczártól, egy darab téglától kezdve, hidvégi gróf Mikó Imre 60 ezer frtos alapítványáig, tehetségükhez képest járultak a nagy eszméhez, hogy az absolut hatalom nyomása alatt, egy újabb védbástyát emeljünk a magyar állameszme és magyar közmüvelődés védelmére. És rövid időn 250 ezer forint értéket meghaladó vagyon gyült össze egy középiskola megalapítására.

Mint mindennek, ugy az áldozatkészségnek is határa van. Mielőtt megvalósíthattuk volna a nagy eszmét, hogy egy a kor szinvonalán álló virágzó teljes gimnáziumot alapítsunk saját erőnkön: a nyomasztó anyagi viszonyok miatt kimerült áldozatkészségünk.

Régen vártuk a sokáig vajudó középiskolai törvény megszületését, melyet a halhatatlan emlékü b. Eötvös József személyes látogatása alkalmával kilátásba helyezett, biztatván minket, hogy ne lankadjunk, majd a törvény alapján ő és az állam támogatásunkra fognak sietni. E jó remény és

a legilletékesebb helyről jövő biztatások fejében, a legnagyobb erőfeszitéssel, ugy, a mint lehetett, tartottuk fenn iskolánkat négy gimnáziális és egy előkészitő osztálylyal.

A törvény meghozatala és végrehajtása a nagy Eötvös méltó szellemi örökösére, Nagyméltóságodra várt. Az örökséggel együtt vegye át Nagyméltóságod ama biztatásokat és igéreteket is, melyeket a nagy Eötvös hozzámenesztett küldöttségeinknek és nekünk személyesen is nyujtott, feledhetetlen látogatása alkalmával.

Az 1883-ik évi XXX. t. cz. s annak különösen 47-ik §-a alapján, tartózkodás nélkül, a jól végzett kötelesség tudatával, a törvényre fektetett jogérzettel és bizalommal nyujtjuk ki kezeinket Nagyméltóságod felé az állami segélyezésért és pedig nemcsak egy négy osztályu algimnázium, hanem egy fokozatosan fejlesztendő, teljes 8 osztályu gimnázium fentartásához kérjük az államsegélyt.

E czélból a nagyméltóságu minister ur kegyes rendelkezésére tiszteletteljesen ide csatoljuk:

A) költségvetésünket, egy fokozatosan fejlesztendő, 8 osztályu gimnázium fentartásához;

B) az iskolai épületek kibővitéséhez szükséges tervezeteket és költségvetéseket;

C) az állammal kötendő szerződés föltételeit.

Utólagosan fel fogjuk terjeszteni Sepsi-Szentgyörgy város közönségének ajánlatát iskolai helyiségek ideiglenes átengedése tárgyában.

A mi a költségelőirányzatokat és az állammal kötendő szerződés föltételeit illeti, azokat a helyi viszonyok szem előtt tartásával állitottuk össze, de azoknak egyes pontozataihoz nem ragaszkodunk föltétlenül és nagyméltóságod bölcs belátása szerint s illetékes felsőbb hatóságaink hozzájárulásával, a törvény és méltányosság alapján hajlandók vagyunk a kivánt módositásokat elfogadni.

Mi az alkotmányos magyar kormánynyal, a felelős magyar miniszteriummal szemben teljes bizalommal viseltetünk; mert erős meggyőződésünk szerint, a magyar református egyháznak és a magyar alkotmányos kormánynak, a

magyar nemzeti erkölcsvallásos közmüvelődés terén ugyanegy, közös czéljok van, egymás iránt nem szabad féltékenységet, bizalmatlanságot tanusitani.

A főépület kibővitésére vonatkozó tervezet felülvizsgálását és végleges megállapítását szintén Nagyméltóságod bölcs belátására és szakközegeire bízzuk és a szükséges módositásokhoz előlegesen és teljes készséggel hozzájárulunk, s a Nagyméltóságod által jóvágyandó terv szerint, a szükséges építkezéseket 40,000 frtnyi, egyszer s mindenkorra kiutalandó segélylyel elő fogjuk állítani; mert a 40,000 forinton felüli építési szükségletet részint anyagokban, részint munkaerőben és készpénzben az áldozatkészségnek újabb igénybe vételével és erőfeszítésével, saját körünkben elő fogjuk teremteni. Csak egyszer valahára biztosítékot nyerjünk, hogy az állam támogatni fogja, minden igaz háromszéki székely legfőbb óhajtását: ismét megnyílnak az áldozatkészség forrásai

És most engedje meg Nagyméltóságod, hogy kérésünk támogatására indokainkat fejtsük fel részletesen a következőkben:

1. Mi alázatos kérésünket az 1883-ik évi XXX-ik törvényczikkre s annak különösen 47-ik §-ára fektetjük.

Alig hiszszük, hogy legyen a magyar birodalomban olyan középiskola, melynek fennállását ugy általános „országos müveltségi“, mint „fontos helyi érdekek“ kiválóbban igényelnék, mint a mi iskolánk fennállását.

Nagyméltóságod, ki annyira jártas hazánk, nemzetünk kulturtörténelmében, ki a mult tanuságaira építi jövőre kiható nagyszerű alkotásait, jól tudja, hogy Erdély bérczei közt, századok hosszu során át, a székely népfaj képezte legnagyobb mértékben a magyar állameszme, a magyar népfaj, a magyar nemzeti közművelődés fentartó, éltető elemét. Nemcsak a székely havasok tövében — saját fészkében — őrizte meg tisztán faji jellegét és képezte az európai müveltség keleti védbástyáját, századok hosszu során át kifogyhatatlan rajokat bocsátott ki népünk az egész magyar birodalomba, különösen erdélyrészi szükebb hazánkba, a kipusztult,

elzüllött magyar faj üresen maradott helyére, ugy annyira, hogy ha a székelyek nem lettek volna, Erdélyben magyar nemzetiségről, magyar kulturáról szólni is alig lehetne. Hiszen az erdélyi megyékben és városokban szétszórt, még életrevaló és vezérszerepre hivatott magyar elemnek is tulnyomó része székely eredetü.

Ezen fentartó elem kisugárzását első sorban iskoláinknak, az „alma matereknek" köszönhetjük. Azon ifjaink, kik nem viseltek fegyvert, kiknek a keskeny barázdákon és primitiv iparmühelyekben nem jutott munkatér, megnépesitették Erdély különböző iskoláit, különösen a magyar ref. iskolákat, honnan a különböző kulturpályákra kilépve, lehetőleg minden talpalatnyi tért elfoglaltak és helyükön becsülettel álltak meg. És e tekintetben különösen a háromszéki székelyek mentek elől jó példával. És mégis egy ily — több mint 100 ezer lelket számláló — tiszta magyar vidéknek nem volt egyetlen középiskolája, mert a századokig tartó önvédelmi harczban, a százados katonai uralom alatt nem volt sem ideje, sem ereje, hogy valódi hivatásának és hajlamának megfelelő tanintézeteket állithasson. A nemzeti fejedelmek és magyar főuraink azon vidékekre állitottak iskolákat, a hol birtokaik valának: a régi vegyes nemzetiségü megyékben; és a székely fiuknak több napi járó földre kellett a tudományok forrásához vándorolni.

Midőn a határőri fegyvert levették a székely nép vállairól, példátlan lelkesedéssel látott egy középiskola felállitásához. Alig hisszük, hogy kulturtörténetünkben fényesebb lapot mutatna fel a krónikairó, mint a minő a Székely-Mikó-kollegiumnak megalapitása.

Czélunkat csak félig értük el. A haladó kor igényei sok anyagi és szellemi erőt követelnek egy, a kor szinvonalán álló középiskolától, ezt előteremteni már nincs elég erőnk. Ezért kell segélyért nyujtani ki kezünket, nemcsak a magunk, hanem az országos közművelődés érdekében, hogy tért nyissunk a humán nemzeti műveltségre kiváló hajlammal és képességgel biró ifjaink számára.

2. Midőn iskolánkat, ezelőtt másfél évtizeddel megala-

pítottuk, mindenik alapító azon törhetlen reménynyel és föltétellel hozta meg áldozatát, hogy intézetünk egy teljes gimnáziummá fog fejlesztetni. Ez a czél, ez a remény lelkesítette a halhatatlan emlékü hidvégi gróf Mikó Imrét, a legnagyobb székelyt, midőn nagyszerü alapítványát tette. A közművelődés nagy apostolának szive utolsó dobbanása, örök álomra záródó szemeinek utolsó pillantása felénk, iskolánk felé volt irányozva, égbe szálló lelke egy virágzó 8 osztályu teljes gimnáziumot látott a jövőben. És az ő 60,000 frtos, jelenleg 85,000 frtra felszaporodott alapítványát, valamint a legszegényebb alapító fillérét a hitbizomány megsértése nélkül más czélokra forditani nem lehet, ha csak nem akarjuk a Mikó-alapítyány-levelének záradéka értelmében egy elárvult nemzet árvaházának szentelni. A középiskolai törvény 47-ik §-ának zárjel közt levő szavaira támaszkodva, kérjük a nagyméltóságu minister urat: siessen segitségünkre. mert ha idejekorán nem nyerünk segélyt, nem lehet akkora árvaházat épiteni, mely menhelyet adjon az elárvult háromszéki székely népnek!

3. A négy osztályu gimnáziumnál, eltekintve az alapitók intencziójától és minden háromszéki székely legfőbb óhajtásától, azért sem állapodhatunk meg, mert az egy félszeg intézmény lenne. tán rosszabb a semminél. Csak azt jegyezzük meg, hogy e félszeg intézmény által egy keserü csalódásra ébresztenők a székely népet, mely kétségbeesésében megvonná bizalmát, további erkölcsi és anyagi támogatását intézetünktől, látva, hogy hasztalan remélt, hasztalan áldozott, ereje fogytán nem nyer támogatást. Egy négy osztályu gimnázium mint félszeg intézmény aránylag félannyival több alapvagyont és fentartási költséget igényel, mint egy teljes 8 osztályu gymnázium.

4. A székely nép — legyen bár ezen felfogása téves előitélet, — kiváló előszeretettel nevelteti gyermekeit a humán pályákra. Ezért volt az, hogy ez irányban, a régebbi időkben egyetlen vidék, egyetlen egy népfaj, nemzetiség és vallásfelekezet sem versenyezhetett számarányához képest velünk, a székely s különösen a háromszéki protestáns székely

néppel; ezért népesítik meg jelenben is a székely fiuk az ország különböző részeiben fennálló középiskolákat; ezért mutat fel iskolánk, mint félszeg intézmény, is oly népességi fokozatot — osztályonként középszámítás szerint 30—40 növendéket — melynél többet alig lehet várni az előmenetel veszélyeztetése nélkül. E népességi fokozat még növekednék, ha a szülők ama biztos hitben hozhatnák ide gyermekeiket, hogy a teljes gimnáziumi tanfolyamot végezhetik gyermekeik és a már magában életpályát biztosító érettségi bizonyitványt szerezhetnek.

A szász testvéreknek kulturczéljaik megvalósítására millió meg millió értékü vagyon áll rendelkezésére. Királyaink, nemzeti fejedelmeink pazarul osztogatták számokra a dotácziókat. Egyebeket mellőzve csupán dézmakárpótlásuk oly óriási összeget képvisel, miről a tanitóját, papját, iskoláit és más kulturális intézményeit fenntartó és még a szász pap dézma kárpótlását is adózó, szabad székely nép még álmodozni sem merészel. És a székely fegyverek őrt állottak, nehogy ők kulturtörekvéseikben akadályozva legyenek; vérünkkel, testünkkel védelmeztük kulturintézményeik anyagi és szellemi fennállását. S miután a kéziipar teréről le vannak szorítva, szász testvéreink is a humán irányban neveltetik gyermekeiket, e törekvésükben hathatós támogatást nyujtanak, saját bő anyagi forrásaik mellett a „Deutsche Schulverein", a „Gusztáv Adolf" s más külföldi egyletek. Oda engedjük-e a tért, melyet eddig Erdélyben mi domináltunk?

A román testvéreknek törekvéseit és erre szolgáló anyagi eszközeit, jól ismerik Nagyméltóságod Argus szemei. Hogy egyebeket mellőzzünk, csupán Naszód vidékén egy középiskola felállítására, a magyar kormány kegyes intézkedése folytán oly anyagi erővel rendelkeznek, és e vagyonból, nemsokára egy olyan felekezeti, román gimnáziumot fognak állítani, miről mi, államsegély nélkül még csak álmodozni sem merészlünk.

Ezeknek engedjük-e át a tért? A naszódi középiskolában fognak-e a magyar állameszmének hivebb polgárokat nevelni, vagy a sepsi-szentgyörgyi Mikó-kollegiumban?

5. Egy pár végzetes tévedés emelkedett tulsúlyra irányadó körökben, reánk székelyekre nézve. Végzetes tévedés az, hogy mi székelyek ha csakugyan életrevalók és a magyar állameszmét megvalósitani képes népfaj és államalkotó, tényező elem vagyunk, hóditsuk meg az erdélyi szász és román földön levő városokat, ragadjuk kezünkbe a nemzeti kultura különböző ágait, a humán és reál müveltségét s anyagi és erkölcsi tulsúlyunkkal paralizáljuk a deutsche Einheit és Daco-Romania eszméit. Éppen ez elvből kiindulva aztán azok az államférfiak, kik — mint ők mondják — magasabb állami szempontokból mérlegelik a helyzetet; állitanak iskolákat s más kulturintézeteket az erdélyi magyar faj számára, tömérdek áldozatokkal olyan vidékeken, hol alig teng-leng nehány magyar, kiket balsorsa oda vezetett, a vandalizmus megkimélt, a nemzeti chauvinizmus el nem üldözött. S ide utalnak minket visszahódítani az elveszett tért, s hogy ott legyünk a magyar nemzeti kulturának vezérei, urai.

Ez téves nemzeti politika. Hiszen hóditanánk mi, csak engedne szabad kezet a human érzet, a testvéri szeretet. Mi human, loyalis nép vagyunk, mi megvédtük saját tüzhelyünket, de sohasam hódítottunk. Mi csak az önvédelemben vagyunk erősek, ha ugyan az áldástalan küzdelemből maradt fenn még erőnk.

Hogy konkrét példát hozzunk fel: Brassóban, a hozzánk legközelebb eső, a világvárosok felé fejlődő városba utalnak minket a magasabb látpontból néző államférfiak. A magasabb látpontból intézkedő állampolitika ezt a várost emelte az erdélyi ipar és kereskedelem egyik góczpontjává, midőn a Székelyföld teljes kikerülésével a vasuti összeköttetések góczpontjává tette. Ebbe is bele nyugodtunk, döczögünk kavicsos utainkon. De ha kivették kezünkből, ha elvonták vidékünktől az anyagi prosperálás legfőbb tényezőjét: ne várja tőlünk a magyar nemzeti kormány, hogy üres marokkal, anyagi erő nélkül csupán szellemi ős-erő szupremácziájával hóditsuk meg azt a várost, mely századok hosszu során át a mi és csángó testvéreink fedezete alatt fejlesztette tel-

jességgel nem magyar, hanem elzárkozott szász és román kulturáját.

Brassó városa magyar ajku népességét egy nehány magyar állami hivatalnok, egy nehány élhető iparos kivételével, ezerekre menő, de a véginséggel küzdő elesett kis iparosok, napszámosok és cselédek képezik, a kik ott az anyagi és erkölcsi romlás és prostituczió minden neméneк ki vannak téve. Ezekkel nem hóditunk. Ide állítanak számunkra iskolákat, de az itt felállított intézetek az állam minden pártfogása és jóindulata mellett is hozzáférhetetlenek, és erkölcsi nevelés szempontjából megbizhatatlanok.

Itt Sepsi-Szentgyörgyön, a mi hihetetlennek látszó olcsó, patriarchalis intézményeink szerint, egy növendék évi neveltetése, valamint a többi erdélyi protestáns gimnáziumainkban átlagosan 60—100 frtba kerül. És ezen kevés kiadás mellett a fizető növendékek háta mögött és azok költségén még egy harmad-negyedrész merőben ingyen tanul. Itt a kulcsa, hogy annyi székely fiu nyer magasabb kiképeztetést protestáns iskoláinkban; mig Brassóban és más távolabb eső nagyobb városban kétszeres, sőt tizszeres költségbe kerülne a gyermekeik neveltetése. Honnan fedezze a szegény székely azt az erejét felülmuló költséget?

Mi Brassót nem fogjuk meghódítani. Az a nehány talpalatnyi tér, melyet ujabb időkben nyertünk, nem jogosit fel azon légvárak építésére, melyett Brassó közvetett jobbágyai a székelyek elébe felmutatnak. A székely csak saját fészkében lehet erős, a ki szereti, a ki hasznát akarja venni, itt siessen támogatására. A Székelyföldön kell erős védvárakat építeni a magyar kultura érdekében. Erős meggyőződésünk, a magyar kulturtörténelem igazolja, hogy egy magyar nemzeti szellemü középiskola felállítására, a magyar birodalom területén alkalmasabb talaj nincs, mint Háromszék és Sepsi-Szentgyörgy városa. Ha a magyar állam akar is, és tud is áldozni állandó, századokra kiható kulturczélokra; itt biztos talajra teheti le befektetéseit; itt nemcsak egy iskolát, az iskola által egy erős és biztos kulturközpontot, egy védvárat fog épiteni, a mire a mai ingadozó politikai

viszonyok közt vajmi nagy szükségünk van. Mindent nem mondhatunk el; kérjük Nagyméltóságodat, siessen segitségünkre, mig nem késő!

Igaz, hogy minden kivülről jövő segély nélkül is, a messze távolban ott lebeg előttünk a czél elérése, melyet az alapitók, a nagy Mikó Imre vezérlete alatt magok elébe tűztek. De míg a Mikó-alapítvány kamatos kamatjaival és a szegény székely nép további áldozat fillérei annyira felszaporodnának, addig évtizedek telhetnek el. Már pedig a székely népnek, melynek egyetlen menedéke a kultura terén való haladás, nincs elveszteni való ideje. Ha nem sietnek jóakaróink segélyünkre, majd késő leend. Egy a nyomasztó anyagi viszonyok alatt elzüllött, elkoldusodott népen majd nem segit a középiskola. „Bis dat, qui cito dat."

Azt is hangoztatják a székely nép barátai közűl sokan, hogy a székely nép kiválólag az iparra van hivatva, tehát ipar- és reáliskola kell a székelynek. Kétségtelen igazság és jóindulat sugallja e jó tanácsot. De hiszen a székely fiúkból, kik nem élhetnek meg kevés művelhető földük keskeny barázdáin, jut elég az ipar terére is, mely a mostani viszonyok közt a tőkehiány és a külföldi gyártmányok idetóduló áramlata miatt teljesen teng és élet-halál harczot vív. Székely fiaink népesitik meg az itteni lakatos tanműhelylyel egybekötött polgári fiuiskolát. És azon kevés székely szülők, a kiknek módjuk van, elviszik fiaikat a nem messze fekvő brassói és székely-udvarhelyi állami reáliskolákba. De vajmi kevesen vannak, a kik ezen iskolákban a 200—400 frtra menő évi kiadást képesek fedezni. Százan meg százan vannak ezeken kivűl, a kik a tűzhely közelében, a még romlatlan ősi nemzeti patriarchalis erkölcsök védszárnya alatt, egy a kor szinvonalán álló erős gimnáziumban óhajtanák, anyagi erejöket felül nem muló költséggel taníttatni gyermekeiket.

Sőt őszintén kijelentjük, hogy ránk nézve egyenértékű lenne egy teljes 8 osztályu reálgimnázium, egy 8 osztályu teljes gimnáziummal. De úgy a gróf Mikó Imre alapítványa, valamint kollegiumunknak a 250 ezer frtot meghaladó

ingó és ingatlan vagyona határozottan helyhez és czélhoz kötött hitbizományt képez úgy, hogy azt minden más czélok kizárásával egy fokozatosan fejlesztendő 8 osztályu gimnáziumra szabad fordítani.

Az államsegély elnyeréséért annyival több önérzettel nyújtjuk ki kezünket, mert a mi iskolánk nem kizárólagos és elfogúlt felekezeti érdekeknek szolgáló intézet, hanem első sorban a magyar nemzeti erkölcsvallásos műveltség temploma s még inkább az leend, ha az országos törvény alapján, a magyar felelős ministerium is járúlni fog az intézet fejlesztéséhez és kormányzásához. Iskolánk alapításához más felekezeti székelyföldi testvéreink is járúltak; épen ezért a különböző felekezetű növendékeket, kezdettől fogva iskolánk minden javadalmaiban saját felekezetünkhöz tartozó növendékekkel egyenlő mértékben részesíttettük. Főczélunk volt a magyar hazának értelmes, erkölcsös fiakat nevelni s ez okból ide megnyugvással hozták gyermekeiket a szülők — felekezeti és nemzetiségi külömbség nélkül.

Tudjuk, hogy a magyar állam pénztárára sulyos terhek nehezednek és meg van ingatva a bevételek és kiadások közti egyensúly; tudjuk, hogy a jelenlegi kormány a takarékosság elvét és ez által az egyensúly helyreállítását tűzte ki. De hiszen a mit mi kérünk, csak egy csepp az államháztartás millióinak tengeréből: egyszersmindenkorra 40 ezer forintot és 6200 frttól kezdve négy év után 11 ezer forint állandó évi segélyt kérünk, hogy megmentsük egy negyedmillió vagyonunkat és hogy megmentsük az elzülléstől azt a megbecsülhetetlen szellemi tőkét, azt az államalkotásra képes őserőt, a székely fiúkba oltott szellemi erőt, úgy saját magunk, mint az állam érdekében.

Ezzel mi nem ingyen kegyelmet, a törvény alapján jogos osztályrészünket kérjük.

Jól tudja Nagyméltóságod, hogy a székely nép soha sem maradt hátra, hol a hazáért áldozni kellett. E téren is a végső erőfeszítésig ment az áldozatkészségben. És mi mégis sok tekintetben mintha mostoha gyermekek lettünk

volna e haza kebelén, a dédelgetett testvérek közt — igen gyakran mellőztettünk, a létért folytatott nehéz küzdelem napjaiban; itt az ország szélén elszigetelve magunkra hagyattunk anyagi és szellemi téren vívott nehéz, gyakran kétségbeejtő küzdelmeinkben. Ha más vidékek anyagi és szellemi érdekeinek támogatására, felvirágoztatására az állam százezrekkel és milliókkal tud segélyt nyujtani, itt a magyar állameszme végvárában élő testvérektől az élet-halál harcz válságos napjaiban ne vonja meg az államháztartás asztaláról lehulló morzsákat!

Mi erős bizalommal tesszük le Nagyméltóságod kezeibe a székely nép legféltettebb kincsének, egyik szemefényének sorsát.

Kérjük kegyelmes urunk, hallgassa meg és teljesítse kérésünket, a székely nép és az erdélyrészi magyarság nemzedékről-nemzedékre áldva fogja emlegetni Nagyméltóságod halhatatlan nevét.

Hódoló tiszteletünk nyilvánítása mellett öröklünk a Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minister urnak

a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-kollegium elöljáróságának 1887. szeptember 2-án tartott gyűléséből*

alázatos szolgái:

Bodor Domokos,
jegyző.

* Fogalmazta Révay Lajos.

A sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-kollegium normál költségvetése a 8 gimnáziális osztályra.

Folyó szám	Szükséglet	Egyenként frt	Egyenként kr	Összesen frt	Összesen kr
	A) Tanárok fizetése.				
1	9 rendes tanár fizetése à 1200 frt . . .	10800	—		
2	1 helyettes tanár fizetése	800	—		
3	1 tornatanitó fizetése	400	—		
4	Vallástanitó fizetése	500	—		
5	Énoktanitó fizetése	300	—		
6	Igazgató és gazdasági felügyelő tisztelet-dija à 150 frt	300	—	13100	—
	B) Segédszemélyzetre.				
7	Pénztárnok fizetése	500	—		
8	Iskolai orvos fizetése	200	—		
9	2 iskolaszolga fizetése à 200 frt	400	—		
10	Bennlakó tanulók felügyelőinek	600	—	1700	—
	C) Lakpénzekre.				
11	Igazgató és 8 rend. tan. szálláspénze à 200 frt	1800	—	1800	—
	D) Könyvtárra és tanszerekre.				
12	Taneszközökre, könyvekre és folyóiratokra	750	—	750	—
	E) Ösztöndijakra.				
13	Ösztöndijak s jutalmakra	532	—	532	—
	F) Házi szükségletekre.				
14	Épületek karban tartására, adóra	1000	—		
15	Termek fütésére s tisztitására	400	—		
16	Irodai szükségletekre s nyomtatványokra .	250	—	1650	—
	G) Épületek s fölszerelvényekre.				
17	Gimnáziumi épület, gimnasztikai helyiség s gyüjtemények használati értéke . .	5000	—		
18	Tápintézeti helyiség bérértéke	1700	—	6700	—
	Összesen .	26232	—	26232	—

Folyó szám	Fedezet	Egyenként frt	Egyenként kr	Összesen frt	Összesen kr
1	Alapitványok, tőkék és értékpapirok kamataiból	3116	—	3116	—
2	Ösztöndijak tőkéinek kamataiból	532	—	532	—
3	Helyiségek s fölszerelvények tőkeértékének béregyenértéke	3000	—	3000	—
4	Tápintézeti helyiség tőkeértékének béregyenértéke	1700	—	1700	—
5	Vegyes jövedelmekből				
	a) Házbér	600	—		
	b) Üzlethelyiségek bére	2020	—		
	c) Korcsmajog bére	464		3084	—
6	Tandijakból	1800	—	1800	—
	Összeg	**13232**	—	**13232**	—
	A szükséglet összesen	26232	—		
	A fedezet összesen .	13232	—		
	A fedezetlen hiány . .	**13000**	—		
	Megjegyzések :				
	1. Tanári lak és kollegiumi telkek átlaga	25000	—		
	2. A kollegium tulajdonát képező üzlethelyiségek és tanári lakások tőkeértéke .	17270	—		
	3. Osztályhelyiségek tőkeértéke	6048	—		
	4. Könyvtár és muzeumi helyiség tőkeértéke	4032	—		
	5. Tanulók lakásának tőkeértéke	34944	—		
	6. Irodák s szertári helyiségek tőkeértéke	806	—		
	7. Könyvtár és szerelvények tőkeértéke .	15000	—		
	Összes tőkeérték . .	**103100**	—		

Az ev. ref. Székely Mikó-kollegium elöljáróságának Sepsi-Szentgyörgyön, 1887. szeptember 2-án tartott gyüléséből.

Bodor Domokos,
jegyző.

Szerződési feltételek:

A sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-kollegium a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minister úrtól fenntartása és 8 osztályu gimnáziummá fokozatos kiegészítése czéljából az 1883. évi 30 t. cz. 47. §-ára hivatkozva államsegélyt kér a következő feltételek mellett:

1. Egyszer és mindenkorra kiván a kollegium 40 ezer

frt államsegélyt, mely összegből a 8 gimn. osztálya számára szükséges helyiségek lesznek épitendők bemutatandó terv szerint.

2. Ezen segély évi kamatértékét a hozzájárulási arány megállapításánál 2000 frtban kivánja az intézet felszámítani.

3. Ezenkivül évi állandó segélyűl a teljes 8 osztályú gimnázium életbeléptetésétől fogva kiván 11 ezer frtot; melyből az $188^{8}/_{9}$. tanévre az 5-ik gimn. osztály életbeléptetése feltétele mellett folyósíttatni kiván 6200 frtot, az $188^{9}/_{90}$. tanévre a 6-ik gimn. osztály megnyitásával 7400 forintot, az $18^{90}/_{91}$. tanévre a 7-ik osztály megnyitásával 9000 frtot és az $189^{1}/_{2}$. tanévtől kezdve, midőn a 8-ik gimn. osztály megnyitásával a teljes gimnázium életbe lép, az egész 11 ezer forintot.

4. A 11 ezer frt. évi segélyt következőleg szándékozik felhasználni:

a) Hat rendes tanár és pedig 2 klasszika-literatura, 1—1 mennyiség-természettan, természetrajz-földrajz, magyar-németnyelv és irodalom, mértani-szabadkézi rajz és irástanárok fizetésére à 1200 frt és 200 frt szálláspénzzel . .	8400	frt
b) Egy helyettes tanár fizetésére	800	„
c) 1 tornatanitó fizetésére	400	„
d) Két szolga fizetésére	400	„
e) Irodai szükségletekre s nyomtatványokra . .	250	„
f) Tanszerekre, könyvekre, folyóiratokra . . .	750	„

5. Ezen állami segélyezéssel szemben a kollegium a fenntartási szükségletekhez következő minimalis értékkel járul évenkint, u. m. a tulajdonát képező szorosabb értelemben iskolai czélokra használt ingatlanok, épületek és felszerelvények bér és használati értékében 4700 frttal, tőkéi kamatai, bérjövedelmei és tandij bevételeiből 8532 frttal. összesen 13,232 frttal.

6. A 8532 frt készpénz évi jövedelmet következőleg használná fel:

a) Három rendes tanár és pedig a magyarnyelv és irodalom, történelem-földrajz, classica-lite-

ratura tanárainak fizetésére és lakpénzére . . 4200 frt
b) Igazgató és gazdasági felügyelő tiszteletdija . 300 „
c) Vallástanításra . . . . 500 „
d) Énektanításra . . . . 300 „
e) Bennlakó tanulók felügyeletére . . . . . . 600 „
f) Pénztárnoknak . . . . 500 „
g) Iskolai orvosnak . . . . 200 „
h) Termek fűtésére és tisztítására . . . . . 400 „
i) Épületek karban tartására, adóra . . . . 1000 „
k) Ösztöndijakra . . . . 532 „

7. Kollegium szükségleteiből felénél többet hordozván, az összes igazgatási és rendelkezési jogot magának tartja fenn.

8. A kollegiumnak ez idő szerint meglevő vagy ezután nyerendő, nyerhető minden alapítványa, tőkepénze, épületei, mindennemű ingó és ingatlan birtoka továbbra is tulajdona marad, mely azonban jövedelmei által ezután is kizárólag saját czéljaira lesz forditandó. Az épitésre nyerendő 40 ezer forint állami segélyből épitendő épületek is a kollegium tulajdonába mennek át s azokért az állam semmi kárpótlást, megtéritést nem követelhet mindaddig, míg középiskolai czélokra használtatnak.

9. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi ministerium rendelkezése és közvetlen felügyelete alatt álló középiskolák tanterve elfogadtatik.

10. A kollegium saját külön jövedelmeiből dijazott tanárokra nézve a kollegium hatóságai részére a tanári pályára képesitett egyének közűl a választási jog fentartatik; ellenben az államsegélyből fizetett tanárok kinevezése az ev. ref. egyház felekezethez tartozó egyénekből a kollegiumi hatóságok hármas kijelölési jogának biztositása mellett a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minister urat fogja megilletni. Minthogy pedig a mennyiség-természettani tanszék Bodor Domokos személye által rendszeresen betöltve van, erre nézve a kinevezési jog csak a megüresedés után lesz gyakorolható.

11. A rendes tanárok fizetését 1200 forintban és 200 frt szálláspénzben kivánja megállapitani.

12. Ezen szerződési föltételek mellett a szerződés egyelőre 60 évre lenne megkötendő, azonban a kollegiumnak fentartandó a jog, hogy azon esetre, ha a kollegium oly segélyforrásokhoz jutna, hogy önerején szükségleteit fedezhetné, előbb is bármikor egy évi felmondás után a nagyméltóságú minister úr által már kinevezett tanárok megszerzett jogai tiszteletben tartása mellett, a szerződést megszüntethesse.

Az ev. ref. Székely Mikó-kollegium elöljáróságának Sepsi-Szentgyörgyön, 1887. szeptember 2-án tartott gyűléséből.

Bodor Domokos,
jegyző.

Az államsegély ügyében kötött szerződés.

Szerződés, mely a közoktatásügyi m. kir. minister ur és a magyarországi ref. egyház egyetemes konventje, mint a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. középiskolát (Székely-Mikó-kollegium) s annak elöljáróságát képviselő főhatóság között a nevezett középiskolának államsegélyezése iránt az 1883. évi XXX. t.-cz. 47. §-a értelmében köttetik az alább irt feltételek mellett:

1. Az erdélyi ev. ref. egyház kebelébe tartozó s az egyházkerületi igazgató-tanács felügyelete alatt álló sepsi-szentgyörgyi ev. ref. középiskola elöljárósága az 1883. évi XXX. t.-cz. 47. §-sa alapján s illetékes egyházi főhatósága utján maga kérelmezte a m. kir. vallás- és közoktatásügyi ministeriumtól azt, hogy a teljes 8 osztályu gimnázium fentartása czéljára államsegélyben részesíttessék és a segélyt az egyházi főhatóság beleegyezése és helybenhagyása mellett törvényes jogfentartással és kötelezettségekkel önként elfogadja.

2. E végre a ·/. alatt mellékelt költségvetésben kimutatván egyfelől a gimnázium alaptőkéjének és alapitványainak biztosított jövedelmeit, az ingatlanok haszonélveze-

téből várható bérösszeget, a tandíjból biztos számítással felvehető bevételt, az ösztöndíj- és praemium-alapok jövedelmét, az intézeti helyiségül szolgáló épületek béregyenértékét, valamint a meglevő felszerelés használati egyenértékét, mely összesen 16856 forintnyi évi jövedelmet képviselnek, melylyel a gimnázium a fentartási szükségletekhez járulhat, a mutatkozó hiány fedezésére az eddig is élvezett segélyösszeg beszámításával 12000 — Tizenkétezer — forint rendes államsegélyt kér és veszen igénybe, illetőleg fogad el, melynek az állam költségvetésébe fölvételét s abban állandó minimalis tételü megtartását mindaddig, míg azt az iskola s annak felekezeti főhatósága kivánja és igénybe veszi, a vallás- és közoktatásügyi minister ur ezennel megajánlja, megigéri és ha a törvényhozás e szerződésileg kikötött összeget megszavazza, előleges félévi részletekben folyóvá teendőleg a sepsi-szentgyör yi kir. adóhivatalnál az iskolai elöljáróságnak állandóan utalványozza, még pedig az 1889—90. tanévre, mikor az V-ik osztály megnyilik, 6800 — Hatezer nyolczszáz — forintot; a következő tanévre, mikor a gimnázium VI-ik osztálya is megnyilik, 8000 — Nyolczezer — forintot; az erre következő tanévre, mikor a gimnázium VII-ik osztálya megnyilik, 9600 — Kilenczezer hatszáz — forintot és végül az 1892/3-ik tanévre, mikor a gimnázium VIII-ik osztálya megnyilik, az egész 12000 — Tizenkétezer — forint évi rendes fentartási költséget.

3. Az iskala elöljárósága, illetőleg felekezeti főhatósága kötelezi magát, hogy mindaddig, mig az államsegély fenebbi évi ősszegét az állampénztárból kiveendi, s mig ezen szerződés érvényben áll, a főgimnáziumban s egyenesen annak czéljaira az igazgatóval együtt 10 (Tiz) rendes tanárt tart. kik közül 9-nek egyenkint 1200 (Egyezer kétszáz) forint évi fizetést, 200 (Kétszáz) forint lakáspénzt, az igazgatónak 200 — Kétszáz — forintnyi igazgatói pótlékot biztosit; a tizedik rendes tanárt (rajz- és szépirástanár) évi 1000 (Egyezer) forint fizetéssel, 200 (Kétszáz) forint lakáspénzzel javadalmazza. Továbbá kötelezi magát, hogy tart egy helyettes tanárt évi 800 (Nyolczszáz) forint fizetéssel ; egy vallástanárt

600 (Hatszáz) forint évi fizetéssel; egy tornatanítót 400 (Négyszáz) forint évi fizetéssel; egy ének és zenetanítót 400 (Négyszáz) forint évi fizetéssel. Nemkülönben fedezi az iskolai orvos, iskolai pénztárnok, gazdasági felügyelő, internatusi felügyelők és iskolai szolgák fizetéseit; fedezi a taneszközök, könyvek és folyóiratok költségeit, az irodai szükségletek és nyomtatványok, valamint a tantermek és internatus fütése, tisztántartása és világitása, valamint az összes épületek jókarban tartása költségeit ezen szerződéshez csatolt normal költségvetés tételei szerint. Az iskola egyházi hatósága fentartja azon jogát, hogy rendes tanárainak évi fizetését ötévenként egy, eshetőleg két alkalommal, míg a fizetések 1300, illetve 1400 forintot el nem érnek, 100—100 forintos szolgálati korpótlékkal javithassa.

4. A rendszeresített tanári létszámból, még pedig a 10 rendes tanár közül ötöt az eddigi mód szerint autonom jogánál fogva törvényes kellékekkel és képesítéssel biró egyének közül az egyházkerületi főhatóság választ, a kiknek szakcsoportjai:

a) kettőnek ó-classica philologia;
b) egynek mennyiség-természettan;
c) egynek magyar-latinnyelv és irodalom;
d) egynek történelem és latinnyelv.

Ellenben öt rendes tanárt nyilvános pályázat utján az iskolai elöljáróság, illetve az egyházi főhatóság ajánlatára, de kijelöléshez nem kötve, szintén törvényesen képesített s mindenesetre az ev. ref. vallásu egyénekből, a vallás- és közoktatási minister ur nevez ki, és pedig végleges alkalmazással. Mindazonáltal fentartja magának a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister ur, hogy az általa kinevezett oly tanárokat, kiknek tanítói és nevelői működése az ország azon pontján üdvösnek nem mutatkoznék, visszahivhassa és valamely állami tanintézetben alkalmazhassa. Ezen öt rendes tanár szakcsoportjai:

a) egynek magyar- és németnyelvtan;
b) egynek német s latinnyelv és irodalom;
c) természetrajz és földrajz;

d) természettan és mennyiségtan;

e) egynek mértani s szabadkézi rajz és szépírás.

Ezeken kivül a főgimnázium összes melléktanerőinek, hivatalnokainak és iskolai szolgáinak választása az egyházi hatóság jogában marad.

A jelen rendes tanárok, a mennyiben a törvény 29. §-ában előírt feltételeknek megfelelnek, hivatalaikban és állomásaikban megmaradnak.

5. Minthogy az iskolának saját vagyonából és bevételeiből származó jövedelem az állami hozzájárulás összegét tulhaladja, az 1883. évi XXX. t.-cz. 47. §-ának d) pontja értelmében a főgimnázium eddigi felekezeti jellege és önkormányzati jogköre épségben fentartatik s a tanintézet fölött való összes igazgatási jog az idézett törvényszakasz a) b) c) pontjainak s ezek alapján az alább következő pontozatok meghatározása mellett továbbra is az iskola elöljáróságát, illetőleg egyház főhatóságát illeti, s a vallás- és közoktatásügyi ministerium csakis a főfelügyeleti jogot gyakorolandja a segélyezett tanintézet irányában.

6. Az iskolai elöljáróság, illetőleg egyházi főhatóság kötelezi magát az idézett törvényszakasz b) pontja értelmében, hogy gimnáziumában a vallás- és közoktatásügyi minister által a rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló gimnáziumok részére kiadott vagy jövőben kiadandó tantervet alkalmazandja. Azonban fentartja magának, hogy ezentul akár egyes rendes tantárgyak bővebb tanítása, akár rendkivüli tantárgyak fölvétele iránt illető felekezeti főhatóságának rendelkezéseit, melyek az elfogadott állami tantervvel ellenkezésben nem állanak s melyeket a minister urnak előlegesen bejelenteni tartozik, követhesse.

7, A tandij megállapitása, valamint a tandijmentesség elbirálása az iskolai elöljáróság jogkörében marad, azzal a megjegyzéssel, hogy fél vagy egész tandijmentességet csak jó magaviseletű, legalább is jó előmenetelű tanulók élvezhetnek. Az egyházi hatóság fentartja magának, hogy kivétel nélkül minden növendéktől tanár-özvegyárvai illetéket szedhessen, mely személyenként 1 forintnál több nem lehet; és

hogy az így bevett összegeket évenként az erd. ev. ref. tanárok közös özvegyárvai alap tőkéjének gyarapitására fordíthassa.

8. Az iskola elöljárósága, illetve egyházi főhatósága az 1883. évi XXX. t.-cz. 47. §-a a) pontja értelmében kijelenti, hogy az ez idő szerint meglevő minden alapítványa tőkepénzei, épületei, mindennemű ingó és ingatlan vagyona továbbra is az iskola tulajdonában marad, és hogy azoknak jövedelme ezentul is az iskola czéljaira fognak fordíttatni, másfelől azt, hogy e szerződés idők folytán akár azért, mert az iskola és ennek főhatósága az államsegélyt továbbra igénybe nem veendi; akár más okból megszünnék: az iskolának időközben az államsegély igénybevétele mellett leendő minden ingó és ingatlan vagyonbeli gyarapodása és felszerelései az iskola osztatlan tulajdonában maradnak s azok iránt az államkormány semmi kártérítési igényt nem támaszthat; a netalán létrejövendő új alapitványok szintén az iskola tulajdonában maradnak, hacsak ez iránt az alapitók másként nem rendelkeznek.

9. Az iskola mindennemű kötvényeken, vagy alapítványi leveleken alapuló követelései betáblázás által jelzálogilag biztosítvák és jövőben szerzendő ilynemű igényei hasonlóan biztosítandók lesznek.

10. A főgimnázium évi számadásai az elöljáróság által megvizsgáltatván és az egyházkerületi hatóság által felülvizsgáltatván és helybenhagyatván netáni észrevételeinek közlése mellett a vallás- és közoktatásügyi minister urhoz tudomásvétel és netáni észrevételek megtétele végett felterjesztendők.

11. Az iskola elöljárósága egy tanári nyugdíjalap előállítására kötelezi magát, a melynek létesítéséhez és gyarapitásához a főgimnázium minden rendes tanára törzsfizetésének bizonyos százalékával hozzájárulni tartozik. Mind az egyházi hatóság által választott, mind a minister ur által kinevezett tanárok a főgimnázium nyugdíjintézetébe belépni tartozik. E nyugdíjalap javára tőkésíttetnek időnként az eshetőleg pénztárban maradt tanárfizetési korpótlék-összegek. A nyugdíjazás módját az iskolai elöljáróság az

egyházi főhatóság jóváhagyása mellett külön szabályzatban állapítja meg.

12. Jelen szerződés öt példányban és pedig egyik a vallás és közoktatásügyi ministerium, a másik a magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje, a harmadik az erdélyi ev. ref. egyházkerület, a negyedik a sepsi-szentgyörgyi ev. ref. főgimnázium elöljárósága és az ötödik a sepsi-szentgyörgyi főgimnázium részére állittatik ki.

A sepsi-szentgyörgyi Székely-Mikó-kollegium, illetve ref. gimnázium elöljárósága ezen szerződést elfogadja s magára nézve kötelező erejűnek elismeri azzal a kijelentéssel, hogy a benne nevezett főgimnázium részére Sepsi-Szentgyörgy város segélyével, annak 1890. január 9-én 5. jkvi sz. a. kelt végzése alapján egy paedagogiai kellékeknek megfelelő oly új épületet emel, melynek terve a közoktatási m. kir. minister ő nagyméltósága által előlegesen jóváhagyatott.

Adatok a tananyagról, tanerőkről, tanulókról

Tanév	Osztály	Tanulók létszáma: beirat-kozott	Tanulók létszáma: vizsgát tett	Tanitók és tanárok neve
1859/60	1. el. o	58	52	Orbán Antal.
„	2 „ „	73	70	Orbán Antal.
„	3. „ „	70	60	Vajna Sándor, Péter Károly, Forró Zsigmond, Gál József, Orbán Antal.
„	4. „ „	67	53	Vajna Sándor, Péter Károly, Forró Zsigmond.
„	I. gimn.	30	27	Vajna Sándor, Péter Károly, Forró Zsigmond, Gál József.
1861/2	1. el. o.	60	50	Zsigmond Antal.
„	2. „ „	90	88	Orbán Antal.
„	3. „ „	65	62	Gál József.
„	4. „ „	64	59	Gyárfás Sámuel.
„	I. gimn.	57	57	Vajna Sándor, Demes Péter.
„	II. „	26	26	Vajna Sándor, Forró Zsigmond.
„	III. „	28	28	Szakács Mózes.
1863/4	1. el. o.	27	27	Orbán Antal.
„	2. „ „	76	76	Szakáts Károly.
„	3. „ „	69	69	Magyari Károly.
„	4. „ „	66	66	Gyárfás Sámuel.
„	I. gimn.	55	54	Vas Tamás.
„	II. „	37	37	Zajzon Farkas.
„	III. „	28	28	Kiss Albert.
„	IV. „	14	14	Vajna Sándor, Demes József.
1864/5	1. el o	17	15	Orbán Antal.
„	2. „ „	60	60	Gyárfás Károly.
„	3. „ „	91	82	Szakács Károly.
„	4 „ „	68	68	Gyárfás Samu.
„	I. gimn.	63	63	Baczó Antal.
„	II. „	42	37	Vass Tamás.
„	III. „	30	29	Kiss Albert.
„	IV. „	19	17	Vajna Sándor, Demes József.

(1863/4: Mindenik oszt.-ban rajzot és szépirást tan. Dancs Ferencz.)

Ez időtől kezdve nagyobb hullámzás a tanulók létszámában nem vehető észre; épen ezért mellőzhetőnek véltem a részletes közlést. Nagyobb változás csak az elemi osztályok megszüntetése után áll be. Az ezen kori adatok a következők:

Tanév	Osztály	Tanulók létszáma: beiratkozott	Tanulók létszáma: vizsgát tett	Tanárok és tanitók neve
1877/8	Elők. o.	40	40	Kelemen Győző minden tantárgy Bodor Domokos alaktan. Szász István term.-rajz. Nagy Imre vallás. András Ferencz német. Görög István latin. Simó Dénes szám. Bodor Domokos magyar ny. Nagy Imre latin ny. és vallás. Simó Dénes szám. Bodor D. magyarny. Szász I. term. r. és földrajz. Simó D. szám Bodor D. magyar ny. Szász I. term. r. Nagy I. latin Görög I. latin. Fülöp Géza vallás. Simó D. szám és természettan. Bodor D. magyarny. és tört. Szász I. term. r András F. németny. Kelemen Győző müéneket és Antalfi Elek rajzot, szépirást és tornát.
„	I. g. o.	78	78	
„	II. „ „	61	61	
„	III. „ „	39	39	
„	IV. „ „	30	30	
1880/81	Elők. o.	18	18	Révay Lajos IV. g. o. egyháztört. Bodor D. IV. g. o. természett., I—IV. számt. Jánosi Gábor I. IV. g. o. latinny. III. IV. németny. Böhm József III. g. o. latin. I—IV. magyarny. Zayzon Béla II. g. o. latinny. elők. o. természettan, természetrajz I—III. g. o. természetr. Benedek Lajos I—II. g. o. földrajz, IV. g. o. tört. I—III. vallás. II—IV. ének. Aibert Károly torna. Antalfi Elek rajz, irás.
„	I. g. o.	55	55	
„	II. „ „	26	26	
„	III. „ „	28	28	
„	IV. „ „	29	29	
1881/2	Elők. o	31	31	Benke István I. III. IV. latin, Bodor Domokos, Nagy Péter, Zayzon Károly, Antalfi Elek.
„	I. g. o.	37	35	
„	II. „ „	31	29	
„	III. „ „	22	22	
„	IV. „ „	21	19	
1882/3	Elők. o.	41	38	Révay Lajos, Benke István, Bodor Domokos, Jánosi Gábor, Zayzon Béla, Nagy Péter, Albert Károly, Antalfy Elek, Zayzon Farkas.
„	I. g. o.	37	36	
„	II. „ „	31	30	
„	III. „ „	26	26	
„	IV. „ „	14	13	
1884/5	Elők. o.	27	22	Benke I., Bodor D., Révay Lajos, Csősz János, Bod Péter, Benkő József, Kali József, Antalfi Elek, Zajzon Farkas, Csinádi Lajos tornatan.
„	I. g. o.	50	45	
„	II. „ „	37	34	
„	III „ „	22	21	
„	IV. „ „	19	18	
1885/6	Elők. o.	40	38	A mult évi tanárok közül eltáv. Bod P. és Benkő J., helyettük jött Zajzon Lajos, Kovács Antal.
„	I. g. o	47	45	
„	II. „ „	30	30	
„	III. „ „	27	27	
„	IV. „ „	20	20	

Tanév	Osztály	Tanulók létszáma beirat-kozott	Tanulók létszáma vizsgát tett	Tanárok és tanitók neve
1886/7	Elők. o.	24	22	A mult évi tanerőből eltáv. Zajzon Lajos, Kovács Antal; uj tanerők: Horváth István, Domján István, Hatházi Ferencz, Teleki Zsigmond.
„	I. g. o.	59	54	
„	II. „ „	31	28	
„	III. „ „	25	24	
„	IV. „ „	23	22	
1889/90	Elők. o.	40	34	Rendes tanárok: Benke István, Bodor Domokos, Domján István; helyettes tanárok: Csősz János, Horváth István, Várkonyi Endre, Végh Endre; magán-tanitók: Ágoston Géza, Antal Lajos, Bajkó György, Böjthe Géza, Zajzon Farkas, Csinády Lajos, ez utóbbi kettő ének és torna szaktan.
„	I. g. o.	64	52	
„	II. „ „	39	38	
„	III. „ „	35	34	
„	IV. „ „	36	35	
„	V. „ „	20	19	
1891/2	I. A) o.	40	40	Rendes tanárok a mult évieken kivül: Csősz János, dr. Farnos Dezső, Pap Lajos, dr. Székely Bendegúz, Várkonyi Endre; helyettes tanárok: Szász Béla, Asztalos Károly; benlakási felügyelők: Kis Lajos, Kozma Imre, Kolumbán Ferencz, papjelöltek; Benedek Árpád énektan.
„	I. B) o.	37	31	
„	II. g. „	49	46	
„	III. „ „	39	36	
„	IV. „ „	40	36	
„	V. „ „	24	22	
„	VI. „ „	23	23	
„	VII „ „	19	18	
1892/3	I. g. o.	58	48	Változás csak a benlakási felügyelők között.
„	II. „ „	52	47	
„	III. „ „	42	39	
„	IV. „ „	37	35	
„	V. „ „	27	26	
„	VI. „ „	21	21	
„	VII. „ „	24	22	
„	VIII. „ „	17	15	
1893/4	I. g. o.	60	58	Uj tanerő: Péter Mózes helyettes tanár.
„	II. „ „	39	36	
„	III. „ „	46	46	
„	IV. „ „	36	36	
„	V. „ „	28	22	
„	VI. „ „	20	20	
„	VII. „ „	15	12	
„	VIII. „ „	19	18	
1894/5	I. A) o.	45	40	Várkonyi Endre r. tanár meghalt 1894. szept. 30-án. Péter Mózes r. tanár lett; uj: Karácson Béla segédtanár.
„	I. B) o.	42	36	
„	II. g. „	42	36	
„	III. „ „	31	28	
„	IV. „ „	42	39	
„	V. „ „	30	29	
„	VI. „ „	17	17	
„	VII. „ „	22	22	
„	VIII. „ „	12	12	

Tanterv

a s.-szentgyörgyi ref. tanoda elemi és középosztályaiban 1865/6. isk. évre.

A) Elemi tanoda.

1-ső v. kezdő osztály.

1. Vallástan. Kézikönyv Nagy Péter Szenttörténetek és Gáspár Csemegék heti 2 órán.
2. Magyarnyelv. Kk. Indali abc és Gáspár olvasókönyv 1-ső foly. 1-ső kötet, heti 14 órán.

3. Számtan. Kézikönyv Kisdedek számvetése, heti 4 órán.
4. Ének. Hetenként 2 órán.

II. osztály.

1. Vallástan. Kk. Nagy Péter Szenttörténete, heti 2 órán.
2. Magyarnyelv. Kk. Gáspár olvasókönyv, 1-ső foly. 1-ső kötet 2-ik fele, heti 10 órán.
3. Számtan. Kk. Számitó Sokrates, heti 3 órán.
4. Terményrajz. Kk. Pánczél állattana, heti 3 órán.
5. Földrajz. 1-ső félévben honisme, 2-ik félévben Erdély természeti leirása, heti 3 órán.
6. Ének. Hetenkint 2 órán.

III. osztály.

1. Vallástan. Kk. Nagy P. Ujszövetségi szent történetek, heti 2 órán.
2. Magyarnyelv. Kk. Gáspár 1-ső foly., 2-ik kötet és a sárospataki kisebb nyelvtan, heti 9 órán.
3. Számtan. Kk. Számitó Sokrates, heti 4 órán.
4. Terményrajz. Kk. Jánosi terményrajza, heti 2 órán.
5. Földrajz. Matusik Ausztria birodalom honisméje Magyar- és Erdélyországgal együtt, heti 3 órán.
6. Történelem. Kk. 1-ső félévben Lame hajdankor történelme, 2-ik félévben Rapsányi, heti 3 órán.

7. Alaktan. Kk. Szőnyi alaktana heti 1 órán.
8. Rajzolás elemei heti 1 órán.
9. Ének. Hetenkint 2 órán.

IV. osztály.

1. Vallástan. Kk. Nagy P. kisebb konfirmálási káté. heti 2 órán.
2. Magyarnyelv. Kk. Gáspár olvasókönyv 1-ső folyam 2-ik kötet 2-ik fele, és a sárospataki kisebb nyelvtan, heti 8 órán.
3. Számtan. Számitó Sokrates, heti 3 órán.
4. Terményrajz. Kk. Jánosi Fer. természetrajza, heti 2 órán.
5. Természettan. Kk. Orbán József természettana, heti 2 órán.
6. Földrajz Brassai Samu földrajza, heti 3 órán.
7. Történelem. Kk. Rajcsányi heti 3 órán.
8. Alaktan. Kk. Szönyi alaktana szerint, heti 1 órán.
9. Rajz. Heti 2 órán.
10. Ének. Heti 2 órán.

B) Középtanoda.

I. osztály.

1. Vallástan. Kk. Rövid utmutatás a ker. vallás előadására, heti 2 órán.
2. Magyarnyelv. Kk. Olvasókönyv 2-ik foly. 1-ső kötet és a sárospataki nagyobb vezérkönyv, heti 3 órán.
3. Latin. Kk. Varga latinnyelvtana, heti 8 órán.
4. Földrajz. Kk. Brassai Sámuel földrajza, heti 3 órán.
5. Mennyiségtan. Kk. Dr. Mocnik számtana I. rész. heti 3 órán.
6. Terményrajz. Kk. Hanák terményrajza, heti 3 órán.
7. Rajz. Heti 2 órán.
8. Szépirás. Heti 2 órán.
9. Ének. Heti 2 órán.

II. osztály.

1. Vallástan. Ker. erkölcstan. Kk. Koppé Láczai káté, heti 2 órán.

2. Magyarnyelv. Kk. Gáspár 2. foly. 1-ső kötet 2-ik fele és sárospataki vezérkönyv, heti 3 órán.

3. Latin. Kk. Varga latinnyelvtana, heti 7 őrán.

4. Földrajz. Kk. Batizfalvi földrajz elemei, heti 4 órán.

5. Mennyiségtan. Kk. Mocnik számtana, I. r., heti 3 órán.

6. Terményrajz. Kk. Hanák állattana ésPokorny növénytana hetenkint 3 órán.

7. Rajz. Hetenkint 2 órán.

8. Szépirás. Hetenkint 2 órán.

9. Ének. Hetenkint 2 órán.

III. osztály.

1. Vallástan. Kk. Nagyobb konfirmácziói káté heti 12 órán.

2. Magyarnyelv. Kk. Indali olv könyv 3-ik gimnáziumok számára és sárosp. verzérk. heti 3 órán.

3. Latin. Kk. Corn. Nepos és Varga mondattan otthoni dolgozatokra Döring útmutatása heti 6 órán.

4. Németnyelv. Kk. Brassai okszerű vezére I. és II. rész, hetenkint 8 órán.

5. Mennyiségtan. Kk. Dr. Mocnik számtan II. r., heti 3 ó.

6. Terményrajz. Kk. Dr. Szabó ásványtana és Pokorny növénytana, heti 3 órán.

7. Rajz. Heti 2 órán.

8. Szépirás. Hetenkint 1 rendkiv. órán.

9. Ének heti 2 órán.

IV. osztály.

1. Vallástan. Kk. Dierner egyháztörténelme, heti 2 órán.

2. Magyarnyelv. Kk. Szvorényi ékesszólástana, heti 3 órán.

3. Latin. Kk. C. Julius Caesar, Phaedrus, Romai régiségtan, Varga mondattana, otthoni dolgozatokra pedig Döring útmutatása, heti 5 órán.

4. Németnyelv. Kk. Ballagi olv. könyve, heti 6 órán.
5. Történelem. Kk. Beik világtörténelme, heti 3 órán.
6. Mennyiségtan. Kk. Szász Károly számtana, heti 3 órán.
7. Természettan. Kk. Pisko természettana, heti 4 órán.
8. Rajz. Heti 1 órán.
9. Szépirás. Hetenkint 1 rendkiv. órán.
10. Ének. Heti 1 órán.

Megjegyzések:

1. Mindezen tantárgyak a szervezeti javaslatban kitűzött terjedelem szerint taníttatnak.

2. A tanodai elöljáróságnak még az 1862/3. tanév elején történt intézkedése folytán a nagyobb testvér tanodáknál szokásos délutáni priváták pótolhatása tekintetéből köteles lévén mindenik osztálytanító hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken délután 4 és 5 óra között egy fertály órai szünet közbejöttével a köztanteremben minden tanitványra kiterjedő magántanítást tartani, a III. és IV-ik elemi s az I. és II. középosztályokra nézt engedélyezett németnyelvi órák ezen délutáni priváttanításokra vannak berendezve.

3. A rajz és szépiráson kivül, mindenik osztályban az osztályrendszer szerinti tanítás van gyakorlatban.

4. Az igazgató-tanár ez évben hetenkint 14 órát tanit, még pedig:

A 4-ik gimn. osztályban 5 órát latin és régiségtanból, 1 órát éneklésből, az oszt. tanító nem lévén énekképes.

A 2-ik gimn. osztályban 2 órát németnyelvből.

Az 1-ső gimn. osztályban 2 órát németnyelvből.

Ugyanott 2 órát éneklésből, az oszt. tanító itt sem lévén énekképes.

Ezenkivül bármelyik osztálytanító betegsége, vagy távolléte esetében helyettesiti az illetőt minden tantárgyakban s végre felügyeli a köz- és magántanítást mindenik osztályban.

S.-Szentgyörgyön, szept. 2-án.

Vajna Sándor,
igazgató-tanár.

